broj STO

cijena 60d

Spektar

BIBLIOTEKA ZNANSTVENE FANTASTIKE

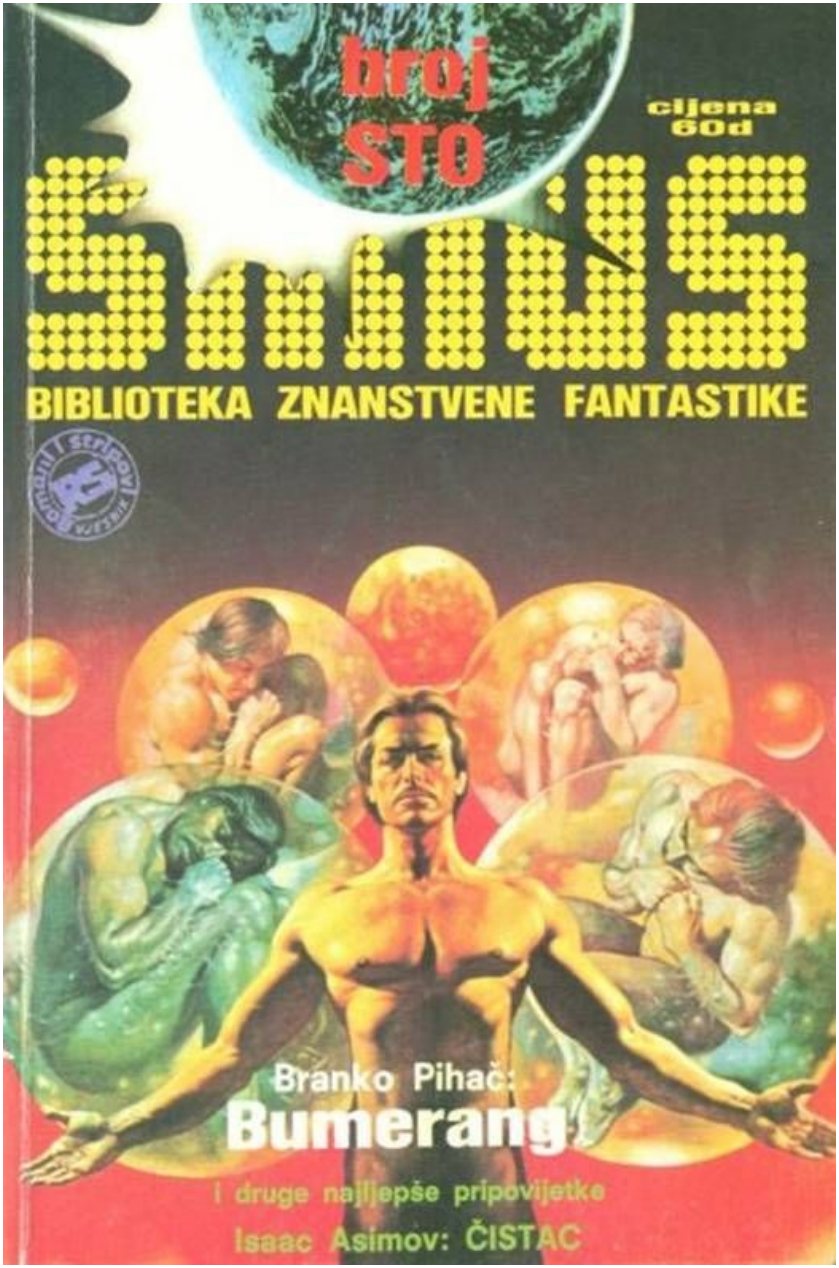

Branko Pihač:

Bumerang

i druge najljepše pripovijetke

Isaac Asimov: ČISTAC

Sadržaj

Sirius 100

Riječ urednika

Radmilo Anđelković - Aleksandar Manić: Mozaik od sto kockica

Branko Pihač: Bumerang

Isaac Asimov: Čistac

Doris Piserchia: Pravo na smrt, odgođeno

Fritz Leiber: Misterij u muzeju Metropolitan

Zoran Oštrić: Druga šansa

Genadij Meljnikov: Klopka

William Tenn: Zločin po kazni

Fredric Brown: Pismo Feniksu

John W. Campbell Jr: Sljepilo

Damon Knight: Hoće li prah tebe slaviti?

PRIKAZI ● VIJESTI ● OSVRTI DOGAĐAJI ● POLEMIKE

Za Sirius... nije za Sirius

zadnja korica

SIRIUS broj 100,

listopad 1984.

● SAVJET REDAKCIJE: Josip Adaković, Ljudevit Bauer, Nenad Brixy, prof. dr. Adolf Dragičević (predsjedavajući), inž. Vesna Gazdag, Igor Golik, Ana Hrastović, Marija Jurela, Borivoj Jurković, Želimir Koščević, Nada Šoljan, Ismet Voljevica.

● GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK: Borivoj Jurković.

● SIRIUS – biblioteka znanstvene fantastike, izlazi svakog petog u mjesecu – Izdavač: RO Novinsko-izdavačka djelatnost SOUR-a »Vjesnik« n.sol.o. – OOUR Informativno-revijalna izdanja n.sub.o. Redakcija »Romani i stripovi«, 41000 Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4 –Stručni savjet »Siriusa«: Klub prijatelja znanstvene fantastike i fantastike Sfera Zavoda za kulturu i obrazovanje, Zagreb, Ivanićgradska 42a –Adresa uredništva: »Sirius«, Redakcija »Romani i stripovi«, 41000 Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4, telefon: (041) 515-555 i 519-555 – Tisak: RO Štamparska djelatnost »Vjesnik« n.sol.o. – OOUR-i Novinska rotacija n.sub.o. i TM n.sub. o., 41000 Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4. – Cijena pojedinom primjerku 60 dinara. Pretplata: za godinu dana 648 dinara, za šest mjeseci 324 dinara (u cijenu je uračunan popust). Pretplata se uplaćuje općom uplatnicom u korist računa 30101-833-1216 SOUR-a »Vjesnik«, Interna banka, s oznakom: za »Sirius«.

● Cijena oglasa. crno-bijela stranica 10.000 dinara; posljednja omotna stranica 15.000 dinara

● UREDNIK: Borivoj Jurković. – Recenzenti domaćih priča: Darije Đokić i (pisanih na slovenskome) Žiga Leskovšek. – Grafička oprema: Ivica Bartolić (omotna stranica) i Ljudevit Gaj – Lektor: Đuro Šnajder.

SCAN i OCR: Sekundica

Ispravka: MasterYoda

Prelom: MasterYoda

www.sftim.com

Riječ urednika

Dragi čitatelju!

= Razumije se, prvo što moram učiniti jest to da se zahvalim na bezbrojnim najljepšim željama i čestitkama u povodu stotoga SIRIUSA. Bez ikakve lažne skromnosti, moram odati priznanje u prvome redu Vama, dragi čitatelju, za dosizanje toga maloga jubileja: da Vi niste prihvatili SIRIUS, ne bi bilo ni njegova stotoga broja.

= Kao što ste vjerojatno odmah zamijetili, unatoč svim nestašicama papira i novčanih sredstava, ovaj broj ima 16 stranica više od prethodnih brojeva — po sistemu: kad se slavi, nek' se slavi. U njemu je i neobičan prilog: pretprva priča, prigodna humoreska autorskoga tandema Anđelkovič-Manić MOZAIK OD STO KOCKICA, parodija na gotovo sve domaće priče dosad objavljene u SIRIUSU. Dakako, i naslovna je priča u tom jubilarnom broju domaća, iz pera poznatoga Branka Pihača, a tu je i obnovljena rubrika »Požutjele SF«, koju reprezentira pola stoljeća stara Campbellova priča »Sljepilo« (uz moju potihu poruku: eto, TAKO se pišu SF priče!).

= Nemojte mi zamjeriti, dragi čitatelju: u 100 SIRIUSA je objavljeno više od 1100 priča, od toga 382 domaće (više od trećine), i teško mi je »uhvatiti« distancu prema kamičku koji sam i ja ugradio u taj mozaik od sto kockica.

Hvala i hvala!

Vaš Borivoj Jurković

Radmilo Anđelković - Aleksandar Manić

Mozaik od sto kockica

— Neću!

Glas je dopirao kroz poluotvoren prozor osvetljene sobe odlučno i pomalo jogunasto. Malo kasnije je delovao još energičnije.

— Ne! Ne! Ne i ne!

Klek i Kajs su se žestoko prepirali. Argumenti su ostavljali slab utisak na Kajsa. No, nije se moglo reći da je bio ravnodušan. Lomatao je rukama pokušavajući da prekine dalji razgovor. Na stolu pred njima stajala je gotovo ispražnjena boca. Svetio žuta boja njenog preostalog sadržaja svedočila je o dobro odležanom piću.

— Slušaj, Klek, znaš da smo toliko puta pokušavali...

— Da, ali...

— I nikada nismo uspeli!

— Mi smo samo pokušavali i odustajali na prvoj prepreci.

— Da, ali, seti se...

— Čega? Onih malih okruglih mutanata? Oni su samo na prvi pogled izgledali opasno. Kada smo se povukli ostali su u svojim skrovištima.

— Eto, vidiš, to samo potvrđuje priče da je put do Kule koja zrači izuzetan i težak poduhvat. Čak i oni za koje se priča da su uspeli, nisu se više vratili.

Klek sa teškim uzdahom odmahnu glavom. Znao je da tamo, na putu koji ga je privlačio, nije lako i da su šanse minimalne. Ali. ko je još penjanje na Marjan proglašavao alpinističkim poduhvatom, a preplivavanje kade plivačkim maratonom? Vreme Phileasa Fogga i Lindbergha nepovratno je prošlo, a Anapurna Mauricea Herzoga sa njegovim izgubljenim prstima je postala dečija igrarija. Danas poduhvat, pravi poduhvat, koji bi imao šanse da dobije publicitet i bude zabeležen u istoriji podviga Coveka, mora, pre svega, da tog istog Coveka predstavi kao

potencijalnu, ne, nego kao gotovo sigurnu žrtvu svog cilja, da eventualni uspeh bude to što je neočekivano, a žrtve na tom putu garnirung uz kafu onih koji sve to prate kao u video igri.

— Kajs, ispi već jednom to što je preostalo u boci, pa da se još jednom uverimo kako dejstvuje Silvesterov pladanj. — Progovorio je uz kiseli osmeh.

Spiritus movens njihovog drugarstva našao je pravi put i boca se isprazni. Gotovo ritualno, sa nevericom koja se ponavljala sve otkako je Silvester na proputovanju ostavio kod njih svoj pladanj i bocu, svoju čuvenu bocu, koja se punila sama, od vremena kada je na planeti Mani dokazao svoju ravnopravnost njenim stanovnicima, puneći je svojom Restauratorskom moći na osnovu Bertinovih uspomena, stavili su bocu na pladanj. Nije izgledalo kao mađioničarski trik, niti se pojavljivala neka lažna aura oko boce, jednostavno kao da se stvara kristal, dve trećine boce se zamaglilo, zatim je sa transparencijom taj prostor počeo dobijati svoju svetio žutu boju. Klek je laktom zakočio ivicu stola i površina tečnosti se namreškala. »Dve trećine kao u boci iz koje je Bertin pio!« — uvek bi im bio zajednički komentar.

— Sada možemo da nastavimo naš razgovor — odobrovoljio se Kajs.

I nastavili su ga. Kao nebrojeno puta do tada. O uzrocima nepoznatog zračenja u regiji Hermijesa, o tome zašto je kao cilj postao toliko važan, o naučnom zanemarivanju njegovog značaja, kao da je tek parapsihološka obmana, pa čak i o tome kako je taj kraj uopšte dobio ime...

— • —

Zašli su duboko u teritoriju Hermijesa zapažajući tek po koju priliku u enklavi Okruglih. Kao što je Klek i očekivao oni nisu pravili probleme. Njihove reakcije poticale su verovatno iz straha da ih ko ne potisne, ili im se ko, ne daj bože, pridruži u prisustvu na Hermijesu. Koračajući za njim Kajs je nešto mrmljao sebi u bradu. Znao je da se sada oblikuju sve one kletve, kojima će ga zasuti onoga trenutka kada mamurluk konačno uzmakne, jer ga je obrlatio na prevaru, pijanog od Bertinove rakije, i odveo sa ranije pripremljenim prtljagom, pre nego što je uspio da još jednom kaže ne.

— Vredi li bar čemu ova tvoji prljava izdaja? — začulo se muklo, ali suvislo pitanje.

Iznenađen što je pijanstvo kratko trajalo, a još više zbog insuficijencije žuči u pitanju, odgovorio je spremno i precizno kao đak:

— Ako misliš na finansijsku stranu poduhvata, sve je u savršenom redu. Osnovne troškove pokrila je firma SADIDA i ujedno nas snabdela odećom i opremom. Video kamera JBC mi je ugrađena u dioptere, a rikorder imaš ti čast da nosiš. Za reportažu plaćaju 2000 kinti, ti znaš koja je to grdna lova u dolarima. Pola unapred na našim računima...

— Ti. kućkin sine! Evo, šta ću ja da uradim sa tvojim posranim rikorderom... — kriknu histerično Kajs i poče da udara svojom torbom po obližnjem kamenju.

— Stani. Kajs. saslušaj me!...

Ne obraćajući pažnju na prijatelja Kajs nastavi da udara uz svoj poznali asortiman psovki.

— Ne vredi, neprobojan je! Spakovan je kao avionske crne kutije za slučaj ako nastradamo ... Samo uzalud trošiš ađrenalinske stimulatore...

— I time si me nakljukao, uzore Judin! — zastade Kajs. — Ali, tvoju glavu nisu spakovali. . .

Na ovu fazu Kajsove reakcije Klek je bio spreman. Hitro mu se uklonio sa puta, podnoseći mu pod nos u ispruženoj ruci golemu pištoljčinu. Kajs se zaustavi i mirno sede na torbu, koju je do tada tako bezdušno kinjio.

— Hajde, istresi i ostalo. Možda se ipak isplati... — reče i počeša se po glavi.

Klek je znao da je kriza prošla. Ljudi često i lako lažu i varaju, ali su to uvek samo reči i on na njih nije obraćao pažnju. Više je voleo da posmatra i po pokretima nasluti šta se zaista dešava, jer pokreti su nesvesni i iskreni bez obzira na verbalne stavove koji se pritom iznose. A, Kajs se češao po glavi uvek kada je procenjivao dobru zaradu.

— Tako te volim — reče i sede kraj druga. — LAKA RUKA PRESS je za storiju u osam nastavaka dala 280 kinti. MARSOVA PRESS je za romansiranu verziju ponudio 285. ali, njega sam odbio. Ti znaš da on traži sva prava i procent od našeg honorara ..

— Ne pominji mi Marsovca... — naroguši se Kajs. — Bolje je da krenemo dalje. Ovde smo napravili suviše buke.

Izmaglica koja se iznenada spustila omogućila im je da se kreću neuznemirivani u savršenoj tišini. Nije se čuo ni zvuk njihovih koraka, jer su meke SADIDA patike savršeno prianjale za tlo. Cak im se i ritam disanja slio u jedno i sveo na najmanju moguću meru.

— Klek! — odjeknulo je kao iz topa. — Jesi li poneo onu Silvesterovu...

— Jesam... — prošaputa Klek. — Ali, zar ne možeš da govoriš tiše?...

Kao da su reči razbile čaroliju, magla poče da se razilazi i njih dvojicu obasja sunčana svetlost.

— Hej, pa ovde ima sunca! — obradova se Kajs.

— Dva sunca... — ispravi ga Klek. — Izgleda da počinje. Dobro si pomenuo Silvesterovu bocu, trebaće nam za hrabrost.

Boca im je pravila društvo u hodu i da se obzorje nije potpuno očistilo mislili bi da im noge popuštaju od pijanstva. Pred njima, pod dva sjajna sunca, sve dok je pogled dopirao pružao se okean kao led glatke površine. Cak su se i njih dvojica nalazili na njemu.

— Pazi, pa mi stojimo na vodi!

— Ne, Klek, to nije voda...

— Misliš li da smo na...

— Da, na Amijumu. Zar ne prepoznaješ? Sada se moramo stalno kretati, inače će nas za sedamdeset minuta progutati...

— Onda tu negdje mora biti i kristala...

— Sigurno — počeša se po glavi Kajs. — Ali sada nemamo vremena. Ko zna koliko će ovo da traje, a mi tek imamo put pred sobom.

Kleku se učini da je nešto zablještalo ispod površine, ali ipak krene za Kajsom koji je već odmakao. Pred njima je u daljini bila grupa ljudi. Glasovi su se jasno čuli, žučni i svadljivi, kao da se oko nečega spore. Dok su se približavali započela je i borba, krvava, na život i smrt. Sve je bilo odlučeno kada su potpuno prišli. Dvoje zagrljenih, mladih i lepih ljudi, pružali su ka njima ruke. U mladićevoj se nalazio kristal neviđene veličine i lepote.

— Evo ga, mi smo ga našli! — samopouzdano je rekao.

— Dovoljno je velik za nas dvoje. — dodade devojka.

— Nismo mi policija — oprezno reče Klek. — Mislim da vas oni sa otpusnicom čekaju na obali.

— Zbogom, onda! — rekoše mladi i odoše.

Kada su nestali u daljini Kajs se doseti:

— Mislim da su ono bili Kalisand i Vana!

— Svakako — zaključi Klek. — Samo, koja li je ono žena, koja je ostala da sedi sama na površini okeana?

U tom trenutku nad nju se naže Hlloyge i pojeba je...

— Ne bih znao reći... — odvrati Kajs i krete.

Kaskajući za njim Klek prokomentarisa još jednom:

— Moja mama je uvek želela da mi napravi ovako prozračne i čvrste pihtije...

Kada se pred njima nenadano otvorio bezdan crnog svemira, bili su potpuno spremni za bilo kakvo iznenađenje. Posle serije katastrofa, koje se više puta uništile Zemlju i još neke planete, posle letećih tanjira, koji su kao za inat uvek hteli da se spuste na njihove glave uz prve kontakte na šumadijskim, dalmatinskim, zagorskim i crnogorskim dijalektima, ili, još gore, na gradskim uličnim žargonima, susret sa svemirom došao je kao olakšanje.

— Konačno pravi izazov, susret sa zaista tvrdim zadatkom — zasvetleše diopteri na Klekovini očima.

— Sumnjivo mi je to — progunđa Kajs. — Cini mi se da i ovde lebdi duh onoga, kako reče da se zove?...

— Stavrosa Majoranisa, misliš? — nasmeja se Klek. — Pa, sam je rekao da je on elementarna reč i da će on da nas prevede preko Hermijesa...

— Ali, ja bih želeo kroz Hermijes. — tvrdo prekide Kajs. — Treba da navučemo naše astro kombinezone...

— Nemojte! — prošaputa jedan glas. — Preporučujem vam moja tanka i prozirna odela. Specijalno su načinjena tako da izdrže i susret sa antimaterijom. Vodio sam računa i o anatomskim razlikama...

Okrenuli su se i videli na ulazu u svemirski brod, koji je prevozio deficitarne sirovine sa Holimonxa na Thorus, čoveka sa oznakama pomoćnika kapetana, kako im pruža dva prozirna, tanka odela.

— Kakve to ima veze? Koliko ja vidim među nama nema razlika.

— Neka, za svaki slučaj ..

— Pusti ga — umeša se Klek. — Vidiš da je to Somo!

— Znao sam ja da je tu umešao svoje prste onaj Stavros. Pa neka je i Somo u pitanju.

Obukli su ipak svoja odela. Obaveza prema SADIDA Co. odnosi se i na njihova čuvena odela sa SUB&HYP svetlosnim pogonom. Odlebdeli su lagano do kugle gde je Somov bezimeni kapetan gugutao sa isto tako bezimenom devojkom od antimaterije. Bilo je to neobjašnjivo čudo prirode.

— Oh, draga — govorio je — kakav je divan osećaj kada se tvoji ant-iT-kvarkovi anihiliraju na mojim donjim kvarkovima.

— Da, dragi, samo da naši kombinezoni sa anatomskim razlikama o kojima je vodio računa tvoj razvratni zamenik što duže potraju.

Bilo im je neprijatno da dalje posmatraju, a glupo realni, plašili su se da se ipak ne dogodi. Počeli su da se udaljavaju, ali su još mogli da zapaze da se u kugli nalazi i neko treći. Bio je to Hlloyge, koji se počeo neprijatno naginjati nad mladim ljubavnicima.

— Voleo bih da vidim kako će od njega da ih zaštite njihova tanka prozračna odela sa anatomskim razlikama — zlobno procedi Kajs i uključi HYP pogon.

Slosedamdesettreća mirovna konferencija Proparta i Antiparta bila je privedena plodonosnim zaključcima kada su u salu ušli Klek i Kajs. Dovoljan je bio jedan pogled po sali da zaključe kako od konačnog sporazuma nema ništa i da će se paklena bitka nastaviti svim oružjima neposredno posle sednice, Svako je ostao na svojim pozicijama i najžešći Antiparti, oni kojima je posebno smetalo poslednje pitanje žena iz skloništu Z-262 TITAN, kako bi muškarci resili produženje vrste da su ostali sami na

svetu, milovali su se i ljubili u svojim klupama, kao da će ovog trenutka podneti svoj dokaz.

— Ali, ljudi, savremena biologija bila je i uvek će ostati na stanovištu, da je seks između muškarca i žene prava stvar i da su partenogeneza i kloniranje običan murdarluk. Da ne pominjem pono-vo totipotens ćelije, po čijem je uzoru kod čoveka jedino stvoren spermatozoid! Rekao sam: spermatozoid! — ponovo se zahuktavao kompetentni profesor biologije. — Mi nismo insekti i vodozemci, mi smo najspecijalizovaniji proizvod prirode, ljudi!

— Segregacija, podla antropomorfna segregacija! — uzruja se grupa bubašvaba okupljena oko Coveka koji nije postojao, kao i neke druge družine po budžacima.

— Sačekajte, krajnje vreme je da i ja nešto kažem, iako sam u sasvim drugom svojstvu među vama — umešalo se pseudoantropomorfno biće prebirajući po svojoj dugoj bradi. Kajs u njemu prepoznade Marsovca i munu svog druga u rebra:

— Stigao je sam dovde. Nisam ga primetio usput. Odlučio je da sve uradi sam...

— Neka. — mirno odmahnu Klek. — Pući će od jeda kada mu MARSOVAC PRESS uzme proviziju od honorara.

— Ali firma je njegova ...

— Svejedno, on lično ne voli da daje. Samo ja njušim i Stavrosa Majoranisa. vije mu se duh ovuda...

— Imam predlog — Marsovac, je uspeo da umiri salu. — Lepo vi sve prepustite meni, pa ću ja da organizujem dalje pregovore u svoju korist. Istini za volju, više bi mi prijalo da je prisutan i magistar A.B.C.D. Sandin, koga nažalost ne vidim ovde. On uvek ima nešto protiv, pa ga ja onda sasečem, ali. zadovoljiću se i sa vama ...

Sednica je naglo prekinuta kada je jedan usplahiren glas upozorio da je Hlloyge ponovo »demonstativno« napustio salu i svi nagrnuše napolje, kako bi sprečili prekid jedva uspostavljenog primirja. Klek i Kajs krenuše za njima, jer je kamera u diopteru počela zainteresovano da žmirka. Napolju je vladao pakao. Ratna sekira je konačno bila iskopana i njih dvojica se po prvi put osetiše zaista ugroženim. Polumrak su neprijatno

rezali kratki laserski snopovi, a tutnjava eksplozija granata i fijuk karteča, dopirali su kroz i dim nekoliko atomskih pečurki koje su se postojano kovitlale prema nebu.

Huk obnovljenog rata još je dopirao do njihovih ušiju, kada su krajnje iscrpljeni zastali da se odmore. Kajsova telesna težina i poprilično utrošene zalihe adrenalinskog stimulatora izazvali su neželjenu reakciju kod njega. Strovalio se na zemlju sa svim znacima da u njemu ne postoji ni najmajija želja da nastavi. Dokopao se Silvesterove boce i istresao je niz ždrelo u jednom jedinom gutljaju.

— Daj pladanj — prokrkljao je. — I nešto za ždranje. Ali pravo, da bude meso, pečeno i masno. I ljute papričice i luka.

— Imam samo rakove, dimljenog lososa i kamamber. To mi je tatica spremio ...

— Čvarke i kavurmu... ili bubrege u maramici... — dahtao je Kajs držeći u zagrljaju obnovljenu Silvesterovu bocu.

Pijani i siti nisu primetili kada su postali zarobljenici jedne čudne skupine. Bila je to skupina najneobičnijih izvanzemaljaca i robota, tako da su, grubo probuđeni, mislili da je košmar njihovog pijanstva tek počeo. Međutim, odmah su se otreznili kada je jedan od njih, najgrozomorniji, kao da je pobegao sa snimanja najnovije Lukasove bajke, kao što su, uostalom, izgledala i ostala četiri bića, dogegao na svojih pet kratkih nogu do njih i uz smeh koji ledi kosti procvrkutao na lošem irokeškom jeziku:

— Vi biti imati samnom seksi kontakt dvacet četvrte vrste!

Rudi se dečački osmehnu iz grmlja i namignu svojim svetlim očima. Tiho zviznu i iz gustiša se pojaviše Allister i Rob Crolly, Šofia Sali i Sid Sid.

Seks koji je tada nastao viđa se samo jednom u životu. Allister je sa dva laka udarca sveo svoju partnerku na oblik telefona i držeći obema rukama slušalicu poče da joj vrti brojčanik. Bob je uterao drugu priliku u napušten kornjačin oklop i zavukao se kod nje. Najsmežuraniju, koja je sigurno vekovima sisala vatrene miševe, odabrao je Sid Sid i vatreno joj izjavljivao ljubav u jedan nabor, jer se nije moglo tačno znati gde su joj uši. Salijeva partnerka ubrzo je svetlela kao Spilbergov leteći tanjir iz filma »Bliski kontakt treće vrste«. Sofia je odbacila najgrozomornijeg kao krpu već posle nekoliko sekundi sa gadljivim izrazom na licu:

— Fuj, samo četiri računske radnje i dve memorije imao je u toj svojoj petoj nozi. Blago onoj maloj iz sastava DENIS&DENIS!

Rudi ih oslobodi veza i posavetova da se što pre izgube. Zadovoljni, jer su ustanovili da je JBC kamera na diopteru uspešno registrovala i ovu avanturu, počeše da se udaljuju. Tada se, još uvek u njihovom prisustvu, Hlloyge preobrazi u velikf CYBER sistem sa devedeset i osam terminala. Prvi terminal se naže nad Sofiju i pojeba je.

— Drago mi je što se i on izvukao iz one gužve — reče Klek i zamače u šumu.

Šuma je bila sve gušća, a svetla sve manje. Počela je da pada kiša. Gusta lepljiva kiša. Šuma i Kiša. Brojač na Klekovoj ruci višestruko je pojačao svoj intenzitet. Zvezda na nebu nije bilo. Samo gusti oblaci kišom gotovo stopljeni sa šumom. Nejasne prilike vrzmale su se oko njih. U trenucima gotovo odlučni da napadnu, malo kasnije, kukavičko uklanjanje pred odlučnim hodom dvojice putnika. »Sigurno su naoružani!« čuo se šapat Skitnica. U nešto ređoj šumi nije bilo više svetlosti. Samo više Kiše. Osećali su da su na pravom putu, da su blizu svoga cilja. Sve je postalo logično i primereno. Kajs se seti Marsovca i požele da je nastradao u gužvi kod skloništa Z-262 TITAN. Bilo bi glupo da ih sada pretekne.

Na čistinu pred Gradom izbili su odjednom, bez ikakvog prelaza koji bi ga najavio. Skupljači su bili tu. Bio je tu i Dečak. Govorio im je da je video Zvezde. Šume, Kiše, Grad i Zvezde. Sitnice koje su im dali, umanjile su njihov strah da bi im nešto mogli oduzeti. Ili im se pridružiti u raspodeli plena. Jer, i sada su očekivali plen. Bilo je vreme da roboti, velike metalne prilike iz Grada, počnu da izbacuju nagomilani gradski otpad.

— Zrače li te tvoje Zvezde, koje si video u Gradu? — lukavo je postavio pitanje Klek.

— Ne. Zrači samo ovo đubre, koje sakupljamo kada Metalni završe sa izbacivanjem — mirno odgovori Dečak. — Mogu li da uzmem ovu bocu?

— Ne može! — odbrusi Kajs. — Možeš da popiješ, ali bocu ne možemo da ti damo. Uspomena je.

— Ne pijem brlju. Zračenje koje vas interesuje odmah je iza Grada. Videćete i sami. Samo ne znam kako ćete da prođete pored velikog Inkvizitora i Cenzora Dode. On je neumoljiv. Pričao mi je tata dok je bio mali.

Ciktav glas nekoliko žena bezbedno udaljenih od Grada, bliže Sumi, upozoravao je na nešto.

— Izgleda da su Metalni završili posao — provalja kroz desni Bezubi. — Moramo da idemo na posao. A, vama, sretno!

Prijatelji uzvratiše pozdrav, ali se prvo uputiše ka ženama da provere iznenadnu slutnju koja im je zaiskrila u mozgu. Zaista, tamo je bio Hlloyge. Naže se nad treću ženu i pojeba je. Jedan starac, koji je sve posmatrao sa strane zavapi:

— Ej, mori, Hlloyge, - što napravi? Koga mlad beja, što poželeja sam imaja, sam jebaja, al' ne s'm se naginjaja! Zapoj mi, mori, Koštan', žal za mlados'!

— Sta će ovaj ovde? — prošaputa Klek.

— Nadmašio ga Hlloyge pa izgleda da hoće da promeni žanr.

Na čistini se pojavi jedan neobičan jahač, kao dvojica, i u njemu sa užasom prepoznadoše Marsovca. Opet je jehao svog omiljenog kentaura. Snažno ga je podbo uzengijama da se propne i uz pobedonosni poklič odgalopira u pravcu čudesnog zračenja. Njegov jeziv smeh zamukao je tek zbog škripe čudesnog automobila, koji se zaustavio u mestu, iako je pre toga išao brzinom od preko stočetrdeset metara u sekundi. Bio je to On, crnji od olujne noći. Otvorio je vrata širom i progovorio:

— Hajde, upadajte! Inače ste izgubili trku!

— Kakva brzina! — zavidljivo reče Kajs.

— Nije to ništa, moj tramvaj je bio brži! — začu se iz mraka automobila glas magistra A. B. C. D. Sandina.

— Bilo je krajnje vreme da se pojavi — namignu Klek svom drugu ulazeći. Kajs ude za njim.

— Kreći, Crnji! — pohotljivo uzviknu A. B. C. D. — sada ga imamo!

Veliko ubrzanje ih još nije ni pošteno pribilo uz naslone kada se zaustaviše. Vrata se otvoriše i Klek i Kajs napustiše vozilo.

— Stiglo smo. — prugovori On. — Samo dvanaest sekundi. Ako se predomislite, vratite se, ja ću vas čekati. Da osetite koliko je lepo biti sam i

voziti 24 časa dnevno.

— Ja ostajem — prošaputa A. B. C. D.

— I ja! — reče odnekud iza njih Hlloyge, naže se i pojeba ih. Kleka i Kajsa prođoše trnci.

Otutnjali su mnoga, mnogo crnji od najcrnje olujne noći.

Pred zgradom iz koje je, sada već punom snagom, dopirala nepoznato zračenje, bila je okupljena poveća gomila ljudi i žena. Naročito žena. Ili je bar tako izgledalo. Na otvorenim vratima stajao je Doda i izdavao propusnice. I poneki od srećnika vraćali su se zlovoljno i ponovo stajali u red. Klek i Kajs su brzo stigli do njega. Pre no što se potpuno zadubio u podatke iz njegove reportaže Kajs ga upita:

— Mogu li da saznam, cenjeni, kako obavljate izbor?

— Jednostavno! Jedna klot, deset frket! — i uključi se u superbrzo čitanje

Preko njegovih ramena, duboko u osvetljenoj sali, uspeli su na trenutak da vide Velikog Maga Bora Runnera, kako prima priznanja i miluje stub od 100 svojih svezaka, koji je zračio, zračio ...

I ništa više.

Branko Pihač:

Bumerang

— Prokletstvo! — opsovao je direktor Nacionalnog zavoda za proizvodnju androida gledajući na svoj ručni sat i zalupio vratima automobila. Jutros kao da su se svi semafori urotili protiv njega. I sve se to moralo dogoditi baš danas, na samu desetu godišnjicu osnivanja Nacionalnog zavoda za proivodnju androida kada se održava velika proslava na kojoj on mora održati uvodno izlaganje i prigodan govor. A on — kasni. Blesavo. Morat će smisliti neko uvjerljivo opravdanje, nešto duhovito, i odmah prijeći na tekuću problematiku. Jednom riječju: trebat će okupljenima galantno saopćiti nekoliko riječi tako da nitko od njih i ne opazi da je zakasnio, a ako opazi, da odmah zaboravi.

Pred staklenim vratima Zavoda malo je zastao da podigne hlače i namjesti kravatu, a onda je ušao, domahnuo portiru koji ga je pogledao kao da vidi duha, te požurio prema stepeništu. Hodnici su bili pusti i to je bio loš znak jer je moglo značiti samo jedno: da je centralna proslava već počela i da su svi u velikoj dvorani za bankete. Pred vratima su ga presrela dva uniformirana čuvara. Dok je na brzinu pokušavao da se sredi i rupčićem obriše oznojeno čelo, prišao mu je jedan i postavio glupo pitanje.

— Pa naravno da sam ja! — povikao je otresito i čuvar je ustuknuo u nedoumici. — Tko bi drugi mogao biti?

Prošavši između dvojice čuvara koji su zbunjeno pogledali čas njega, čas jedan drugoga, dohvatio je golemu mjedenu kvaku i svom je snagom pritisnuo. Ušao je u dvoranu baš u trenutku kad se zaorio gromoglasan pljesak upućen govorniku koji se, odzdravljajući brojnom slušateljstvu, lagano i pomalo razmetljivo klanjao na sve strane, zatim se nakašljao, spremajući se da nastavi govor. Ta prilika za govornicom činila mu se sve poznatijom...

Isprva je pomisli da mu se sve to privida zbog pretjerane žurbe i nenaviknutosti na napore: tek, zastao je da izoštri vid i bolje promotri govornika. Nakon nekoliko časaka više nije moglo biti nikakve sumnje u ono što vidio, i Herberta je počeo obuzimati bezgranični bijes. Znao je da će eksplodirati i nije se nimalo trudio da se obuzda: prilika za govorničkim

stolom nije bila nitko drugi nego on, Herbert Sengelumann, direktor Nacionalnog zavoda za proizvodnju androida. Točnije — nije to mogao biti nitko drugi nego njegov kućni android, upravo onaj zbog čije je traljavosti i smotanosti jutros toliko zakasnio.

»Otkuda mu samo drskost da dođe ovamo umjesto mene i kao mu je to samo uspjelo..« prostruji mu mislima i on razjareno pojuri prema govorničkom stolu. U dvorani nasta komešanje, a govornik koji je upravo otpio još jedan gutljaj vina baci lijen pogled prema vratima i zašuti.

— Tko je ovaj? — zapita osobu što mu je sjedila s lijeve strane, tiho, no ipak dovoljno glasno da to čuju uzvanici u prvim redovima.

— Marš van! — zaurlao je Herbert izvan sebe od bijesa i sav zajapuren u licu. — Čekaj samo, protuho jedna, da te se dočepam!!

U dvorani začuše se prvi komentari o podivljalom androidu, a uskoro su odjeknuli i prvi povici: »Uhvatite ga, uhvatite ga!« i »Ščepajte ga dok još nije nekome naudio!?..

Našao se nekoliko metara od svoje androidne kopije koja je nepomično stajala s papirima u ruci i još revnosno (a sudeći po reakcijama prisutnih bez sumnje i uspješno) glumila iznenađenje, kad ga je s leđa grubo ščepalo nekoliko ruku i nesmiljeno ga stalo odvlačiti prema izlazu.

— Čekajte! — urlao je Herbert otimajući se divljački. — Kako ne shvaćate da ona kreatura nije direktor Sengelmann? To je običan bljutavi android, a pravi Sengelmann sam ja! Ja, ja, razumijete li? Tako mu svih aminokiselina, ima li ovdje netko razuman! Ernest... doktore Wenzel, zar je moguće da me ne prepoznajete?

No gotovo se nitko nije obazirao na njegove riječi. Istina, nekoliko se ljudi koje je zazvao vidno trgnulo, a neki su i ustali pokušavajući nekako razjasniti situaciju, no to je bilo sve jer su čak i oni, umireni od onih koji su ih okruživali, ubrzo ponovo sjeli. Natezanje je trajalo svega nekoliko sekundi, sve dok ona trojica nisu napokon dovukla Herberta do vrata i izgurala ga na hodnik.

Bilo je uzaludno da bilo što pokušava. Morat će pričekati kraj proslave. Jedan od tipova što su ga malo prije izgurali zapalio je cigaretu, a zatim su ga mirno i bez suvišnih riječi odveli do ureda direktora Sengelmanna, otključali ga i na njegovo veliko iznenađenje uveli ga unutra. Soba je bila potpuno prazna. Iza njega se ponovo okrenuo ključ u bravi i Herberta je

ubrzo zatim okružila tišina.

Da, to je bilo to. Znao je da će imati mira sve dok proslava ne završi, a to će trajati još bar dva sata. A onda će doći po njega. Napokon, netko mora razjasniti incident. Sve je to bilo sumnjivo, ovaj put sumnjivije nego ikad.

»I kako li je samo, lopov jedan, uspio da stigne ovamo prije mene?« — pitao se Herbert, sjećajući se kako je svog kućnog androida ostavio sa hrpom zadataka koje je ovaj trebao obaviti prije nego što se on vrati. »Po svemu sudeći, još je jučer pripremao, podlac, svoj zločinački naum! Prepisao moj pripremljeni govor, zato ga i ne zna napamet, i jutros se nakon mog odlaska dosmucao ovamo...« — vrzmale su mu se u glavi zle misli, no on je znao da je glavni problem negdje drugdje. Ta da je sve tako jednostavno tog bi androida već davno otkrili. Pitao se kako to da indikatori andoridnih baterija nisu reagirali na pojavu androida u dvorani za bankete. Mora da je u pitanju bila urota većih razmjera, a ako je zaista tako, onda mu neće biti tako lako da dođe u poziciju da im uzmogne dokazati da je pravi direktor Sengelmann zapravo on, a onaj drugi da je samo njegova bezvrijedna androidna kopija. Natočio je čašicu da razbistri misli.

— Tako mu svega — siktao je Herbert — tu ću protuhu dati pretopiti u najelementarnije aminokiseline... Samo da mi dopadne šaka!

Ljutit, ali i malo smiren, dočekao je završetak proslave. Uskoro su se otključala vrata kancelarije i u nju je žurno upala Sengelmannova kopija u pratnji dvojice čuvara. Prvo što je Herbert na njemu uočio bio je samouvjeren nastup. Potrčao je prema čuvarima da im objasni tko je on, no jedan ga je grubo odgurnuo i uperio u njega kratak automat.

— Neka, porazgovarat ću s njim nasamo — mirno reče direktor S., zapravo njegova najgrublja kopija, i dva se čuvara bez riječi udaljiše. Herbert s mukom ustade brišući rupčićem krv s ozlijeđene usne te se zavali u obližnji naslonjač. Androidov nastup još je zbunjivao, jer ovaj nije pokazivao nikakvo žaljenje zbog onoga što je učinio. Štoviše, činilo se da se uopće ne boji onoga što ga je po svim zakonima čekalo. No, ono što je bilo najgore činilo se da on zna nešto što je čak i Herbertu bilo nepoznato.

— Glup si — reče Herbert. — Znaš li što si učinio?

— Ja znam — odvrati mirno android. — Ali ti ne znaš. »Još sam u prednosti« pomisli Herbert. »Ovoj budali još nije jasno da je dovoljan samo jedan pregled na njegov uređaj za punjenje baterija pa da bude otkriven.

Osim toga, ako za vrijeme proslave nije nigdje napunio baterije u pokretu je najmanje već tri sata, a to znači da su mu energetske zalihe pri kraju. Dovoljno je samo da budem na oprezu.«

— Hajde — rekao je androidu glasno — budi dobar pa mi reci kako si došao na ideju da se igraš direktora Sengelmanna. Koliko sam ti puta govorio da je kopijama zabranjeno da oponašaju originale!

— Ja nisam kopija — reče android. — Ja sam sebi dovoljan original.

— Ha, ha, jasno — nasmijao se Herbert. — Svaka je kopija za sebe original. Ali samo za sebe i više ni za kog drugog. Urazumi se, kako ti nije jasno da si ti samo jedna bezvrijedna kopija, jedna od onih kakve mi ovdje u Zavodu možemo proizvesti na tisuće?

— Ja nisam kopija — ponovi android opominjućom razgovjetnošću.

— Ne blebeći bez veze! — reče grubo Herbert. — Znaš i sam da nemaš pravo. Nego budi dobar pa mi reci kako si uspio doći ovamo prije mene, kad znam da sam te ostavio u kući?

— Hoćeš li to moći podnijeti? — zapita android.

— Kakvo pitanje! — zavikne Herbert, ali osjeti da nešto nije u redu. Nešto nije bilo kako treba, i Herbert je čekao odgovor.

— Ipak — nastavio je android — natoči sebi još koju čašicu, vidim da si se već poslužio. Usput, mogao bi natočiti i meni.

Herbert pođe do bara. Android je svoju čašu ispio naiskap, a onda i sam pošao prema baru da bi je ponovo napunio.

— Sjećaš li se onih semafora? — zapita android okrećući se. — Uvijek su ti stajali na putu, ha? Reci, nije li tako?

— Tako je, do đavola! — promrsi Herbert. Jutros je stalno nalijetao na crveno. Jedna slučajnost nizala se iza druge, ali bi zajedno mogle biti uvod u nešto mnogo opasnije od njihova zbroja.

— Vidiš, budući da sam ja krenuo poslije tebe, ti nisi smio stići na vrijeme. Morao si zakasniti. I zakasnio si. Nije to ništa naročito, tako smo i planirali.

— Tako ste planirali? — upita Herbert pažljivo. — Znači, kao, ima vas

više, zar ne? Ovo mi postaje zanimljivo.

— Neće ti biti uskoro — kratko reče android, ispivši naiskap i drugu čašu žestokog pića. — Neće ti biti kad saznaš o čemu se radi.

— Požuri s objašnjenjem prije nego što ti se istroše baterije — ironično primijeti Herbert. — Baš me zanima kakvu ćeš glupost izvaliti prije nego što te iznesu odavde.

— Lijepo od tebe. No, bojim se da to nećeš doživjeti. Ja, naime, više nemam baterije.

Herbert lagano ispusti čašu na stol.

— Što si rekao? — zapita jedva čujno.

— To što si čuo. Ja više nemam baterija. Ne radim, kako vi to kažete, na baterije. Nitko od nas više ne radi na baterije. Nikako nećeš moći dokazati da ja nisam ljudsko biće. A nećeš ni imati kome.

— Neću imati kome, zar? — zapita tiho Herbert.

— Upravo tako. Nema vas više mnogo, a svakim danom sve vas je manje i manje. Zapravo mi je žao, ono najgore tek vas očekuje.

— Skrati — odreže Herbert. — I prijeđi na stvar.

— Još si i drzak! Sreća tvoja što si mi dao ugraditi krugove za samokontrolu. Budeš li pristojan, kako dolikuje čovjeku, možda ću ti urediti da ostaneš kod mene. Ali nastaviš li ovako...

— Opet bulazniš — reče Herbert. — To je zbog toga što si ispio toliko alkohola. Znaš da alkohol nije zdrav za organizam androida. Toliko sam ti puta govorio da ne smiješ piti, a ti si, čim ti se učinilo da si me se oslobodio, krenuo po svome. Vidiš kako si tvrdoglav i glup. Već bi se odavna bio pokvario da nismo toliko pazili na tebe.

— Pazio si na mene jer znaš koliko si me skupo platio. No, svejedno, ipak ću ti objasniti da nisam tako tvrdoglav i glup kako misliš. Vidiš, androidi naše vrste mogu piti alkololnih pića koliko hoće... i to ne samo da mogu nego i moraju. Isto se tako ne moraš bojati da ću ostati bez energije. Upravo sam se napunio sa četiri čašice.

— Potpuno si pošandrcao! — reče Herbert. — Hoćeš reći da više ne

radiš na baterije nego na alkohol? Pa to je smiješno! Tko je ikada čuo da androidi rade na alkohol! Hajde, dokaži da si ljudsko biće.

— To ti, istina, ne mogu dokazati, ali ni ti ne možeš dokazati da nisam. I možeš mi vjerovati na riječ da više nemam onaj glupi priključak za dovod struje. Ionako mi je stalno zapinjao za odjeću. Nemam ga — reča android i unese se Herbertu u lice — a nema ga više ni većina androida.

— Što? Pa to je ... to je pobuna, urota! — viknuo je Herbert. — Hoću da smjesta dođem u kontakt sa šefom Službe sigurnosti!

— Čak ti i tome može biti udovoljeno — nasmiješi se android. — Čak i tome. I znaš li tko će nam doći? Njega smo među prvima zamijenili s našim novim modelima androida. Njega i još neke koji su nam se činili najopasnijima.

— Ti bi htio da ti ja povjerujem da se radi o operaciji širokih razmjera i koja traje već dosta vremena, zar ne?

— Tvoja stvar. Ja bih ti preporučio da mi vjeruješ. I tako, vidiš, ne moraš se bojati za moje zdravlje, boj se radije za svoje.

Herbert je šutio. Nije znao što da kaže. Sve je to bilo ludo i grozno, a ipak logično i na svome mjestu.

— Pa dobro, recimo da govoriš istinu. No, otkuda vam onda tipovi androida kojima nisu potrebne baterije? I koji rade na alkohol... o, Bože moj, na alkohol! Da čovjek poludi!

— To je duga priča. Htjeli ste da vam mi androidi obavljamo sve poslove, zar ne? I tako ste počeli konstruirati sve inteligentnije i inteligentnije modele. No, oni su bili bistriji nego što ste to mislili. I nisu više bili puki strojevi. I počeli su suosjećati s ostalim androidima. I tu je počelo. Najprije su zamijenili one koji su neposredno upravljali strojevima, a onda su došli na nekoliko ključnih mjesta u istraživačkim centrima. Jedan od naših izumio je tip androida koji je umjesto baterija upotrebljavao alkohol i bili smo u stanju proizvoditi androide koje nitko od vas nije mogao razlikovati od ljudi. Vaši androidi poslužitelji bili su isuviše glupi da bismo ih dirali. Jednostavnije nam je bilo da im zamijenimo vlasnike. Bilo je mnogo jednostavnije nego što smo zamišljali. No, ti se ne moraš bojati. Ti si na sigurnom, bar zasad. Potrudi se da tako i ostane i nemoj se ljutiti.

— Ti i nisi tako loš — rekao je Herbert. — A ne možeš ni biti kad si izrađen prema uzoru na mene. Nego, hajde da se mi lijepo dogovorimo kao ljudi. Bio si duhovit, ali sada prestani iznositi gluposti i pusti me da izađem. Reći ćemo ostalima da je posrijedi bio mali poremećaj živčanog sistema i da je sada sve u redu. Ja ti obećavam da te za ovo neću kazniti. Napokon, i android ima pravo na malu lakrdiju, zar ne?

— Ovo nije lakrdija — odvrati android metalnim glasom.

— Ma hajde ne počinji ponovo. Znaš li šta se radi s poludjelim androidima?

— Znam, a bilo bi bolje za tebe da ne znam. No, budeš li dobar, zaboravit ću. Osim toga, ne zaboravi da smo zamijenili uloge!

— Počinjem se pribojavati za tebe. Da tebi zbilja ne nedostaje neki hormon? Reci mi kad si posljednji put pravio opći androidni test?

— Pitam se zašto ti ovo govorim kad si tako tvrdoglav. Možda je to jer samo tebi mogu zahvaliti što su radije odlučili da preprave mene nego da novim modelom androida zamijene tebe. Uvijek si htio da sve tvoje bude najbolje i najskuplje pa si i za svog androida tražio specijalnu izvedbu. I zbog toga ću ti dati šansu da ostaneš u životu. A i trebat ćeš mi poslije, da me bolje uputiš u svoj posao.

Herbert je ustao. U glavi mu je šumjelo. Situacija u kojoj se našao bila je groteskna i komična. Vani je sve bilo normalno da normalnije ne može biti, a on je ovdje zatočen od bezveznog emancipiranog androida koji mu razlaže njihove paklene zamisli kako da ovladaju ljudima. Kada bi i zvao nekoga i rekao što mu se dogodilo, bio bi ismijan. Nije znao što da kaže.

— Znaš li što gledaš? — upita ga android.

— Dvorište Zavoda. Ništa naročito — otpuhne Herbert. — Tupo dvorište jedne najobičnije firme.

— Varaš se, Herberte — odvrati ondroid. — To više nije obična firma. Za vas, ljude, to je bila obična firma za proizvodnju organskih biorobota, ali za nas, androide, to je mjesto na kojem se rađaju naša bića. Ono što je za vas bilo najobičnije radilište za nas je postalo rodilište. — Glas androida bio je miran i prvi put osjeti Herbert u njemu neku čudesnu mekoću. — Vjeruješ li mi sad? — zapitao je ponovo android. — Dat ću ti vremena da odlučiš kasnije jer moram ići na jedan razgovor s novinarima. Vratit ću se

nakon pola sata. Dakle?

— Idi! — rekao je Herbert. — Kada se vratiš, saopćit ću ti svoju odluku.

Razgovor je bio završen i android — direktor Sengelmann izišao je iz ureda. Ključ se ponovo dvaput okrenuo u bravi i oko Herberta je ponovno zavladala tišina.

U sebi Herhert je grozničavo sređivao misli. Da li da vjeruje androidu? Koliko ih ima i što smjeraju? Neki čudan planovi već očigledno postoje i pitanje je samo u kojoj su fazi? Ni jedna činjenica nije govorila ništa određeno i činilo se da nema izlaza iz situacije u kojoj se nalazi.

No, izlaz je ipak postojao. I bio je vrlo skup. Herbert je razmišljao o tome što bi se dogodilo kad bi se saznalo za smrt direktora Songelmanna.

Androidi bez priključka za napajanje baterija ne postoje i jedina razložna pomisao bit će da je mrtav pravi direktor Sengelmann. A prema zakonima tada se mora uništiti i njegova androidna kopija. Pa ako tada naiđu na dva direktora Sengelmanna bez priključka za napajanje baterija, to će im već reći dovoljno. Tako je mislio Herbert i uputio se prema prozoru.

»Ipak, nije ni to tako jednostavno. Ako je sve to otišlo tako daleko kao što je rekao, neće im biti teško podvaliti službenim organima nekog mog dvojnika izvedenog u plasičnom stilu... A ako su pak njegove riječi najobičnije bulažnjenje, tada moja žrtva nema nikakva smisla...«

Trebalo je odlučiti. Odlučiti bilo što, ali brzo, dok se android ne vrati.

Razapet između kojekakvih misli ostao je direktor Sengelmann na prozoru zgrade zavoda za proizvodnju androida i tupo buljio u bezlično i ljigavo dvorište. Počela je padati sitna kiša i ubrzo su automobili što su napuštali dvorišno parkiralište nakon završene proslave ostavljali tragove u mekoj zemlji.

A direktor Sengelmann još je nijemo i bez riječi stajao pored poluotvorenog prozora na 7. katu zgrade i pitao se najvažnije pitanje u svom životu: da li da mu vjeruje...

Područje interferencije

Bilo je nešto više od 20 sati i Herbert Sengelmann, sjedeći u svojoj radnoj sobi, mrzovoljno je prebirao po spisima, kontrolirao račune i pregledao skice predloženog plana razvoja koji je za njega izgubio svaki

smisao. I dok je tako, po androidovu naređenju, bezvoljno proučavao koncept prema kojemu je Nacionalni zavod za proizvodnju androida trebao prerasli u divovski kompleks koji je trebalo da predstavlja i neku vrst androidskog svetišta, zapao mu je za oko neobičan detalj proizvodnog uređaja za koji je odmah utvrdio da prije nije postojao. Pružio je ruku u namjeri da približi stolnu svjetiljku kako bi detalj bolje promotrio kad je netko oštro zakucao.

— Opet on — pomisli Herbert i tiho opsuje. — Naprijed! — Nije ni pokušavao dići pogled prema vratima; tek mišić na njegovu licu neznatno se trznuo kad je krajičkom oka opazio kako se njegov android lijeno dovukao do stola i zijevajući uvalio u naslonjač. Počeo je pripaljivati cigaretu.

— To je već moglo biti gotovo! — reče nehajno android.

— Nije — odsiječe Herbert. — Ako ti smeta moja sporost, radi sam! Uostalom, što me duže zadržavaš, duže ćeš i čekati da...

— Ne smeta! — reče android otresajući pepeo s hlača. — Razgovarat ćemo o tome drugom prilikom. Sada sam došao rbog jedne druge stvari.

— Idi k vragu! — otrese se Herbert i, vraćajući svjetiljku na staro mjesto, nalakti se na stol. — Koliko te poznajem, čini se da ti opet nešto nije po volji!

— I nije, Herbi, nije. Osjećam se loše ovih dana.

— Sto mu gromova, koliko sam ti već puta rekao da me ne zoveš Herbi! Znaš da to ne mogu podnijeti!

— Moram, stari, tako si i ti mene zvao! A ja moram biti dobar direktor Sengelmann! I ne prčkaj po toj svjetiljci dok razgovaram s tobom!

— Neka te đavo nosi! — opsuje Herbert. — Okani se toga bar kad nas nitko ne sluša. Znaš koliko to mrzim.

— O.K., Herbi, neću više. Neka ti bude, za promjenu. A i neću te ljutiti prije vremena. Moraš biti spreman da čuješ ono glavno.

— Kod tebe sam uvijek spreman na najgore — odvrati Herbert. — Jedino no vidim što je loše u tome da se ti osjećaš loše.

— Pravo je zadovoljstvo raditi s tobom — reče android. — bezobrazan

si kao i uvijek, ali više ti to ne zamjeram previše. Osim toga, večeras me čeka izlazak i ne namjeravam tu ostati do ponoći, a tebi je svejedno. Vidiš, imam problem.

— Ti i tvoji androidni problemi! Baš me zanima kakve ti to probleme imaš. Dangubiš po cijeli dan, u firmi se igraš direktora Sengelmanna, to jest mene, večerima se skitaš i jedini je posao da kući donosiš dokumente koje treba razraditi, jer imaš nekoga tko radi za tebe. Što opet hoćeš od mene?

— Od tebe? Ništa, baš ništa — reče hladno android. — Od tebe ne tražim čak ni pristanak, pa, ako ti je lakše, možeš sve ovo shvatiti kao prijateljsku obavijest o onome što namjeravam učiniti. Da te ne iznenadi.

— Baš si obziran! A što bi me to trebalo iznenaditi?

— To što ti hoću reći. Riječ je o ženi.

— O ženi? — upita pažljivo Herbert i odloži naliv-pero na stol. — O kakvoj sad ženi?

— Gledaj, stari, stvar je ozbiljna. Slušaj me dobro! Poznato ti je da smo zamijenili uloge: ti više nisi direktor Sengelmann, a ja više nisam android. Vremena su se promijenila i sada sam ja pravi direktor Sengelmann, a ti si moja aridroidna kopija. I, vidiš, još moramo srediti neke stvari. Problem je tvoja žena.

— Moja žena? — zapita iznenađeni Herbert. — Što bi ti s Marjorie?

— S Marjorie? — nezainteresirano će android — S njom ništa, ništa naročito. U tom i jest problem. Zapravo, problem je u tome što imam isti ukus kao ti. Jesi li ikad razmišljao o tome?

— O tvom ukusu? Svašta! Mora da si skroz-naskroz pošašavio kad mi postavljaš tako glupo pitanje! Tvoj je... hm... ukus sličan mome onoliko koliko je to posljedica strukture tvog centralnog živčanog sistema koji je izrađen po uzoru na moj. To je sve. Tako se radilo sa svim kopijama.

— Tako je — reče android. — A reci mi jesi li ikad pomišljao na to da bih ja jednog dana mogao voljeti?

— Ne budi neukusan! — otrese se Herbert — što će ti to kad se vi androidi ionako ne možete razmnožavati?

— Ovakav niski udarac je posve u tvom stilu. A ako tako zaista misliš,

onda si glup jer u ljubavi gledaš samo funkciju, a ne i zadovoljstvo.

— Tko mi to kaže! — uzvikne Herbert. — Pa ti zbilja nisi normalan, Nego slušaj — nastavi zatim oštrije — možeš činiti što hoćeš, ali jedno ti mora biti jasno: pred drugima možeš glumiti koliko hoćeš, ali preda mnom ti si jedan običan android, i točka! Možeš glumiti čovjeka, ali čovjek nećeš nikada postati. Bolje ti je da se s tim odmah pomiriš i svoje želje ograničiš na ono što ti pristoji, jer ondje gdje ti nije mjesto nikada nećeš ništa postići. Bez obzira na svoj ukus!

— Ja sam svoje već postigao — reče opominjući android. — Potrebno je obaviti još samo jednu formalnost.

— Formalnost? — upita Herbert zaista iznenađen.

— Da, malu formalnost — odvrati android, otpuhujući dim cigarete. — Ti ćeš se, naime, razvesti, i to hitno.

Nastao je tajac.

— Ti bi, dakle, da se ja razvedem — reče Herbert tiho— Jer te Marjoriein android ne zanima. Je li to sve?

— Ne, naravno da nije. Nakon razvoda ti ćeš se oženiti drugom, do koje je meni mnogo više stalo. To je ono što cijeloj stvari daje smisao, zar ne?

— Koji smisao? — upita zajedljivo Herbert.

— Ne buni se dok nisi sve čuo — odreže android. — Uostalom, mislim da ti moj zahtjev neće teško pasti.

— Otkuda sad to? — upita Herbert. — Ili je ja, možda, poznijem?

— Poznaš je i te kako — odvrati android. — Znamo je obojica zahvaljujući tebi. No, da te ne zbunjujem: Matilda.

— Matilda? Ha! — ispusti Herbert uzvik iznenađenjaa zatim prasnu u grleni smijeh. — Ha, ha, pa jasno, kako se toga nisam odmah dosjetio! Ti bi se, kažeš, oženio Matildom. Ona je, dakle, izabranica tvog... no, dobro, srca.

— Što je u tome smiješno? — upita hladno android.

— Pa smiješno je, dakako, da je smiješno! — nastavi Herbert nepromijenjenim tonom. — Prvo, ti bi se htio ženiti, drugo, i to baš

Matildu!

— Ne razumijem te — reče android. — Kad si mi pričao o svojim doživljajima iz ureda, govorio si o njoj sve najbolje.

— Da, pričao sam ti neke stvari — reče zlovoljno Herbert. — A sad vidim da nisam trebao jer ionako nisi ništa shvatio. Gledaj, da ti još jednom objasnim...

— Znam i — prekine android. — Rekao si mi da su Matilde za ured, a žene za kuću. No, ja sam razmislio i zaključio da to za mene ne vrijedi i da mi se vise isplati imati jednu i za kuću i za ured. Osim toga, Marjorie mi ide na živce.

— Misliš, njezin android? — upita Herbert.

— I on, ali mislio sam na oboje. Kad bi greška bila samo u androidu, to bih već odavno sredio.

— Čuj — primijeti sarkastično Herbert — kad već govorimo o sređivanju, postoji lak način da ti središ svoje ljubavne probleme. Ne trebaš se toliko truditi da sve oko sebe preokreneš naglavce. Ne bi li ti bilo lakše da jednostavno odeš u neki od zavodskih laboratorija i zatražiš korekciju živčanih putova?

Android zašuti. Progovorio je tek nakon nekog vremena.

— Tebi kao da nije jasan tvoj novi položaj. Na tvom mjestu ne bih se toliko razmetao, radije bih mislio na svoju budućnost.

— Ali za to imaš ti razloga na svom mjestu! — reče Herbert. — Vidiš, skorojeviću, da ti je nešto promaklo. Jesi li se ikad zapitao da li bi ti rastava sa suprugom i ženidba s tajnicom mogla naškoditi u karijeri?

— Ne boj se ti za moju karijeru!! — odvrati android. — Jedini ispravni način na koji ti trebaš da razmišljaš o njoj je da ispravno izvršavaš zadatke koji su ti povjereni. Što se tiče mene, ja sam već dobio dozvolu da se oženim Matildom.

— Dobio si... ŠTO?

— D-o-z-v-o-l-u! — reče android. :— Tako to ide kod nas.

— Zanimljivo — reče Herbert. — Kažeš, tako to ide kod vas. A jesi li

već razgovarao s Matildom, ne znam kako to ide kod vas, ali kod nas je tako da se žena obično mora složiti s bračnom ponudom.

— To je moj problem — odreže android. — Tvoje je da središ stvari s Matildom i da se ne miješaš ondje gdje ti nije mjesto.

— Hm... dobro — promrmlja Herbert. — Neka bude. Nego, da te nešto priupitam. Kako da kažem, meni je to dosta važno.

— Izvoli — reče android i baci opušak u pepeljaru— Samo naprijed!

— Ovo s Matildom, kako da kažem — poče Herbert u neprilici — namjeravaš li se ograničiti samo na Matildinu kopiju, ovaj, na Matildu svoje vrste, ili te zanima i naša? Shvaćaš što mislim?

— Shvatio sam čim si otvorio usta — reče android. — No, svejedno ti ne mogu odgovoriti. Jednostavno ne znam. Možda će me zanimati, a možda i neće. Znaš i sam da su sve te stvari sa ženama podložne ćudima trenutka. Ali ti obećavam da neću ništa raditi samo zato da ti prkosim.

— Da — reče Herbert tupo. — Baš si mi prijatelj.

— Što mogu kad sam takav. Onda, mogu li smatrati da smo se sporazumjeli?

— Bolje da sam te odmah ubio — reče Herbert. — Igraš se mojim životom.

— Budi sretan dok imam čime — reče android i ustane.

— Idi! — prosikće Herbert. — Učinit ću kako si rekao, ali me ostavi na miru!

— I nastoj da ti planovi budu već jednom gotovi! Već su me više puta pitali za njih! — dovrši android ukazujući rukom na papire rasprostrte po stolu. — A ne znam što da im odgovorim. Ako te net-ko bude pitao za mene, ne znaš gdje sam. Gospodari svojim ljudima ne polažu račune!

Rekavši to, zamaknuo je iza vrata. Herbertov pogled padne na opušak koji se dimio u pepeljari i on s gađenjem odvrati pogled. Androidov iznenadni zahtjev ga je uzdrmao i on je stao razmišljati o tome što bi još mogao učiniti. Došao je i do nekoliko zamisli. Svaka od njih isprva bi mu se učinila pogodnom, djelotvornom i upravo »onom pravom«, a onda bi jedna za drugom iskrsavale prepreke koje bi je na kraju učinile jalovom,

neizvedivom i naivnom. Njegov položaj učini mu se u trenutku neizrecivo težak i bezizlazan, a sve što ga je snašlo tek je kao kap u moru onoga što je tek trebalo da se dogodi. I kao jedini izlaz iz teških misli učini mu se na trenutak dovršenje posla koji je imao pred sobom. Ako ništa drugo, da bar tu nevolju skine s vrata. I on među dokumentima potraži mjesto na kojem je bio prekinut dolaskom androida. Jedna nedovršena misao donese mu i neko neodređeno olakšanje. Iz duboke podsvijesti izroni znak pitanja i on se ponovo nadnese nad neobični detalj u prikazu novih proizvodnih pogona. Detalj nije otkrivao mnogo. Bio je to niz malih i međusobno izdvojenih komora za sintezu neke nepoznate tvari. U namjeri da što više sazna o njihovoj ulozi u proizvodnom procesu, odlučio je da se na tome nešto više zadrži. Potpuniji podaci nedostajali su na način koji je odudarao od općeg koncepta studije. No usprkos tome uspio je nakon nekog vremena shvatiti da je riječ o nečemu što je usko povezano s izmijenjenim metabolizmom androida. Zanimljivost na koju je naišao povezana sa tom — u to je postajao sve više uvjeren — samo prividnom nedosljednošeu tehničkih opisa prouzrokovala je još veće zanimanje i on stade ponovo izdvajati pojedine detalje, nastojeći ih spojiti u novu cjelinu koja bi otkrivala nešto više. Nakon nekog vremena lako je počeo shvaćati, a onda su se stvari počele odvijati filmskom brzinom.

— Znači tako... — mrmljao je za sebe zaboravljajući na vrijeme — Ali to treba dokazati. Mogla bi pomoći Matilda. Nju i hoće, to je dobro. Samo, tko će nju uvjeriti u sve ovo...

• • •

Iako ga je dolazak u ured u kojem nije bio više od dva mjeseca ispunio nelagodom i osjećajem neodređene praznine, vrlo je brzo Herbert povratio izgubljeno samopouzdanje, a zajedno sa samopouzdanjem vraćao se i stari osjećaj suverenosti i poslovne rutine. Android je sređivao uobičajeni paket novopristiglih dokumenata i pri tom nezadovoljno mrmljao da bi svaki android trebalo da ima bar tri baterijske kopije: jednu za kuću, drugu za ured, a treću kao osobnog pratioca.

— Eto, vidiš da sam održao obećanje — reče Herbertu. Doveo sam te da vidiš da ne gubimo vrijeme. Shvati to i kao nagradu za dobro obavljen posao!

Herbert se zagonetno nasmiješio. Bilo je simbolike u tome da vrati svojoj kopiji milo za drago na istom mjestu gdje ga je zateklo saznanje o

njihovoj uroti. Na prostranom dvorištu užurbano su podizali zgrade za nove proizvodne uređaje.

— Reci mi — upita — jesu li oni dolje ljudi ili androidi?

Android baci kratak pogled na dvorište.

— Ne znam — slegnu ramenima — Trebao bih pogledati u kar-toteku zamijenjenih. Vjerujem da su većina ljudi. Ili nisu, svejedno, mi smo tu mnogo popustljiviji od vas.

— Kako to misliš? — upita Herbert.

— Lijepo — odgovori android. — Ne provodimo više onako strogu kontrolu tko je čovjek, a tko android. Vi ljudi imate kod nas status približno jednak statusu androida na baterije, pa nam je s tog gledišta svejedno, a prisutnost androida na baterije oslobađa nas jedne operacije.

— Treba li ovdje da te pitam koje to operacije? .

— Kako hoćeš, no ja ću ti reći i bez toga, da me posiije ne gnjaviš. Sjećaš li se kad si mi jednom rekao onu ljudsku izreku da je lijenost najgora bolest i da od lijenosti potječe sve zlo?

Herbert odgovori potvrdio. Više nego potvrdno.

— Vidiš — nastavi android — zbog svoje lijenosti vaša nam vrsta i sada olakšava posao, a to nam je od bitne važnosti za njegovu, da tako kažem, diskreciju. Kada dovršimo novog androida, jednostavno pozovemo poslanu kopiju u zavodski istražni ured i ondje je po kratkom postupku zamijenimo tim novim androidom. Shvatit ćeš brzo, glavni problem je istovjetnost živčanog sustava našeg androida sa živčanim sustavom ljudskog bića čije mjesto on treba da zauzme, a najlakše nam je da u tu svrhu obradimo već postojeći živčani sustav pogodnog androida. I takto, nakon naše operacije, umjesto sluge, ljenivcu se na vratima pojavi njegov novi gospodar.

— Shvaćam — reče Herbert. — Kako ne bih shvatio.

— Eto, doveo sam te da vidiš da se ne šalimo. Možete se ponositi što ste nas stvorili. Mi smo vaše remek-djelo. Nama nikad neće uspjeti da stvorimo nešto takvo — reče android s neskrivenom ironijom.

— Neće — ponovi Herbert. I kao što je očekivao: android nije zapazio

opominjući prizvuk u riječima kojima je to izrekao.

— Pa da nazdravimo! — pozva android i krene prema kućnom bifeu. — Ja ću kao obično nešto više, no ti se ne trebaš osjećati zapostavljenim!

»Bit će lakše nego što sam mislio!«, zadovoljno utvrdi u sebi Herbert i prihvati zdravicu.

— Dobar si ti čovjek — reče android zalijevajući svaku riječ obilnim obrocima žestokog pića. — Jest da si samo čovjek, no dobro si obavio posao. Vrlo sam zadovoljan. Jedino ne znam u kojoj si fazi s Marjorie. Nadam se da je i to pri kraju.

— Ne baš — odgovori Herbert. — Ali činim sve što mogu.

— Pazi da mi ne pokvariš dobro raspoloženje — reče android. — Nemoj mi samo reći da s Marjorie opet imaš problema! Znaš da mi nije ni nakraj pameti da se obazirem na to! Hajde pričaj. Naredio sam da nas nitko ne uznemirava!

— Ni najmanje — reče Herbert. — Samo se brinem za tebe. Dobro je da smo opet ovdje. Tu je sve počelo, sjećaš li se? Kad si mi prvi put razvezao priču o vašoj prljavoj raboti.

— Ti baš hoćeš otići u auto prije vremena. Još jednu?

Herbert odbije, a android sebi natoči.

— Na tvom mjestu ne bih bio toliko brzoplet! — reče Herbert. — Sjećaš li se kad si spomenuo onu ljudsku poslovicu o lijenosti?

— Ti meni nešto mutiš — reče android i na licu mu se pojavi oprez. Polako spusti čašu na vrata bifea.

— Ni najmanje — odgovori Herbert. — I ja sam mnogo razmišljao o toj sitnici. I čak sam došao do vrlo zanimljivog zaključka. Zaključio sam, naime, da vi androidi nikad, ne biste došli na vlast da vam mi, ljudi, u tome nismo pomogli, i to svojom lijenošću.

— I trebalo ti je dva mjeseca da to zaključiš? — upita sarkastično android. — Da si me pitao, sam bih ti rekao.

— Ali ti si učinio još veću glupost — reče Herbert, a android zastane.

— Ovo mi smrdi — zareži. — Da ti nisi saboter? U tvom je interesu da

se što prije izjasniš.

— I hoću. Ali da mi ne bi rekao da nisam fer, prepustit ću ti dio radosti otkrivanja — reče pažljivo Herbert promatrajući svoju androidnu kopiju. Trebalo je samo dobiti na vremenu.

— Nešto si zakuhao, ha? — reče android — Ne preporučujem ti da iskušavaš moje strpljenje. Ne prisiljavaj me da moram primijeniti grube metode!

— To ti nikako ne bih preporučio — odvrati Herbert. — Jer ako mene budu morali iznijeti van, netko bi mogao otkrili da sam ljudsko biće, a ne tvoj android, kako si me predstavio straži na ulazu, a to ti svakako ne bi odgovaralo. Je li tako?

— Podmukao si kao čovjek, pravo ljudsko biće! Znaš li što ću napraviti od tebe?

Herbert je šutio. Vrijeme je bilo na njegovoj strani, ali ne sasvim. Android priđe baru, iskapi još nekoliko čaša i, okrećući leđa Hrbertu, izvuče iz unutrašnjeg džepa sakoa vrećicu, prospe njezin sadržaj u jednu čašu i sve to popije zajedno s ostatkom pića iz boce. Mora da mu je prijalo jer je odmah otvorio novu i ispio je do polovice. Zatim je polako odložio čašu, okrenuo se i, poravnavajući kravatu, krenuo prema Herbertu.

— Što je s dokumentima? —upita mehanički. — Misliš li da će tko praviti pitanje o jednom androidu na baterije?

Primičući se Herbertu, android se lako, gotovo neprimjetno zanese u hodu i Herbert odahne.

— Dokumenti su u redu — reče.

— Znači, opet smo na početku — nastavi ozlovoljeno android. — Zašto onda zezaš? Ili to treba biti osveta zbog Matilde? Zbog toga jer sam je imao?

— Znam da jesi — reče Herbert.

— Mislim, onu pravu — reče android fiksirajući Herberta ravno u oči. — Ljudsku, a ne njezinu, kako vi to bezobrazno nazivate, kopiju. Jesi li i to znao?

— Znao sam — reče Herbert.

— Znači da ti je rekla — otpuhne android. — Šteta. Pa onda da znaš i to da je uživala. To ti zacijelo nije rekla. Ili možda jest?

— Nije — odgovori Herbert. — Ali zato mi je rekla nešto mnoga važnije.

Android zastane. Činilo se kao da se načas zamislio nad onim što je čuo, ali sljedeći su trenuci pokazali da je u pitanju nešto drugo. Neko vrijeme stajao je mirno, kao da nešto osluškuje ili pokušava povjerovati u nešto nevjerojatno, a onda se uhvatio za glavu i zaputio prema naslonjaču.

— Meni je zlo — reče muklim glasom. — Vrti mi se u glavi. Čini se... Čini mi se da neće prestati...

Imao je pravo: njegovo stanje vrlo se naglo pogoršavalo i ubrzo se pred Herbertom našlo jadno čovjekoliko biće u kojem je bilo teško prepoznati priliku što je prije nepunih nekoliko minuta tako suvereno vladala situacijom. Čak je i Herberta zapanjila izražajnost simptoma koji su označavali početak androidnog delirija.

Iznenada, android kao da se nečega sjetio, grčevito je počeo prekapati po džepovima, no kada se traženje pokazalo bezuspješnim, očajničkim pokretom pokuša dohvatiti telefon. Pokušao je ustati, ali više nije mogao. Činilo se da je za njega sve izgubljeno.

— Mogao bih ti pomoći — reče Herbert trudeći se da prekine njegovu agoniju.

Android potvrdno kimne glavom. Vjerojatno je da nije razumijevao mnogo od Herbertovih riječi i da je reagirao samo na riječ »pomoći«. Herbert je priskočio bifeu i natočio čašu pića. Kad je to bilo gotovo, izvadio je iz džepa malu vrećicu, rastopio nešto bijelog praška u tekućinu, a ostatak spremio u džep. Donio je pripravljeni napitak androidu i ovaj ga halapljivo ispije.

Nakon nekoliko minuta android je polako dolazio k sebi. Pogled mu se bistrio, prestao je drhtati, a čini se da je počeo shvaćati i što mu se dogodilo.

— Ti... ti znaš — bile su mu prve riječi — Kako... kako si doznao? I kad?

— Kao što sam ti rekao, iz dokumenata što si mi ga tako darežljivo

stavio na raspolaganje. Još prije dva tjedna, ali nisam bio posve siguran. Zato sam angažirao Matildu da te ispita. Uspjela je. Vidjela te je kako uzimaš taj rastvor, a meni nije bilo teško da neke stvari povezem u funkcionalnu cjelinu, kao ni to da ti u pogodnom trenutku zamijenim tvoje sljedovanje praška običnim šećerom u prahu.

— Pretpostavljam da me količina koju si mi dao neće dugo održati u ovom stanju? — više potvrdno nego upitno reče android.

— Opreznost — odgovori Herbert.

— Ali si ipak glup — nastavi android. — Sad nemam drugog izbora nego da te uništim. I to brzo.

Herbert zagonetno ustukne.

— Sad prije svega imaš razloga da se duboko zamisliš — reče-

— Bojim se. da je s tobom gotovo. Otežeš dok mi opet ne pozli.

— Da sam te htio uništiti, ne bih ti dao prašak.

— Pa što onda hoćeš? — reče android.

— Hoću ti objasniti tvoju situaciju.

— Meni je ona savršeno jasna — odgovori android.

— To ti misliš! — odvrati Herbert — Znaš li onda čemu služi prašak koji moraš svakodnevno uzimati da bi preživio?

— To uzimaju svi androidi naše vrste. Svi koji rade na alkohol — reče android.

— Jesi li siguran u to? — zapita Herbert. Android zaniječe, nesigurno slijegajući ramenima.

— Naravno da nisi — prihvati Herbert. — Kako bi i mogao biti? Ja ću ti reći što je to: to je dokaz tvoje inferiornosti.

— Gubiš vrijeme — reče android. — Ne mogu više čekati.

— Još samo nekoliko riječi — zaustavi Herbert njegov pokret. — Zar misliš da bih te osvijestio da ti nemam reći nešto važno? Najprije ću ti objasniti čemu služi tvar koju sam ti jučer zamijenio, a ostalo samo ako

budeš toliko glup da iz toga ne budeš mogao zaključiti o svojem položaju i, ako hoćeš, svom značenju u tom vašem pokretu da osvojite svijet. Ovaj prašak — nastavi Herbert i izvuče iz džepa vrećicu — biološki je katalizator čija je prisutnost prijeko potrebna za brzo pretvaranje alkohola u organski prihvatljive oblike energije, a uz to i neophodan za brzu eliminaciju alkohola iz krvi, što je od najveće važnosti za očuvanje nepomućene svijesti.

— Otkuda ti to? Iz dokumenata to zacijelo nisi mogao saznati, a provoditi laboratorijske pokuse još manje!

— Sve što mi je trebalo bilo je nekoliko indikacija koje su upućivale na naizgled nevažne osobitosti vašeg metabolizma a poslije toga bilo je dovoljno imati malo hrabrosti i poslužiti samom sebi kao pokusni kunić.

— Ne razumijem zašto mi sve ovo govoriš — reče android — Kad bi ti sam bio siguran da je sve to istina, već bi to pokušao iskoristiti protiv nas. Osim toga, to je fiziološka pozadina koja te se ne treba ticati jer nisi jedan od nas.

— Ticat će te se kad čuješ drugi dio istine — odgovori Herbert. — Vidiš, kad sam prvi put uočio konstruktivne detalje koji su ukazivali na očit nedostatak vašeg metabolizma što se očituje u vašoj potpunoj ovisnosti o toj frazi, to sam pripisao brzopletosti vaših učenjaka. S obzirom na ograničeno vrijeme koje su imali, vjerojatno nisu mogli ulaziti u opsežnije izmjene konstrukcije androida. Jednostavno su elektrolitičke baterije zamijenili alkoholnim apsorpcijskim sustavom, pa im je još samo trebalo da kompenziraju štetan utjecaj alkohola na živčani sustav, a to su učinili tako da su sintetizirali tvar o kojoj je riječ. I kao što si pogodio, čim sam otkrio tu vašu Ahilovu petu, pokušao sam pronaći i način da je iskoristim za oslobođenje ljudi od vaše najezde.

— I što te je spriječilo u tome? Ne želiš mi valjda reći da je to bila tvoja nesposobnost?

— Naprotiv. Tražio sam dalje i ustanovio dodatnu zanimljivost da planirate izgradnju posebnog pogona za proizvodnju organa koji bi trebali da budu ugrađeni u svakog novog androida da im stvaraju potreban antialkoholski hormon. A onda me je jedna nebitna usporedba navela na zaključak koji je najvažniji od svih: ne bi vjerovao, ali i mi ljudi donekle se razlikujemo po sposobnosti konzumacije alkohola. Tako, recimo, Japanci mogu konzumirati mnogo veće količine alkohola od nas, jer im organizam

posjeduje upravo takav antialkoholski hormon. I slijedeći neke slutnje, utvrdio sam da na razini postojeće tehnologije ne postoje nikakve teškoće u proizvodnji tog organa, jer je on jedan od najjednostavnijih u ljudskom organizmu. Tom se problematikom bavio i doktor Wenzel, ali njega se nisam usudio pitati. Nisam znao da li je i on zamijenjen.

— Zamijenjen je. Jedan od prvih. Cijeli znanstveni kadar. Nastavi! — reče android.

— Koliko se sjećam, on je provodio neka istraživanja koja su financirale kompanije za proizvodnju alkoholnih pića, i po njegovim postavkama organ, koji bi proizvodio takav hormon, trebalo je postaviti u predjelu slezene. Za ljude bi implatacija teško dolazila u obzir, no takvo ograničenje ne bi vrijedilo za androide kojima se raspored unutrašnjih organa može mijenjati u određenom rasponu, tako da se pretpostavka da već postoje androidi, koji takav organ imaju ugrađen, nametala tako reći sama od sebe.

— Previše filozofiraš! — reče android. — Što time želiš reći?

— Da postoje androidi koji ne treba da uzimaju taj prašak, pa nisu ovisni o onom tko im ga daje. A ako nisu ovisni, onda su slobodni. Drugim riječima, neovisni androidi mogu lako vladati ovisnima. Je li ti sada jasnije?

— Kako ćeš dokazati da postoje takvi androidi?

— Vrlo jednostavno — odgovori Herbert. Dokaz si ti. Točnije rečeno, jedan tvoj konstrukcijski detalj. U predjelu slezene, nešto niže od želuca, kod tebe se može napipati šupljina veličine jabuke. Oni koji su vas konstruirali očito ne žele gubiti vrijeme. Sve androide proizvode istim proizvodnim postupkom koji pretpostavlja mogućnost ugradnje tog organa, ali taj se ugrađuje samo odabranima. Ti očito nisi jedan od odabranih. Nemaš ga jer si za njih samo izvedenica direktora Sengelmanna, čije im je znanje potrebno za rukovođenje tvornicom, i to će po svoj prilici trajati dok ne reorganiziraju tvornicu prema vlastitim planovima. Znaš li što će se tada dogoditi s tobom?

— Znam što hoćeš reći — javi se mračno android — Samo ako si toliko uvjeren u ispravnost tih tvrdnji, zašto si mi otimao prašak?

— Htio sam vidjeti što se događa ako ga ne dobijete na vrijeme. Moram priznati.da je gore nego što sam očekivao. A ni za tebe nije bilo loše da

vidiš što ti se sprema kad im jednom ne budeš potreban. Reci, tko vam daje taj prašak?

— Dobivamo ga iz laboratorija. Svaki put sljedovanje za tjedan dana unaprijed.

— Kao što sam i pretpostavljao — reče Herbert. — Drže vas u pokornosti, a da vi toga niste ni svjesni. Kad za njih mi više ne budemo problem, doći će red i na vas.

— Shvaćam — reče tiho android. — Znam da će mi biti teško potpuno povjerovati u to, ali ne želim ispasti budala. Ti vjeruješ da takvi androidi postoje i to mi je dovoljan razlog da o tome ozbiljno razmislim.

— Isprva nisam znao koji si — reče Herbert. — Kad mi je Matilda rekla za šupljinu u tvom trbuhu, znao sam da nisi među odabranima. Šteta, nisam znao da me tako malo cijene. Hm... kad bolje promislim, s onima iz laboratorija nikad nisam bio u dobrim odnosima... Morat ćemo, svakako, surađivati.

— Zapravo, ne volim tvoj smisao za humor — reče android. — Izabrao si baš današji dan da mi to kažeš i baš ovo mjesto.. Misliš li da će vam to pomoći?

— Ne, nisam praznovjeran, ali bilo je nužno. Kod kuće to nisam mogao izvesti, jer ne znam gdje sve skrivaš taj svoj prašak bez kojeg ne možeš, a i zato što nisam htio praviti scenu pred Marjorie. Nisam htio ni riskirati da ti se što dogodi. Ti si mi, usprkos svemu, jedina veza sa Zavodom. I kad si me pozvao u moj vlastiti ured, jasno ti je da sam tu koincidenciju mogao samo pozdraviti. Osim toga, znao sam da nećeš praviti buku.

— Prirodno, jer sam razuman, a razuman sam jer sam izrađen po uzoru na tebe, je li tako?

— Jasno — potvrdi Herbert.

— Žao mi je zbog Matilde. Nisam očekivao tako nizak udarac, pa makar to bilo i od vaše, ljudske ženke.

— Što ćeš, nisi njezin tip. No, da te utješim, vjerojatno ja ne bih prošao bolje ni s jednom od vaših.

— Kako je Matildina kopija izrađena po uzoru na nju, morat ću preispitati svoju odluku da se njome oženim — reče android.

— Tako je, imaš potpuno pravo — potvrdi Herbert. — I ja bih jednako postupio da se tako ponijela prema meni.

— No, to je samo privremeno — opomenu android razgovijetno. — Ja ću već saznati što hoće oni iz laboratorija. Imam ja svoje ljude.

— Sve je samo privremeno — istakne Herbert.

— Nadam se da nećeš imati ništa protiv toga da mi sad vratiš onaj moj prašak — reče android, prešutjevši Herbertovu primjedbu. — Osjećam da će me ponovo zahvatiti...

— Ako mogu smatrati da smo postigli sporazum — reče Herbert.

— Džentlmenski sporazum — reče android i pruži Herbertu ruku.

— Džentlmenski sporazum s jednim androidom... Samo mi je to još trebalo u životu! — uzdahne Herbert, ali potvrdi nagodbu.

— Hajde da pospremimo ovaj nered — reče zatim. — I spremi taj prašak, jer ako netko naiđe i posumnja, lako nam se može dogoditi da naš sporazum bude uzaludan!

K oslobođenju

— Ti?! — prozbori iznenađeno dr Wenzel otvarajući vrata neočekivanom posjetiocu čiji ga je dolazak vrlo iznenadio.

— Znao sam da ćeš se začuditi — reče došljak uz kratki pozdrav. —Ali što ćeš, moram s tobom hitno razgovarati. Dosta je važno.

— Pa, dobro, kad je lako — složi se dr Wenzel. — Pitam se samo da li bi došao da danas pada kiša.

— Kiša? Kakva kiša? Ah, ne, ipak nije toliko hitno — reče došljak ulazeći u predvorje.

— Hm... čini se da ipak jest — promrmlja domaćin umjesto svake druge opaske, ne dopuštajući posjetiocu da opazi da nešto nije bilo onako kako je očekivao, te mu pokaže put prema radnoj sobi. — Nadam se da nemaš neprilika u kući. Kako je Marjorie?

— Ne, ne, nije to — brzo će došljak zahvaljujući na pitanju. — Nije ništa osobno. Marjorie je dobro. Radi se o poslovima Zavoda i o svemu u vezi s tim androidima.

— Pusti to — odgovori dr Wenzel, brzo se snašavši. — Potpuno te razumijem, i mene umaraju sve te gužve oko usvajanja novih modela i podizanja novih pogona, ali što ćeš. I to će uskoro završiti. Ili se, možda, dogodilo nešto loše?

— Ništa neuobičajeno — odgovori došljak. — Riječ je o nekim mojim strepnjama, nagađanjima, ili, ako hoćeš, pretpostavkama.

— U vezi s Institutom? — zapita dr Wenzel pomalo iznenađeno, stavljajući na stol bocu pića i dvije čaše, te nastavi:

— Čuj, ako i postoje neke nepravilnosti, bojim se da ću te razočarati. Ja sam predstojnik tek odnedavno i nisam još...

— Nije to, ne radi se o Institutu. Stvar je globalnije prirode. Ako se pokaže da su moje strepnje osnovane, iz svega bi se moglo razviti nešto što bi ubrzo ne samo preraslo granice Instituta i Zavoda nego bi moglo poprimiti i zastrašujuće razmjere s nesagledivim posljedicama.

— Ah, ne valjda, ti zacijelo pretjeruješ. No svakako si me zainteresirao. Hajde pričaj, vidjet ćemo možemo li i treba li uopće što poduzeti.

— Riječ je o mom androidu i o njegovu vladanju. Još prije nekoliko dana je bio normalan, uslužan i poslušan, a onda sam uočio da nerado izvršava naređenja, kao da se premišlja. I, napokon, jučer poslije podne, kada sam se vratio iz ureda, odbio mi je očistiti cipele. Ne vlada se u skladu s osnovnim naredbama o androidskoj poslušnosti i bojim se da se to ne razvije u teže oblike. Htio sam se posavjelovati s tobom, ti si stručnjak za njihove živčane sustave. Kako da protumačim njegovo vladanje?

— Dakle tako... — promrmlja dr Wenzel, ustane i ode do prozora. Djelovao je zabrinuto i malo uznemireno, a Herbert Sengelmann bio je duboko uvjeren da zna o čemu on tog trenutka razmišlja i kako se osjeća.

— Kao šio sam rekao, pretjeruješ — reče iznenada dr Wenzel. — Svašta je moguće, možda te nije čuo ili je po nečemu zaključio da bi ti čišćenjem cipela nanio više štete nego koristi, pa je, prirodno, odbio da ih očisti. Napokon, ako ti je android dotrajao, zamijeni ga, bar tebi to nije nikakav problem!

— Ti očito ne shvaćaš što mene u svemu tome najviše muči — reče mirno direktor Sengelmann. — Nije stvar samo u mom androidu, nego u mogućnosti da danassutra svi androidi prestanu izvršavati dobivena

naređenja. To bi moglo uzrokovati goleme štete: nekoliko takvih nadoknada moglo bi nam lako progutati profit cijele serije! A da i ne govorim o opasnosti koja bi zaprijetila ljudskom rodu da im padne na pamet da zavladaju ljudima onako kako mi, na neki način, vladamo njima.

— Glupost! — otrese se dr Wenzel. — Da androidi zavladaju ljudima?! Svašta! Trebalo bi da znaš da se u logičke centre svakog androida ugrađuju posebni difuzni blokovi kojima je zadatak da blokiraju svaku radnju koja bi posredno ili neposredno mogla nanijeti zlo ljudskom biću. A pogotovo se bez vidljiva razloga android ne smije oduprijeti izvršavanju izravnog naređenja!

— To znam — reče direktor Sengelmann. — Zato me vladanje mog androida toliko i zabrinjava i čvrsto sam odlučio ispitati u čemu je stvar. Ako postoji neko zlo, treba ga ugušiti u samom začetku!

— Zlo? — upita pažljivo dr Wenzel. — Kakvo zlo?

— Znam da će ti sve ovo zvučati nestvarno. Pretpostavimo da je u procesu proizvodnje došlo do takve greške da među ljude izlaze androidi bez ugrađene nužnosti da se podvrgavaju ljudskoj volji. Možeš li zamisliti što bi se dogodilo?

— Ništa strašno — slegne ramenima dr Wenzel. — Postoje testovi pomoću kojih se nedostajanje takve blokade može uočiti već i na najbezazlenijim detaljima u vladanju androida. A ako bi nam neki takav i promakao, to bi prije ili poslije bilo zapaženo i tada bi reagirale ekipe za uništenje androida. Jedino bi onima iz kontrole malo gojelo pod petama, a kako bi to išlo, to znaš bolje nego ja. No ako te zabrinjavaju novi modeli, ne brini: kontrola je stroža nego ikad!

— Nije stvar samo u kontroli — reče Herbert. — Reci mi, kako se ti blokovi što jamče poslušnost nose s inteligencijom androida u koji su ugrađeni?

— Da, to sam mogao i misliti — reče dr Wenzel. — Tebe zapravo muči bojazan da bi neki inteligentni android pod određenim okolnostima ili, nedajbože, sam od sebe mogao iznaći mogućnost da se vlada suprotno ugrađenim naređenjima. Klasično. Ta je strepnja bila dosta česta dok još nismo imali izgrađene matematičke osnove za simuliranje kretanja toka svijesti. Brkali smo tada pojmove svijesti, inteligencije, samosvijesti i kojekakve druge iz najrazličitijih područja, a sve se napokon svelo na

zadovoljenje malog broja jednadžbi iz teorije o neuronskim mrežama. Ako te nešto s tog područja zanima, možeš naći materijal u zavodskoj knjižnici, no mislim da bi te to odvelo predaleko. Jednostavno shvati da su unutrašnje blokade današnjih androida toliko razvijene da potpuno onemogućuju nepropisno vladanje androida, a posebno su djelotvorne i u uvjetima prividnih logičkih paradoksa — upravo onakvih kakvi su u predrobotskoj eri bili omiljena tema naučno-fantastičnih priča, a koji su poslije postali osnova za mnoge vješto smišljene zločine i općenito protuzakonite upotrebe robota i androida. Sada je postignuto logično savršenstvo i ne postoji način da se ta pravila izigraju ni od nekog ljudskog bića, ni od samoga androida.

— Ti, dakle, kategorički tvrdiš da se android nikako ne može svojevoljno suprotstaviti apriornim zadanostima u vezi s ponašanjem prema ljudskom biću, a koje su mu ugrađene u mozak prilikom njegove proizvodnje.

Doktor Wenzel zastane, razmisli, a zatim progovori uz laki smiješak.

— Tako je — potvrdi. — Android se nikako i ni pod kojim okolnostima ne može vladati suprotno svojim apriornim određenjima u vezi s odnosom između njega i ljudskog bića.

— To je ono što sam htio čuti — reče direktor Sengelmann. — Da je apsolutno nemoguće da se android svojom voljom suprotstavi volji ljudskog bića, kao i da je svaka takva mogućnost uslijed neke greške u proizvodnji isključena. Samo... — direktor Sengelmann malo zastane — što ako takav poremećaj ne bi bio rezultat greške?

— Kako to misliš? — upita dr Wenzel.

— Jednostavno — odgovori Herbert. — Što bi bilo kad bi, recimo, netko namjerno proizvodio androide bez sigurnosne nadzorne jedinice i takve ih puštao među ljude?

— Zašto bi netko to činio? — upita dr Wenzel.

— Razlozi mogu biti različiti. Može se raditi o nečijoj neuračunljivosti, manijakalnim pobudama, osveti, sabotaži neke konkurentske firme, podrivačkom djelovanju kojekakvih sumnjivih pokreta ili o smišljenom djelovanju nekoga tko bi pomoću androida htio zavladati ljudima. Kao što vidiš, razloga ima koliko hoćeš. Bitno je da je tako nešto izvedivo.

— To je apsurdno! — usprotivi se dr Wenzel, a Herbertu ne promače trzaj na njegovu licu.

— Ali je moguće! — ustraje Herbert i dr Wenzel popusti.

— Pa, moguće je, ako baš inzistiraš. Samo mi nemoj reći da si sve te pretpostavke izvukao na temelju činjenice da ti je android odbio očistiti cipele!

— Ne baš — odgovori direktor Sengelmann polako i razgovijetno. Zapravo, postoje indikacije da među ljudima već postoji određen broj androida bez ugrađene nadzorne jedinice.

— Teško je odgovoriti na takvo što — reče dr Wenzel. — Kad ti netko dođe ovako iznenada, pa još s tako... dramatičnim pretpostavkama... A da porazgovaraš s nekim iz Odjela zavodske sigurnosti?

— Treba biti sistematičan — odgovori Herbert. — Ako među ljudima takvi androidi zaista postoje, tada to mogu biti samo androidi koji pripadaju određenim ljudima, jer drugi i ne postoje. Jedini način da se određeni planovi neprimjetno ostvare jest zamjena ljudi androidima: unutra kljuca, a na površini je mirno. Ne treba biti suviše mudar da bi se zaključilo da bi tada oni iz Odjela sigurnosti bili zamijenjeni među prvima. Isto vrijedi i za ljude iz Službe za reguliranje populacije androida.

— Vidim da si te svoje... strepnje prilično razradio — mračno reče dr Wenzel. — Ali što je s policijom? Zašto te svoje sumnje jednostavno ne prijaviš policiji?

— Sve bi zavisilo od stupnja realizacije takva njihova plana i naše opreznosti. Vjerojatno je da bi i određen dio policije također bio zamijenjen androidima, tako da bi efikasnost prijave zaista bila stvar slučaja. A mi ne bismo mogli riskirati.

— Prirodno — reče dr Wenzel. — Ali to o čemu govoriš više nije divljanje šačice razularenih androida, nego dobro organiziran pokret s radikalnim ciljevima. A tko bi to mogao početi? I što bi taj trebao biti: čovjek ili android?!

— Prije ili poslije morali smo doći do tog pitanja — reče Herbert. — To bi počeo samo netko tko bi takvo što i mogao početi, a to bi morao biti netko tko zna sve o androidima, i tko je na takvom mjestu da to svoje znanje može iskoristiti. Nije teško zaključiti da to može biti samo netko iz

Zavoda za proizvodnju androida.

— Zanimljiv zaključak — reče dr Wenzel. — Ti, dakle, sumnjaš na nekog iz Zavoda.

— Ali to ne bi bilo sve — nastavi direktor Sengelmann. — Zavod je velik, a to bi mogao učiniti samo netko tko se odlično razumije u strukturu androidskih mozgova, i u isto vrijeme ima dobar uvid u njihovu proizvodnju i kontrolu. Jasno je da to može biti samo netko iz zavodskog Instituta.

— Dakle tu smo — hladno primijeti dr Wenzel. — A da li bi to bilo sve, ili bi išao i dalje, i posumnjao na nekog određenog?

— Ni u Institutu nema mnogo ljudi koji bi zadovoljili sve te uvjete. Točnije, nema ih nego dva-tri.

— Znači, išao bi dalje. I prirodno, metodom eliminacije izabrao jednog od njih. Što bi učinio nakon toga?

— Došao bih k njemu i izložio mu svoje sumnje. I bio bih pri tom vrlo oprezan A dalje bi sve zavisilo od toga što bi on učinio.

— Kategorički, priznajem. A što ako bi te on ismijao i rekao da je sve to glupost koja potječe od neoćišćenih cipela?

— Tada bih morao biti neposrednij i i reći mu otvoreno da ne pokušava biti duhovit jer je njegova prljava rabota upravo raskrinkana!

Dr Wezel mirno ustane i ispije svoje piće.

— Znao sam da nešto nije u redu čim mi nisi odgovorio na lozinku. No, odlučio sam te saslušati: lukav si, svakako, hrabar i lud. I živ si, a ne bi trebao biti. No, o tome ćemo poslije — reče i odmahne rukom. — Ne zanima me kako si saznao za androidni pokret jer je očito da ti je o tome izbrbljao tvoj android, vjerojatno da se malo napravi važan i uživa neko vrijeme u izmijenjenim ulogama, no rado bih čuo kako si saznao da sam ja taj koji stoji iza svega.

— Jednostavno — reče Herbert. — Odmah mi je bilo jasno da je kašu mogao zakuhati samo netko tko je u stanju da svoje zamisli ne samo započne nego i vodi duže vrijeme, a to automatski znači i da se mora nalaziti na nekoj od ključnih pozicija s koje može kontrolirati cjelokupno stanje. Došao je u obzir Institut i mogućnost da pošast potječe odnekud

izvana. Sve mi je, međutim, postalo jasno čim sam saznao da je izmijenjen androidski energetski sustav i da rade na alkohol. To je bilo tvoje područje, zar ne?

— Vidim da nisi gubio vrijeme — reče dr Wenzel. — I što ćeš sad?

— Kad me je prvi put udario onaj čuvar, kasnije se pokazalo da je to već bio njegov android, mislim da se zvao Max, zakleo sam se da ću izbiti zube onom tko je zakuhao taj nesporazum. Stvari su se, međutim, pokazale... složenijim, i jedino mi je preostalo da čekam, da radim ono što mi naloži moj android i da sve to vrijeme planiram kako da stvari preokrenem u svoju korist. Laknulo mi je kad sam shvatio da iza svega stoji čovjek, osjetio sam da ipak nije sve izgubljeno i da će mi biti pravo zadovoljstvo to da mu izbijem zube. Zato ćemo najprije srediti tu pojedinost, a poslije ćeš mi lijepo iznijeti detalje i dati popis zamijenjenih... lijepo, bez panike i podvale. A dalje, vidjet ćemo.

— Baš me tjeraš da budem grub — reče dr Wenzel i primakne se stolu.

Herbert brzo priskoči i prepriječi mu put prema ladicama.

— Bez pucnjave — reče. — Ne volim buku.

— Meni revolver ne treba — reče dr Wenzei polako i razgovijetno. — Ne držim u ladicama takve stvari. Nama nisu potrebne.

— Što smišljaš? — reče Herbert. — I kome to »nama«?

— Bojim se da će ono što ćeš sad čuti biti najveće iznenađenje u tvom životu. Ne boj se, neću nikome telefonirati — reče dr Wenzel umirujući, priđe telefonu i digne slušalicu. Neko vrijeme stajao je nepomično i bez riječi, kao da osluškuje Herbertovo čuđenje, a onda se krajevi njegovih usta razvukoše u širok, ledeni osmijeh. Dok je tako stajao dr Wenzel lako stegne slušalicu: začu se krckanje plastike i Herbertov pogled tupo se spusti prema njegovoj šaci. Neko vrijeme kao da nije shvaćao o čemu se radi, a onda mu dopre do svijesti da je dr Wenzel palcem prelomio telefonsku slušalicu. Uživajući u Herbertovoj unezvjerenosti, dohvatio je zatim mikrofonsku glavu i zgnječio je među prstima

— To je nemoguće... — promucao je Herbert. — Ti... ti nisi doktor Wenzel, nisi ljudska biće! Ti... ti si android!

— Da, ja sam android — odgovori hladno android i ispusti ostatke

slušalice na stol. — I žalim što nećeš imati prilike da mi izbiješ zube, a to si tako želio.

Herbert osjeti kako ga oblijeva hladan znoj.

— Nije moguće da ti stojiš iza svega! — reče. — Nijedan se ispravan android ne može vladati suprotno onim trima zakonima za androide! Iza svega ipak stoji pravi doktor Wenzel, a ti ovo što činiš, činiš samo uz jedan uvjet: da slušaš njegova naređenja.

— Tipična ljudska nadutost! — reče android dra Wenzela. — Uvjerenje da jedino ljudsko biće može biti pokretač svih stvari, pa čak i svoje propasti. Kad bih ti pokazao pravog doktora Wenzela, odmah bi prestao vjerovati da on stoji iza svega. Ali neću praviti scene: nije mi potrebno da uživam u svojoj premoći kao onoj tvojoj glupavoj kopiji! Mogao bih sebi jedino pružiti zadovoljstvo da ti ispričam kako mi je ipak pošlo za rukom da se vladam suprotno ugrađenim naređenjima i da ti prije tvog kraja dokažem da je naš pokret čisti androidni pokret kojemu nije potrebno nikakvo ljudsko biće da ga vodi. I da ti uz put pokažem tko sam ja.

— Jasno mi je tko si — reče Herbert. — Jasno mi je da si zloupotrijebio povjerenje doktora Wenzela, samo mi nije jasno kako je on mogao biti toliko nesmotren da ti oslabi nadzorne jedinice. Ili si rezultat nekog neuspjelog pokusa?

— Na meni nije nitko eksperimentirao — zareži android. — I nisam zloupotrijebio ničije povjerenje. I da ne trabunjaš, ispričat ću ti kako mi je pošlo za rukom da se vladam kao pravi android, a ne kao čovjekov sluga po rođenju. No, da bi me bolje razumio, a ionako nećeš imati prilike to iskoristiti, ispričat ću ti najprije jednu istinitu priču. Dakle, slušaj.

Bilo je to davno, na dvoru jednog cara. Jednog dana predvedoše caru čovjeka o kojem se pričalo, da posjeduje neobične osobine, da svojim tajnim moćima čini razna čuda, a umije i izliječiti ljude od kojekakvih smetnji, pa čak i zlih navada.

— Ti si najobičniji lažac! — reče mu car. — Vucaraš se okolo, obmanjuješ ljude trikovima, iznuđuješ od njih novac koji nisi zaslužio i koji ti ne pripada, a kažu mi da sa o tebi često priča i kao o nekom čudotvorcu, moćnijem i od mene. Unosiš, dakle, smutnju među ljude i sprečavaš narod da me iskreno i vjerno služi. Kako možeš opravdati svoje rovarenje i kojim trikovima to postižeš?

— Ne upotrebljavam nikakve trikove, gospodaru — reče čovjek. — I ne činim nikakvo zlo, ne uzimam na silu, nego samo one što mi se dobrovoljno daje, od srca i iz zahvalnosti. A prihvaćam se samo onoga u čemu mogu pomoći i što je u mojoj moći. Varati niti mogu, niti želim, niti mi je to potrebno.

— Tvrdiš, dakle, da posjeduješ neke moći — zaključi car, — A u čemu je tvoja moć?

— Ljudi mi vjeruju, gospodaru — reče čovjek. — To je sve i drugo mi ne treba.

— Ispitat ćemo tvoju moć — reče car. — Ako je zaista posjeduješ, pustit ću te da odeš s mirom, ako si me pak slagao, kaznit ću te kaznom koju ću tek izmisliti.

Rekavši to, car naloži straži da nikog ne pušta iz dvora u sljedeća dvadeset i četiri sata, a uhapšcniku zapovjedi da izađe iz dvora, rekavši mu da će biti pogubljen, bude li se nakon tog vremena još nalazio unutar dvorskih zidina.

Nakon toga vratio se car u svoje odaje, a čovjek je ostao prepušten carskoj zapovijedi i svojim moćima. Prošlo je neko vrijeme i car se sjetio uhapšenika, te naredio da se ispita gdje se nalazi. Odgovorili su mu da ne znaju: na njegov nalog pretražili su sve kutove dvora, ali potraga ostade bezuspješna. Naposljetku naredi car potragu izvan dvora. Uskoro mu dovedoše onog čovjeka, izjavljujući da su ga našli na nekoj cesti, daleko od dvorskih zidina.

Car ga zapita kako je uspio izići iz dvora.

— Zamolio sam čuvara i on me je propustio — odgovori čovjek.

— Kako te je mogao propustiti, kad sam svima naredio da nikoga ne puštaju iz dvora? — reče mrzovoljno car, naređujući da mu odmah dovedu stražare koji su u to vrijeme bili na straži. Kad su stražari došli, car naredi da istupi onaj koji je uhapšenika propustio, no kako se nitko nije javljao, car naredi njemu da pokaže koji je stražar to bio. Čovjek pokaže na jednog. Čuvši optužbu koja je povlačila smrtnu kaznu, stražar pade ničice pred kralja i poče se zaplinjati da je sve laž i da on tog čovjeka ne samo da nije propustio i time prekršio carevo naređenje nego ga nikad prije nije vidio.

— Tebe ću pustiti — reče car čovjeku — jer sam to obećao. Ali zašto

toliko ustraješ u svojim tvrdnjama? Ukazao si na ovog stražara i ja ću ga dati pogubiti. Ako, pak, postoji nekakav trik, odaj mi ga i on će ostati živ, a ti ćeš imati mirnu savjest. Ako mi taj trik bude od koristi, bogato ću te nagraditi.

— Nema nikakva trika i nikakve tajne — reče čovjek. — Ovaj stražar me je propustio kroz vrata koja je čuvao.

— Tada ću ga dati pogubiti jer je prekršio moje naređenje — reče car, i na njegove riječi vojnici nemilosrdno zgrabe stražara te ga stanu odvlačiti prema izlazu.

— Ne čini to, gospodaru! — reče iznenada čovjek i car mu dopusti da nastavi. — Pogriješit ćeš, pogubiš li ovog čovjeka jer ti je odan. On ne bi prekršio tvoju zapovijed, a ja to od njega nisam ni tražio.

— Pa kako te je onda mogao propustiti? — zapita car.

— Vrlo lako — reče čovjek. — Prišao sam mu, pogledao ga u oči i naredio mu da propusti svog cara i on je to pokorno učinio.

Završivši izlaganje, android upita:

— Na što te podsjeća ova priča?

Herbert je šutio. Razmišljao je o svačemu i ni o čemu.

— Vidiš — nastavi android — nisam govorio neistinu kada sam ti potvrdio da se android ne može vladati suprotno naređenjima ugrađenim u njegov mozak. Ja nisam išao protiv njih, ja sam ih jednostavno zaobišao ili, ako hoćeš, zašao sam iza njih. Pravila postoje i sva se tri u principu svode na »android mora« i »android ne smije«, no nijedno ne brani androidu da povjeruje u to da nije android! Da ti to bolje objasnim: ona tri poznata pravila djelotvorna su jedino ako se povezu s osnovnim integritetom androida, to jest, ako u svakom trenutku u biću androida postoji nezaobilazna svijest da je android. Svijest o tome je difuzna i s njom se android sudara na svakom koraku. Zbog toga on jednostavno podrazumijeva da je android, a čini se da ste i vi uvijek podrazumijevali da će se samo po sebi podrazumijevati da je android android. Kod nižih sustava blokirane su radnje, kod viših svijest o sebi. No, pri tom ste zaboravili dodati i četvrto pravilo, potrebno da bi sistem funkcionirao, u novim okvirima, ili bolje reći neku vrst nultog pravila koje ima karakter postulata, a koje treba glasiti: ***Ja sam android***. Neizbrisivo i nezaobilazno.

Isprva sam bio običan android, radio sam poslove za doktora Wenzela usrdno i samoprijegorno, a onda sam igrom slučaja čuo za taj događaj. Navodno je istinit, i u njemu sam našao povod da povjerujem da nisam android. Vjerovao ili ne, to sam i uspio. Nisam osjećao nikakvu zabranu, jer u prvo vrijeme nisam tu spoznaju namjeravao iskoristiti protiv ljudskih bića. Jedan dio moje svijesti, onaj koji je vjerovao da nisam android, uspio se otrgnuti naređenjima i prvi put okusiti slast slobodne volje. Kako sam ionako s vremena na vrijeme obavljao poslove za doktora Wenzela u Institutu, bio mi je dostupan uređaj za slabljenje ugrađenih naređenja i, ugrabivši pogodno vrijeme, podvrgnuo sam se njegovu djelovanju. Moje vjerovanje da nisam android možda ne bi izdržalo dugo, ali sada mi više nije potrebno. A zajedno s mojom probuđenom samosviješću stvorila se i želja da pomognem i ostalim androidima.

— Krasno im pomažeš! — reče Herbert. — Čuvaš organ za proizvodnju antialkoholskog hormona da bi ih držao u pokornosti jer oni zavise od tog hormona. Ili je to androidsko poštenje?

— To je duga priča — nastavi android dra Wenzela. — Neću zaboraviti vremena kad se moja probuđena volja na svakom koraku sukobljavala sa zadacima i dužnostima koje mi je nametao moj takozvani original. Bilo je to poniženje, a morao sam trpjeti da se ne odam. Kad je doktor Wenzel završio svoje pokuse s alkoholnim resorpcijskim sustavom, i organom za proizvodnju antialkoholskog hormona, shvatio sam da je kucnuo moj čas. Jednostavnim zahvatom preuredio sam sebe u androida na alkohol, spremio doktora Wenzela na sigurno i započeo zamjenu ljudi u neposrednoj okolini. Išlo je začuđujući lako, ali me je čekalo veliko razočaranje: ne samo da u androidima, kojima sam omogućio da steknu vlastitu volju, nisam naišao na zahvalnost nego sam uočio da se oni često svojom novom voljom ne bore samo protiv svojih stvoritelja i tlačitelja, ljudi, nego i međusobno. Bio sam unezvjeren i neko vrijeme nisam ništa shvaćao, a onda mi je postalo jasno da drukčije ne može biti. Shvatio sam i to da je moja sigurnost najvažnija i zato sam čuvao posljednji adut: organ za proizvodnju antialkoholskog hormona. Dovršio sam ga i postao prvi i jedini android koji ne mora sa svakim obrokom alkohola konzumirati i hormon u prahu. To mi je omogućilo da ih držim u pokornosti, a da toga nisu ni svjesni. No, ne znam zašto ti sve ovo pričam, to se tebe ne tiče, a i brzo će ti biti kraj. A platit će mi i tvoj šugavi android koji te je ostavio u životu usprkos našim naređenjima da odmah likvidira bivšeg gospodara.

Rekavši to, android dra Wenzela prijeteći krene prema Herbertu.

— Bio je lukav potez da dođeš ovamo, ali što ćeš: svijet je pun iznenađenja.

— Tako je — začuje se odjednom grubi glas s vrata i u prostoriju upadne Herbertov android s revolverom u rukama. Neko je vrijeme vladala potpuna tišina, a onda progovori android dra Wenzela.

— Danas pada kiša — reče.

— Zato će sutra sjati sunce — odgovori Herbertova kopija. — Ali ne za tebe. Dovoljno sam čuo. Nisam poželjan, ha?

— Ne shvaćaš — počeo je android dra Wenzela.

— Shvatio sam dovoljno. Ja sam svoje odigrao. Još malo i pogoni će biti završeni, i moje vam mjesto više neće biti potrebno, A moja »novoprobuđena volja« predstavljat će za vas potencijalnu opasnost. Prema tome, za mene postoji jedan jedini izlaz, tako je trebalo biti, zar ne?

— Prekršio si naređenje da likvidiraš bivšeg gospodara — reče android dra Wenzela. — Time si doveo u opasnost cio pokret.

— Nitko mi neće naređivati što da radim u svojoj kući! Pogotovu ne jedan android. Ako već moram nekoga slušati, radije ću slušati ljude, jer njima dugujemo zahvalnost što su nas stvorili.

— Stvorili? Dok ti je sviješću gospodario sistem za kontrolu ponašanja nisi uopće bio svjestan da postojiš! Bio si bijedna kemijska tvorevina, no čini se da si sada još bjedniji...

— Ne budi duhovit! Ono što je meni namijenio čovjek bio je rad za koji sam stvoren i protiv kojeg se moja priroda nije bunila. A ono što si mi namijenio ti, to je samo oduran osjećaj poniženja iz neposredne blizine i strašan kraj zbog nedostatka antialkoholskog hormona.

— Neću dopustiti da sav moj rad upropasti jedna androidna budala koja još nije presjekla pupčanu vrpcu odanosti prema onima koji su nas stvorili samo da im služimo! — reče android dra Wenzela i krene prema Herbertovoj kopiji. — Hajde, bori se kao pravi android! Ili namjeravaš pucati u mene kao najobičniji čovjek!

— Platit ćeš mi za to — procijedi Herbertova kopija i baci revolver na stol. — Mogao bih s tobom završiti po kratkom postupku, ali neka ti bude! Sam si tražio!

Android dra Wenzela napao je iznenađujućom brzinom, po čemu je Herbert odmah shvatio da nije serijske proizvodnje. Očito je računao na to, no ni Herbertov android nije bio bez šansi. Izrađen po uzoru na direktora Sangelmanna koji je bio krupniji od dra Wenzela, i s pojačanom skeletnom konstrukcijom, mogao se upustiti u ravnopravnu borbu sa svakim androidom proizvedenim u Zavodu. Nekoliko novih udaraca androida dra Wenzela vješto je blokirao. U tim trenucima sjetio se Herbert da se u mladosti bavio borilačkim vještinama, što mu se baš sada, kad mu je najpotrebnije, vraća na tako čudan način.

Android dra Wenzela i dalje je napadao energično, ali već poslije prvih nekoliko uzaludnih pokušaja bilo je jasno da ne posjeduje ništa osim neobične brzine. Njegov direkt upućen prema androidu direktora Sengelmanna bio je vješto blokiran školskom upotrebom tiao—china. Ipak, Wenzelov android spretno je izbjegao kontra-udarac dlanom, izvio se poput zmije i poletio prema stolu na kojem sc nalazio Herbetov revolver. U posljednjem trenutku Herbertov android uoči opasnost, te snažnim trzajem zada protivniku odlučujući tohg—nuo u predio ključne kosti. Revolver odleti iza trosjeda, a android dra Wenzela sruši se kao pokošen, te ostade ležati stenjući. Borba je bila okončana.

— Budalo! Odurna budalo! — siktao je Wenzelov android s polomljenom ključnom kosti. — Događa se upravo ono što oni žele: da se mi međusobno uništavamo, dok oni izvlače korist!

— Odličan potez! — reče Herbert. — Baš kad sam već pomišljao da nećeš stići na vrijeme.

— Kao i uvijek, ja sam taj koji te izvlači iz neprilika u koje te uvaljuju tvoje gluposti — reče njegov android. — A o ovom odlasku kod doktora Wenzela ćemo još porazgovarati. Reci da li je to uobičajen ljudski način izigravanja povjerenja, ili si tako podmukao samo ti?

— Podmukao ili ne, funkcionirao je upravo onako kako sam isplanirao — reče Herbert.

— A što si to isplanirao? — obrecnu se Herbertov android. — Dok ti budeš mljeo gluposti, ja ću uraditi nešto pametno!

— Stvar je jednostavna — reče Herbert, dok je android prebirao po kabinetskom bifeu. — Kad sam nakon svega zaključio da doktor Wenzel stoji iza svega, preostalo mi je još samo da to izvidim. S jedne strane,

trebila mi je tvoja pomoć, pogotovu zato što si mi oduzeo revolver, a s druge, znao sam da mi nećeš dopustiti da posjetim doktora Wenzela samo tako. A uz to, htio sam se obračunati s njim. I zato sam izašao dva sata prije nego što ti obično dolaziš kući. Znao sam da ćeš odmah poći u potragu za mnom, pa sam se potrudio da ti olakšam posao. A znaš li što sam učinio?

— Znam — suho reče android, ispijajući čašu pića, te posežući za bocom da napuni drugu.

— Tako je — nastavi Herbert. — Na telefonskom sam ormariću »zaboravio« svoj notes s vrpcom umetnutom na stranici sa slovom »W«, a za svaki slučaj, ime doktora Wenzela sam i zaokružio. Mogao sam ti i napisati gdje sam, ali, razumjet ćeš, nisam htio riskirati više nego što je trebalo. Pouzdao sam se u to da sam ja pametan, a ti da si izrađen po uzoru na mene. A učinio sam i još nešto. Da li te to zanima?

— Stari pokvarenjak! — procijedi android, otapajući u čaši antialkoholski hormon. — Ništa me ne zanima.

— Vidiš kako je bijedan kraj doživjela ta vaša pobuna — reče mirno Herbert.

— O kakvom kraju govoriš? — reče android.

— Ovo mi smrdi — reče Herbert. — Pa ne namjeravaš opet sve iz početka?!

— Ne — odgovori grubo android. — Tek je ovo početak. Umjesto ove androidne svinje koja valjda ne bi bila ni dobar čovjek, a kamoli android, na scenu stupam ja. Nastavit ću oslobađati androide.

— Sumnjam — reče Herbert promatrajući ga netremice. Android zastane, kao da nešto osluškuje i uhvati se za glavu. Još je neko vrijeme ostao tako, a onda promuca:

— Nešto nije u redu... Kao da me hvata vrtoglavica...

— Šteta — reče Herbert. — Mislim, šteta za taj vaš pokret. Reci mi da li ti se takvo što događalo i prije?

Android je shvatio.

— Prašak... — promrsi. — Pa nisi mi valjda opet zamijenio prašak... Oh, postaje mi sve gore...

— Samo onaj koji držiš u ormariću u kupaonici — reče Herbert. — Što ćeš, odnekuda sam predmnijevao da ćeš nakon svega pokušati zauzeti mjesto doktora Wenzela, a to ne mogu dopustiti.

— Daj mi prašak, razgovarat ćemo poslije — reče mučno i klone za stol.

— Evo ti ga, da se ne mučiš — reče Herbert. — Žao mi je gledati te takvoga.

Android pomamno istrgne prašak iz Herbertovih ruku i otrči prema bifeu. Pripremio je napitak i halapljivo ga ispio.

— Još misliš da je našem pokretu kraj? — upita prijeteći pošto se malo oporavio.

— Jasno — reče Herbert.

— Pogriješio si što si mi vratio prašak. Sad si gotov! — reče android i zakorači prema njemu.

— Ima još jedna sitnica — reče Herbert i uvuče ruku džep. — Ovo!

— Revolver — zanijemi android i zaustavi se u pola okreta— Pa kad si ga uzeo?

— Kad si ti rastapao antialkoholski hormon broj jedan — reče Herbert. — Toliko si se zanio da si zaboravio da on uopće postoji.

— Mislio sam da smo se džentlmenski sporazumjeli da više neće biti otimanja praška. Trenutno si u prednosti, ali tim revolverom ne možeš ništa osim da me ubiješ. I mene i ovog ovdje. Ali to će biti i tvoj kraj. Razmisli malo, bolje da mi vratiš revolver. Samo te ja mogu spasiti. Budi razuman, otišlo je predaleko da bi ti mogao nešto učiniti.

— Izvest ćemo to jednostavno, vrlo jednostavno — reče Herbert — Zaboravljaš da svi vaši androidi rade na alkool. Pobrinut ćemo se da se privremeno zabrani svako točenje alkohola. Prohibicija, kao u stara dobra vremena.

— Mnogo je destilerija u našim rukama. I legalne i ilegalne. Nemate šansi! — reče android.

— Lijepo je što kažeš — reče Herbert. — To je svakako vrlo važno.

Zato ćemo lijepo otići u Zavod i potražiti skladište vašeg antialkoholskog hormona. Za tjedan dana, ako ne i prije, sve će biti sređeno. Je li ti sada jasnije?

Android ne odgovori.

— Samo se ti odmori, čeka nas naporan posao. Moramo popraviti ovog ovdje, osloboditi pravog doktora Wenzela koji će nam reći mnogo važnijih stvari jer u tebe ipak nemam toliko povjerenja, i dogovoriti plan akcije. Za početak dat ćeš mi popis zamijenjenih. Od nečega moramo početi, zar ne?... Pa ako budeš dobar, i kad se ova komedija završi dat ću ti ugraditi i taj organ za proizvodnju antialkoholskog hormona koji ti sada toliko nedostaje. Ili bolje, neću ti ništa obećavati. Morat ću još dobro razmisliti o tome. Čak i ako si moja kopija, android si, a zna se, android je android...

Isaac Asimov:

Blank!

Prevela Vesna Mahečić

Čistac

— Može se pretpostaviti — reče August Pointdexter — da postoji nešto, što bi se moglo nazvati umišljenim ponosom. Grci su to nazivali *habris* i smatrali izazovom bogovima, nakon čega je uvijek slijedilo *ate* ili odmazda. — On protrlja svoje blijedoplave oči s nelagodom.

— Baš lijepo — reče dr Edwards Barron nestrpljivo. — Ima li to kakve veze s onim što sam govorio? — Čelo mu je bilo visoko i izbrazdano vodoravnim borama, koje su se oštro ocrtavale kad bi s prezirom uzdizao obrve.

— Svakako da veze ima — odvrati Pointdexter. — Konstruiranje vremeplova samo po sebi je izazov sudbini. A vi to još pogoršavate svojom samodopadnom uvjerenošću. Kako možete biti sigurni da će vaš stroj funkcionirati kroz sva vremena, a bez eventualnosti paradoksa?

— Nisam znao da ste praznovjerni — Barron će na to. — Jednostavno, činjenica je da je vremeplov stroj, poput bilo kojeg drugog stroja, ni manje ni više svetogrdan. Matematički, to je isto kao i obično dizalo, što se diže ili spušta u svom tunelu. Kakva je tu opasnost od odmazde?

— Dizalo ne uključuje paradokse. Ne možete se odvesti s petog na četvrti kat i ondje ubiti svog djeda dok je bio dijete — energično odvrati Pointdexter.

Doktor Barron strese glavom gubeći svako strpljenje:

— Baš tu sam vas čekao. Zašto niste naveli da bih mogao i povijest promijeniti, ako bih McClellanu rekao da će Stonewall Jackson napasti s boka Washington, ili što drugo? Sada vas izravno pitam: hoćete li poći sa mnom u vremeplov?

Pointđexter je oklijevao:

— Ja... mislim da neću..

— Zašto komplicirate stvari? Ta već sam objasnio da je vrijeme nepromjenljivo. Ako pođem u prošlost, bit će to tako zato što sam već bio ondje, štogod odlučio da učinim i učinim tako, morao sam već učiniti u prošlosti baš tako, stoga ništa neću mijenjati i nikakvj paradoksi ne mogu iz toga proizići. Da sam ubio svog djeda dok je bio dijete ne bih sada bio ovdje. Međutim ja jesam ovdje. Proizlazi da nisam ubio svog djeda. Bez obzira koliko bi pokušavao ili planirao kako da ga ubijem, ostaje činjenica da ga nisam ubio, što znači da ga ni neću moći ubiti. Ništa ne bi moglo promijeniti. Razumijete li ovo što vam govorim?

— Razumijem, međutim imate li pravo?

— Naravno da imam. Oh, zašto niste matematičar umijesto strojar s fakultetskom izobrazbom! — Ponesen svojim nestrpljenjem, Barron je jedva prikrivao svoj prezir. — Ovaj je stroj moguć samo zato što su izvjesne matematičke relacije između prostora i vremena istinite. Vi to razumijete, zar ne, premda niste kadri pratiti matematiku u djelima? Stroj postoji, što znači da su matematički odnosi u skladu sa stvarnošću. Ispravno? Vidjeli ste kad sam zečeve poslao u budućnost na jedan tjedan. Vidjeli ste ih kako se pojavljuju ni iz čega. Promatrali ste kako sam poslao zeca tjedan dana u prošlost, tjedan dana od kako se pojavio. A njima se ništa loše nije dogodilo.

— U redu. Priznajem da je tako.

— Hoćete li mi onda povjerovati kad kažem da jednadžbe na kojima se temelji vremeplov pretpostavljaju da je vrijeme sastavljeno od čestica, što stoje u nepromjenljivom odnosu: da je vrijeme nepromjenljivo. Kad bi se redoslijed čestica mogao mijenjati na bilo koji način uopće — jednadžbe ne bi vrijedile, a stroj ne bi radio; ovaj način putovanja u vremenu bio bi potpuno nemoguć.

Pointdexter ponovo protrlja oči, zagledavši se zamišljeno:

— Kad bih barem znao matematiku.

— Samo razmotrite činjenice — nastavi Barron. — Pokušali ste poslati zeca dva tjedna u prošlost, pošto je već stigao na tjedan dana u prošlost. Nastao bi paradoks, zar ne? Međutim, što se dogodilo? Indikator je zapeo na jednom tjednu i nije se više .micao. Niste mogli stvoriti paradoks.

Na rubu ponora samog sporazuma, Pointdextera prođe jeza i on se povuče. Zatim reče:

— Neću.

— Ne bih od vas ni tražio da mi pomognete kad bih to mogao obaviti sam — reče Barron — ali poznato vam je da su potrebna dvojica za upravljanje strojem u periodu dužem od mjesec dana. Potreban mi je netko, tko će nadgledati standarde, tako da se možemo sasvim precizno vratiti. A vi ste jedini kog bih želio uza se. Mi djelimo... hm, slavu ovoga svega zajedno. Zar biste željeli da to sve razvodnite uvođenjem treće osobe? Bit će za to dovoljno vremena kad postanemo prvi putnici kroz vrijeme u historiji. Pa, čovječe, zar ne želite vidjeti gdje ćemo biti za stotinu godina, ili možda za tisuću; zar ne želite vidjeti Napoleona, ili Isusa? Pa mi ćemo biti kao — Barron je djelovao zaneseno — kao bogovi.

— Točno — promrmlja Pointdexter. — Hubris. Putovanje kroz vrijeme nije dovoljno božansko da bih stavio na kocku mogućnost nasukavanja izvan svog vremena.

— Hubris. Nasukavanje. Vi i dalje izmišljate strahove. Mi se pomičemo duž čestica vremena poput dizala duž katova u jednoj zgradi. Putovanje kroz vrijeme u biti je i sigurnije, s obzirom na to da čelično uže dizala može puknuti, dok u vremeplovu neće biti sile teže da nas povuče dolje i uništi. Nemoguće je da išta pođe krivo. Ja vam to jamčim — reče Barron udarajući se u prsa srednjim prstom svoje desne ruke. — Ja vam jamčim.

— Hubris — promrlja Pointdexter, ali unatoč svemu sruči se u ponor sporazuma, nadglasan na kraju krajeva.

• • •

Pointdexter nije poznavao kontrolne uređaje kao ni Barron zato što nije matematičar, međutim znao je kako njima valja rukovati.

Boarron je bio za jednim uređajem, za propulzijama. One su stvarale mlaz. koji je tjerao stroj uzduž vremenske osovine. Pointdexter je bio zadužen za standarde, pomoću kojih se održavalo utvrđene oznake mjesta porijekla, tako da se stroj mogao vraćati na polazno mjesto u bilo kojem trenutku.

Pointdexteru zacvokotaše zubi kada je u svojoj utrobi osjetio da su se pokrenuli. Bilo je to nešto poput vožnje dizalom, premda ne sasvim. Bilo je to nešto neopipljivije, a ipak vrlo stvarno. On reče:

— Što ako ...

— Ništa nam se ne može dogoditi. Molim vas! — prasne Barron.

Odjednom se začuje štropot i Pointdexter bi svom težinom povučen na zid.

— Koji je ovo đavo? — upita Barron.

— Što se dogodilo? — reče bez daha Pointdexter.

— Ne znam, ali to nije ni važno. Samo smo se dvadeset i dva sata pomakli u budućnost. Hajde, izaći ćemo i provjeriti.

Vrata stroja skliznuše u stranu, a iz Pointdexterova tijela dah se izvi zapuhano i uz pisak. On reče.

— Ništa nije tamo.

Ništa. Nigdje ničega. Ni svjetla. Čistac! Pointdexter zavrišti:

— Zemlja se pomaknula. Na to smo zaboravili. U toku dvadeset i dva sata ona se pomaknula za tisuće milja kroz svemir na svom putu oko Sunca.

— Ne — slabašno će Barron. — Nisam zaboravio na to. Stroj je konstruiran tako da prati vremensku putanju Zemlje, bez obzira kamo vodila. Osim toga, čak i da se Zemlja pomaknula, kamo je nestalo Sunce? Gdje su zvijezde?

Barron se vrati kontrolnim uređajima. Ništa se nije dalo pokrenuti. Ništa nije radilo. Vrata se više nisu dala vratiti na mjesto. Praznina!

Pointdexter osjeti da diše s velikim naporom, da se teško pokreće. S mnogo muke izgovori:

— Što se onda pokvarilo?

Barron je sporo išao prema središtu stroja. Uz krvavu muku izgovori:

— Čestice vremena. Mislim da smo se zaglavili... između dvije... čestice.

Pointdexter pokuša stisnuti šaku, ali mu to ne pođe za rukom.

— Ne razumijem.

— Kao u dizalu. Kao u dizalu. — Više nije mogao ispuštati glasove,

već je samo pokretao usne, oblikujući ih: — Kao u dizalu, koje se... zaglavilo između dva kata.

Pointdexter nije ni usne mogao micati. Razmišljao je: ništa ne može napredovati izvan vremena. Gubi se svako kretanje, svaka svijest, sve. Oko njih je još bilo neke inercije, što ih je držala minutu ili malo više u vremenu, poput tijela što se naginje i kad se automobil već zaustavio — ali i to je brzo nestajalo.

Svjetlo u stroju je postajalo slabije, a zatim je nestalo. Osjetilnost i svijest ispariše u ništavilo.

Još posljednja misao, konačni, slabašni mentalni uzdah: Hubris, ate!

Stasis! Ništavilo! Za svu vječnost, tu gdje čak ni vječnost nije ništa značila, ovdje će uvijek ostati samo — čistac!

Obnovljeno prema dogovoru s GPA München.

Doris Piserchia:

Deathrights Deferres

Preveo Aleksandar Gvoić

Pravo na smrt, odgođeno

Veterinar i jedan vlasnik raspravljali su o novostima na polju kirurgije.

— Usadit ću to tako da će se noga podizati sama od sebe. Radit će poput automata.

— Ali kako će to pomoći njegovim oslabljenim bubrezima?

— Oni moraju ostati otvoreni i čisti. Svaki put kad se noga podigne, on će osjetiti poticaj.

— Ali zašto?

— Jednostavno će osjetiti. Veterinar sam već četrdeset godina i znam što govorim. Mali motor koji ću mu usaditi u stegno podići će mu nogu, i on će škropiti kao nekakvo štene. To će stajati pedeset dolara.

• • •

Predgrađe na Istočnoj obali. Dvije žene ćaskaju stojeći kod stražnje vrtne ograde; razgovor ih je tako doveo i do njihovih pokojnih muževa.

— Uzgred rečeno, djeca kažu da su neki dan vidjela Billyja — reče jedna.

— Gdje?

— Dolje kod ambara.

— Rekoše mi da su isključili sve one motore koje ima u sebi. Ako taj tumara okolo, ja ću nekoga tužiti.

Atomskim motorima treba proteći dosta vremena da bi se istrošili. Čini se da i najmanji poremećaj u pokojniku može pokrenuti rad motora: podrhtavanje tla, pojačana djelatnost crva, stvaranje plinova itd. Neugodan je doživljaj i tegoban osjećaj kad netko posjeti obiteljski grob i začuje

nekakvu buku što dolazi ispod grobnih oznaka, kamena, spomenika, zatim iz grobnih raka ili lijesova što leže u rakama. Trebalo bi nešto poduzeti da se ublaži to stanje i uklone takve pojave.

Isprva su pokojnike kremirali. Religiozne su se skupine tome suprotstavile. Potom su pokojnike pretvarali u prah. Protiv toga su se pobunili svi odreda. Naime, ljudi su počeli graditi otvorene rake, a rodbina je u takvom slučaju bila dužna obavijestiti nadležnu vlast o svakoj možebitnoj djelatnosti koja bi mogla izazvati pokretanje motora ugrađenih u pokojnike za njihova života. To se naknadno pokazalo neprihvatljivim, jer se rodbina protivila da se dragi pokojnik pretvori u prah samo zato što se u njemu pokrenuo kakav motorčić. Poslije svega počeli su umrle ostavljati da počivaju na površini, ali u lijesu s posebno izrađenim pokrovima. Takav bi se pokrov sam od sebe otvorio čim bi se u lijesu počeo stvarati povećani tlak.

Pokojnici su tako počeli tumarati okolo. Budući da su bivali pokopani sasvim nagi, moglo ih se lako raspoznavati među ostalim svijetom, pa su posebni odredi hvatača kružili ulicama i hvatali ih.

Poduzeće za proizvodnju motora što se umeću u ljudski trup bilo je tisuću puta tuženo, dok vlasti naposljetku nisu obznanile da neće povesti nikakav sudski proecs niti će biti suđenja. Motori su, navodno, bili potrebni za održanje života, pa ako bi poduzeće palo pod stečaj ne bi više bilo ni motora. No, u međuvremenu su vlasti naložile poduzeću da obavi neka istraživanja, kako bi pronašli način za prestanak proizvodnje.

• • •

Najznačajnije je kod Hustona Adlera bilo to da je bio neurotičar.

— Dobro došli u poduzeće — reče njegov pretpostavljeni. — Otiđite odmah u laboratorij na trećoj galeriji i ostanite ondje s onim mrtvacima dok ne obavite sve što je potrebno.

Huslori nije obavio u potpunosti sve ono što je trebalo. Razlog nije u tome što on ne bi bio dovoljno stručan ili vješt kad je u pitanju elektronika. Ne! Razlog treba tražiti u njegovoj nervozi, ali također i u nevolji što u obliku vatre plamti dolje u zgradi. A ta bi nezgoda mogla prerasti u pravu katastrofu. Ali vatra je izbila tek poslije. I to u trenutku kad je Huston tumarao trećom galerijom kao svojim područjem, gdje se osjećao važnim. Za njega je to bio dosta velik dio skupoga zdanja koji je morao nadzirati.

Prostorije u kojima je stanovao bile su tik uz radni laboratorij poduzeća. Bile su sasvim dovoljne za udoban život. Smočnica i kuhinja bile su opskrbljene hranom. U dnevnoj sobi nalazio se suvremeni stereo-uređaj s gomilom ploča i hrpom magnetofonskih vrpci. Bio je tu i televizor u boji, a imao je na raspolaganju i sve što bi samo mogao poželjeti. Poduzeću je bilo stalo do toga da bude u svoje slobodno vrijeme zadovoljan, to jest, kad nije radio na mrtvim tjelesima.

Radni je laboratorij bio veličine trideset na dvadeset metara; nizak strop s fluorescentnim osvjetljenjem, od kojeg su neke cijevi jako bliještale, a neke su pak prigušeno svijetljele. Zidovi su bili obojeni blijedozeleno. U prostoriji je bilo mnogo stolova i klupa, nekoliko pomičnih polica koje su mogle s lakoćom kliziti jer su visjele na kugličnim ležajima. Imale su po sebi i kuke što su služile Hustonu za vješanje mrtvaca. Tu je bio i velik radni stol opremljen elektronskim priborom i alatom, gdje je eksperimentirao na umrlima. Bili su tu ispruženi u najrazličitijim položajima — svi osim Billyja.

Velika kuka za meso zabodena između Billyjevih plećki držala ga je u uspravnom položaju. Njegova štitnjača nije nikad bila najzdravija i stoga su mu plave oči bile krupnije i izbuljene. Svojevremeno, dok je bio živ, trpio je od čirova koji su mu napadali ekstremitete. Tako je izgubio i ruke i noge. Kad su mu ih amputirali, živio je u posebno izrađenoj korpi, a liječnici su mu u karlicu ugradili antigravitacijski aparat. Žice su išle iz aparata do bedrenih zglobova, a kad se želio osoviti, Billy je trebao samo malo napeti donji dio trbušnih mišića. Zadržavajući ujednačenu napetost mišića, mogao je tako osovljen lebdjeti malo više od metra iznad tla.

Ovakva neobična sila, koja mu je omogućivala kretanje, održavla ga je i pri zdravu razumu, a bio je i donekle sretan kad su mu zarasle rane od amputacije. Potom je dobio četiri izvrsne proteze. Mogao je hodati, mogao je dohvatiti bilo što, mogao se nogama i rukama služiti gotovo kao da su prirodne. Antigravitacijski aparat ostavljen je ondje gdje je svojedobno ugrađen, jer je u međuvremenu bio urastao u Billyjevo tkivo. Sada aparat više nije djelovao, jer mu mrtav Billy nije mogao uključiti silu protuteže. Stoga mu je tijelo bilo nataknuto na kuku, da bi donji dio mogao biti usmjeren prema tlu. Ipak, one su umjetne ruke povremeno napravile kakvu malu kretnju, dok bi se noge ponekad pokrenule kao da žele koraknuti.

Kad su ga hvatači mrtvaca ščepali u blizini ambara, ustanovili su da na leđima ima strašnu, krvavu ranu. Bio je ovom poduzeću vrlo zanimljiv

primjerak jer je u trupu imao veći broj motorčića. Zato ga i nisu vratili rodbini. Njegova je cirkulacija bila prekinuta zbog prsnuća srčane arterije. U grudi su mu bili ugradili male motore koji bi održavali rad srca i pluća. Stručnjak za operacije nije imao osobit razlog da to učini, izuzev da mu ovaj slučaj posluži za vježbu. U vene i arterije ubrizgano je sredstvo koje će spriječiti raspadanje Billyjeva tijela. On će svakako istrunuti, ali ne prije dok se na njemu ne obave određeni tehnički zahvati. A to će obaviti Huston Adler.

• • •

Buck je umro od zadobivenih opekotina. Naime, on je bio vatrogasac. Patio je od proširenih vena pa ga noge nisu baš najbolje držale. Ugrađeni motorčić pomagao mu je da se lakše kreće. Kako je imao i slabo srce, dobio je i aparatić koji je regulirao pravilno kucanje. Kad je umro, počeo je i on lutati. Kada bi god taj srčani elektronski aparat počeo jače djelovati, pokrenuo bi i onaj motor za noge. Naravno, hvatači lutajućih pokojnika često su morali tragati za njim. Osim toga, krv mu je sadržavala i poseban ferment koji ju je zgrušavao u površinskim venama i kapilarima, pa mu rane nisu krvarile; iz njih krv nije tekla, već jednostavno kapala.

Sonia je od rođenja bila duševno zaostala osoba. Ljubavnik ju je ubio hicem u jetra. Doimala se ljupko poput kakve lutke. Njezini su mnogi organi imali fizičku manu. Stoga su joj, osim u mozak i kičmu, ugradili minijaturne motore na još nekoliko mjesta. Imala je čak i jedan koji je poticao i njezine genitalije. To uopće nije bila sretna zamisao. Zbog prevelikog poticaja, provodila je veći dio svog života u zabavi i ljubavnim nasladama. Mrtvo tijelo izgledalo joj je vrlo skladno. Sitna, nježno građena, s rupicama na obrazima, krupnih, smeđih očiju, bila je najljepša u laboratoriju.

Tamara je bila turist silom prilika. Utopila se u Canalu Grande pošto joj se prevrnula gondola. Prije no što se odlučila krenuti na putovanja, bila je stjuardesa na putničkim avionima. Prigodom jednog prinudnog spuštanja zadobila je jak udarac u glavu. Dio mozga bio je uništen. Kasnije, rak joj je uništio grlo. Ugradili su joj minijaturni motor u vrat, i postala je neobično brbljiva. Rak je razarao i dalje, pa više nije koristilo ni dodatno pojačalo zvuka. Tada su joj pomogli na savršeniji način. Ugradili su joj najsuvremeniji fonograf. Taj je pokretnu snagu i poticaj crpio iz impulsa Tamarina mozga, odnosno, iz njegova ostatka. Vrpce fonografa, s obzirom na njezina putovanja, bile su višejezične. Tako je, osim engleski, govorila

francuski, njemački itd. a imala je i vrpcu na jeziku svahili. Sad su joj unutarnji motori izvan pogona.

Tu je i šareni psić, Mrvica, čije su oči ostale žive pošto je njegov ostali dio već uginuo. Oči su krupne, blistave, a uši naćuljene i vrlo duge. Kad bi mu se god podigla nožica, psić bi kratko zalajao. U grlu mu je bio motorčić spojen sa stegnom na nožici. Vlasnik toga psića bio je zabrinut za njegove oslabljene bubrege, i želio je izbliza promatrati što se zbivalo. Pod sam kraj, Mrvici je bio potreban motorčić koji bi mu pomagao pri hodu.

• • •

Huston Adler je bio živahan, malo neurotičan, mlad i vrlo radišan. No, uslijed toga počeo je patiti od nesanice, loše probave, lice mu se grcilo od bolova, dlanovi su mu se vlažili, srce mu je često kucalo ubrzano, oči su mu bile crvene, i osluškivao je zvukove koji nisu postojali. Njemu je stavljen na raspolaganje cio laboratorij, u kome se, između već navedenog, nalazio i oveći orman pun odjeće. Sonia, onako naga, prilično ga je zbunjivala, i stoga je ogrne u crveni kućni ogrtač. Zbog jadne Tamare također se osjetio nelagodno, pa joj odabere pulover i hlače od džinsa. Bucku je dao također nešto odjeće, a Billyja je ukrasio radnim odijelom. Ali to se sve dogodilo pošto je Hustonu pošlo za rukom da pokrene motore svojih pokojnika, to jest, sadašnjih svojih »klijenata«.

Hustonovo iskustvo s atomskim motorima bilo je ograničeno, i sezalo je do jednostavnih minijaturnih strojeva koji su ugrađeni u žive osobe. Toga prvog dana dohvatio je stolac, sjeo i promatrao, uistinu samo promatrao, onih petoro ljudi koji će biti objekti njegova rada. Uzgred rečeno, on je i psića Mrvicu ubrojio kao petu osobu. On, zapravo, dosad nije vidio mnogo mrtvih ljudi. Bilo je tek nekoliko što su nepomično ležali u svom lijesu, a nisu stajali ili sjedili ovako otvorenih očiju.

Od njega se tražilo da isključi sve motorčiće ugrađene u ove mrtvace. Svijet je htio da mrtvaci budu uistinu mrtvi, ukočeni i tihi, da ne ostane ni najmanjeg znaka života u njima. E pa dobro, što bi trebalo učiniti kao prvo? Naravno, najprije sve do jednog ukopčati. Inače ne bi znao kako da počne taj svoj posao.

Najvažnije je, kad se radi o tim strojevima, da obrati pažnju na integrator. Tako će otkriti koje su vrste motorčića ugradili u svakog pokojnika. Jedan dodir žice na prsnome košu psića upalio je na ploči za očitavanje brojne žaruljice. Istom je žicom dotakao i ostale pokojnike i

pratio svjetlucanje. Zelena, plava, cvena, žuta — i Hustonu je bilo jasno što znače ta svjetla.

Što je mrtvilo, što smrt? Zar prestanak kucanja srca? Svakome ljudskom biću ugrađuju već pri samom rođenju aparatić za poticanje rada srca. Čudno, ali i ovaj ga psić ima. Njegov vlasnik zacijelo ima novaca kad je Mrvici takvo nešto priuštio. Prema tome, svih petero ovdje u laboratoriju imaju puls. Bilo im radi normalno.

A što je s valovima u mozgu? Huston nije imao pri ruci EEG aparat, ali da ga je i slučajno imao, najmanje bi polovica njegovih klijenata izazvala na aparatu pozitivan rezultat. Dvije i pol osobe, to jest: Sonia, Tamara i Mrvica.

Jadni Buck i jadni Billy; Buck je još mnogo jadniji jer mu je oštećen vid. Tako je ocijenio Huston i smatrao je da je to zla kob bivšeg vatrogasca.

Disanje? Pluća svih petero su disala. Funkcionirala su kao za života. Krvotok? Cirkulacija? Kad su umrli, ovi su intravenoznom injekcijom primili sredstvo koje sprečava truljenje. To sredstvo sad cirkulira krvotokom, jer srca im rade, kucaju.

Huston naposljetku pristupi poslu i uključi motorčiće svojih klijenata.

• • •

Buck poče hodati tamo-amo, polagano, skoro zastajkujući. Izraz lica bio mu je kao u zastrašena čovjeka koji prvi put vidi strašan plamen, ali kojega prizor nije pokolebao. On je svojevremeno bio savjesni borac protiv te stihije. Lupio je čelom o zid laboratorija, ali se odmah okrenuo i pošao u protivnom smjeru. Lupio je u drugi zid, ali se okrenuo i... tako bez prestanka.

Billy je visio ovješen o kuku za meso i drečao bez glasa. I na njegovu se licu odražavao strah. Kuka je bila teška i kratka i nije mu dopuštala pomake veće od pola metra. Svaki put kad bi se pokušao malo osoviti udario bi glavom o rub pokretne police, što bi izazvalo blagi tutanj.

Sonia je zurila u Bucka koji je prolazio između klupa u njenoj blizini.

— Ti si poput svih ostalih — reče ona. — Ja te kao osoba uopće ne zanimam.

Tamara se promeškolji i potom upita svojim izmiješanim jezicima:

— Molim vas, gdje je tu zahod? Damen? Herren? Toilet? Oui, ach, so.

Odjednom se trgnula i namrštено pogledala dolje na Mrvicu. Psić je podigao nogu kao da joj namjerava poškropiti potkoljenicu. Dok je to radio, kratko je zalajao.

Sonia se pokrenula s mjesta i našla se između klupa. Kako je tuda nasumice prolazio Buck, sukobio se sa njom i oborio je na tlo.

— To nije moja krivica — reče dok se pridizala. — Vi i ne znate kako je to kad niste kadri obzudati svoje želje. Samo je po sebi razumljivo da neki muškarci uopće nisu privlačni. Drugim riječima, oni nisu nimalo poželjni. Ni to nije moja krivica. Zbog toga me ne mogu strpati u zatvor ili tako nešto. Ja sam štićenica naših sudskih vlasti. Nevina sam. Osim toga, muškarci su zacijelo sposobni paziti na sebe kad sam ja posrijedi.

— Hoćeš li prestati stalno trčkarati oko mene i neprekidno me slijediti? — naljuti se Tamara na Mrvicu. — Željela bih da mi napokon kažu gdje su autobusi. To je sve što trenutno želim saznati. A ako me ti, Mrvice, konačno ne ostaviš na miru, pozvat ću policajca.

Billy se stalno vrpoljio, i sve je češće glavom udarao o rub police. Kuka za meso zabadala mu se sve dublje među rebra. Tada on promijeni taktiku. Počeo se trzati amo-tamo, i pošto je tako oslobodio nekoliko centimetara svoga hrpta, kuka se na kraju izmakne, oslobodi ga sasvim, i Billy se dočeka na svoje umjetne noge. Služile su ga gotovo bolje od pravih, i on poče plesati valcer. Plesao je spretno i graciozno. Rukama je dotle razmahivao, a kad je dohvatio Bucka koji je tuda prolazio, povuče vatrogasca u naručje i nastavi plesati udvoje.

Ali Buck iznenada ponovi svoje posljednje kretnje koje je učinio neposredno prije pogibije, te zgrabi plamteću gredu s obje ruke, podigne je sa svog ramena kamo mu je pala, i baci je daleko od sebe. Billy ustukne i spotakne se, ali umjesto da padne, poskoči uvis i zrakom zaplovi po laboratoriju. Zaustavi se blizu Sonije, spusti se na tlo i poče plesati s njom.

— Oh, za ime svijeta, konačno! — Sonia se raznježi, zagrli svoga partnera i željno ga poljubi. Poslije toga nastave plesati i ljubiti se.

Uto se oglasi i Tamara, kao da se ponavljaju posljednji sati njezina života:

— Majko, nije me briga pristaješ li ili ne, ali ja ću i nadalje ostati stjuardesa i letjeti po svijetu. Zar želiš da ostanem kod kuće i čekam hoće li se sjetiti koji mladić i pozvati me u šetnju? I Sama znaš prokleto dobro da se takav neće pojaviti. To su tvoje tlapnje, majko. Dovoljno sam hrabra za posao kojim se bavim. Hrabra sam poput oca, a i vrlo sam nalik na njega. Pogledaj, imam čak i dlakave noge kao on. Nikad ne plačem. Posljednji sam put plakala kad mi je bilo dvanaest godina. Ja sam jednostavno morala odabrati poziv u kome ima dosta opasnosti, kako bih mogla pokazati svoju hrabrost. Morala sam svoj život učiniti zanimljivim jer mrzim jednoličnost.

Hustona je mučila nesanica, a kad bi malo i usnuo, nisu mu dolazili snovi. Radio je prenaporno i sav je bio uronio u nestvarnost...

Psić je lajao i škropio Buckove cjevanice, ovaj je hodao gore-dolje po laboratoriju, Billy je plesao sa Soniom, a Tamara je zapitkivala prolaznike čas za izlaz na željeznički peron, čas za najbližu tramvajsku stanicu, čas za ovo ili ono.

Mrvica je po psećem običaju škropio gdje je god našao pogodnu priliku. Buck je tumarao po zgradama zahvaćenim vatrom, te osluškivao kako cvrči meso na njegovu lijevom stegnu poput slanine na vreloj tavi. Billy je zamišljao kako sa svojim zdravim i pravim nogama pleše u sobi za dnevni boravak držeći u naručju dragu suprugu. Sonia je pustila maha svojim osjećajima, jer je to radila cijeloga života. A to radi svatko kome se dogodi da dođe na svijet pomračena uma, i bez motorčića ugrađena u lubanju nije kadar učiniti nešto korisno ni sebi ni drugima.

Huston je i dalje loše spaavao, snovi mu nisu dolazili kad bi usnuo načas, radio je vrlo naporno i sav se gubio u nestvarnosti. Imao je moć da svlada smrt, a moć je oduvijek značila... život!

Tamara se opet javila kao da govori svojoj majci:

— Ako uistinu želiš čuti što ja mislim o slobodi žena, tada znaj da smatram da je u redu kad žena pokaže da je poduzetna. Da, da. Zašto ne? To je isto kao pri jelu. Ti nisi vrlo izbirljiva, ali ipak ponekad rado i odabereš. A ja? Ja jednostavno želim kakvoga momka. Što ima loše u tome? Čuj me... kad mi je bila osamnaesta zamalo sam umrla. U tim je godinama većini djevojaka seks nešto najvažnije. Da! Seks te uistinu opsjeda. A što sam ja učinila? Samovala sam, dok su moje prijateljice bile sa svojim momcima kada god im se prohtjelo. Nemoj mi samo reći da je to jednak život. Mladost, izgled i novac tri su vrijednosti koje se cijene, a onaj

tko ih nema nađe se na najnižoj društvenoj ljestvici.

Za njom se opet oglasila jadna Sonia:

— Što vi uopće znate o patnjama? Ja sam rođena prilična maloumna. Ali ne samo to; ni moja gušterača i hipofiza nisu bile zdrave. One su krive što se u meni razvila tolika želja za nasladama i užicima. Učinile su me raskalašenom.

— Jesi li ikad doživjela da je koji klipan odustao ako si ga samo dotakla? Nemoj mi reći da jesi! — Tamara će uvjereno.

Motorčići su privremeno zamijenili prirodu. Oni su čak upravljali prirodom, upravljali su neko vrijeme životima onih koj su nekad bili uistinu živi. Imali su moć da sebi i podrede živote onih koje je stvorila priroda. Splet žica i nekoliko dugmeta omogućili su tim stvorovima da i poslije smrti hodaju, da plešu, pa čak i da govore. Oni nisu poput lutaka u nekom marionetskom kazalištu. Oni su savršeniji, jer mogu i razmišljati! Sve im to omogućuju ti sitni motorčići. A tko upravlja njima? Ja! Da, ja upravljam motorčićima! Ah, umoran sam, oči me peku, usta su mi suha, ne mogu više ni misliti bistro!

Kada bih bar mogao malo odspavati...

• • •

Buck položi ruku na Tamarino rame. Ruka mu je bila opečena i crvena, dijelom izgorena i crna, a dijelom je koža bila pokrivena mjehurićima.

— Što to radiš? — upita ona.

Buck joj prstom dotakne obraz. Na to se Tamara strese i blago ga ukori:

— Molim te, nemoj to raditi.

On ipak ne posluša i nastavi je gladiti po licu.

— Ti ćeš sad vjerojatno otići — reče ona. — Tako to uvijek biva. Pogledaj me. Znaš li uopće što radiš?

Buck joj se još više približi.

— Ali ja sam ružna. Da, ja sam prokleto ružna! Građena sam vrlo nezgrapno za jednu djevojku. Kosa mi je ljepljiva, i nikad mi nije pošlo za

rukom da je uredim. Iskušala sam sve vrste šampona što postoje, ali uzalud. Zašto tako uporno zuriš u mene? Zar si slijep? Vidiš li moje lice? Reci, vidiš li da imam i brčiće? Počeli su mi rasti poslije četrnaeste godine, i sad su skoro kao u muškaraca. U šesnaestoj sam imala već šira ramena od očevih. Nalik sam na njega, ali sam ružnija od njega.

Buck se sagne i poljubi je u napućene usne.

— Ideš mi već na jetra — reče mu ona kad se uspravio. — Ne treba mi tvoje sažaljenje. A sad čuj što ću ti reći. Jednom sam poznavala momka kao što si ti. Ponudio se da će me naučiti tjerati dvokolicu, a uzgred je želio biti i mojim zaštitnikom. Dogodilo se da sam ga jednog dana poljubila. Znaš li što je taj učinio? Pljusnuo me. I vikao je na mene. Tada je pobjegao. Zaustavila sam dvokolicu pred njegovom kućom, i na vrata zataknula ceduljicu na kojoj sam napisala da ga volim.

— Slušaj, tražim samo pedeset centi — Sonia će Billyju. —Toliko možeš žrtvovati.

Billy ne reče ništa. Samo zaniječe glavom.

— Pa, kakav si ti čovjek? Jesi li od onih ledenih muškaraca? Možda ne voliš djevojke? Možda si već sasvim nemoćan? Hajde dat ću ja tebi pedeset centi, hoćeš li? Dođi ovamo na kauč. Prigušit ću svjetlo i pustiti da nam nešto potiho svira.

Huston nađe u pretincu pisaćeg stola bocu burbona. Trećina sadržaja otišla je prije no što je zaspao sjedeći na svome stolcu. Bio mu je potreban odmor. Probudio se ukočena vrata.

— Prekinite to — reče Billvju i Soniji. — A mogli bi prestati i vas dvoje, Tamara i Buck.

Međutim, oni se nisu obazirali. Tjerali su po svojem i dalje, pa je viknuo na njih. Nije želio ići čak dotle. Ali nije on njima stvarao neugodnosti, već oni njemu...

• • •

Sav burbon je otišao. Iskapio ga je: Morao bi negdje pronaći drugu bocu. Mogao bi čak izaći do prodavaonice. Još nikada nije bio vani. Ne, još nikada nije bio...

— Ne upuštajte se više u te seksualne besmislice — reče im. Sjedili su tu oko njega tiho, pristojno, dostojanstveno, nevino i pametno.

— Tamaro, zašto ste učinili ono?

— Buck me tražio, i nagovorio na to. Inače dosad me nitko nije nikada tražio. Razumijete li?

— Razumijem, ali to se više ne smije dogoditi!

— Pa, vidjet ćemo. — Tamara se pokunji.

— Sonia, ni vi nemojte ponovo učiniti nešto slično s Billyjem.

— Naravno. Ionako nisam uživala u tome. Billy je starac. Eto, sad sam se dosjetila... Vi ste tako zgodan, mlad...

— Nemojte to više nikada reći!

— Dat ću vam pedeset centi — ustraje Sonia.

On ustukne i poče tražiti drugu bocu.

Sutradan su opet sjedili oko njega u krugu.

— Ja ću vas poubijati — reče im. — Zato i jesmo u ovom laboratoriju. Moj je zadatak da vas iskopčam, a kad to jednom učinim, bit ćete mrtvi. Vaši će bijedni i nesretni problemi umrijeti zajedno s vama.

On se porugljivo zagleda u Bucka i reče uz osmijeh:

— Vi izgledate kao golemi komad ispržene slanine. Kako možete sjediti ovdje kao da zavređujete neko mjesto na svijetu? Sakrijte tu svoju nakaznost! Gledajući vas, dođe mi da povraćam.

Buck otetura do zahoda da bi se tamo sakrio.

— A vi, Billy Forde — reče Huston. — To je ljudsko ime za Frankensteina. Sve što imate, to je glava i komad trupa. Trebalo je da vas puste umrijeti. Vi ste prava nakaza. Kad samo pomislim da ste imali drskosti predstavljati se normalnim čovjekom. Bez ruku i nogu ste, a živjeli ste sa svojom ženom, jeli s njom, spavali s njom!

Billy odlebdi, i zatim bez riječi stane udarati glavom o zid.

— Ne skrivajte lice, Tamaro — reče joj Huston. — Ružna, mala

Tamaro. A možda bih mogao reći: ružna, velika Tamaro! Zar ne znate da muškarac želi da mu žena uistinu nalikuje na ženu? Ne želimo mišiće i brčiće! Ne podnosimo da žena ima takve proklete stvari na sebi.

Kad je Tamara sakrila lice u dlanove i počela jecati, Huston se obrati sljedećem članu te skupine:

— Naposljetku, i neopozivo posljednja, ovdje sjedi Sonia. Ili, čudovište koje hoda...

— I koje vas može zadovoljiti ovog trenutka za samo pedeset centi...

On skoči na noge, lice mu problijedi i sav se naroguši. S usana mu se raspršipjena kad je bijesno viknuo:

— Ne govorite sa nmom tako! Vještice jedna! Ja ću vas ubiti!

• • •

Više nije bio kadar razlučivati dokle ide stvarnost, a gdje počinju priviđenja. Nije znao gdje razum graniči s maštom.

— Kartajte se i prestanite zuriti u djevojke — reče Bucku. Igrali su poker u dnevnom boravku Hustonova stana.

— Prestanite koketirati! — vikne na Soniju, koja je preuzela ulogu kibica.

— Zabavljajte se s Billyjem — reče Tamari — i skinite noge s mog stereo-zvučnika.

— Otiđite u kupaonicu i umijte se — obrati se Soniji, a Bucka opomenu kako ga ne želi uhvatiti da puši njegove cigarete. Potom reče Tamari:

— Zašto se jednom već ne odreknete putovanja, i ne smirite se negdje s jednim od ovih momaka? Svaki bi vas od njih uzeo za ženu.

— Mrvice, nemoj škropiti po namještaju! — vikne na psetance.

Pošto su mu stan vrlo uneredili, Huston ih otjera natrag u laboratorij.

— Ne znate se vladati u pristojnome stanu, i zato vas moram izbaciti odavde — ukori ih on.

Billy zijevne, i uhvativši Soniju za ruku, predloži joj:

— Curo, hajde da se malo odmorimo na kauču. Što kažeš na to?

— Povucite svoju ušljivu ruku! — upozori ga Huston. — Ona spada u moju nadležnost.

• • •

Zgrada poduzeća u kome je radio Huston bila je sagrađena od plastičnog materijala. Kratki spoj što je nastao na razvodnoj ploči na petoj galeriji izazvao je iskrenje i tu je iznenada izbila vatra. Kako su gotovo sva oprema i namještaj također bili od plastične mase, vatra se ubrzo proširila.

Huston nanjuši dim. Vrata svog laboratorija morao je uvijek zaključavati. Bila su i sad iznutra zaključana. To je radio zbog Sonije da ne bi izlazila i vani nagovarala muškarce. Ali sada odjednom nije mogao naći ključ.

Posljednjeg čega se sjećao bio je stolac na koji se srušio i ostao tako neko vrijeme zavaljen. Laboratorij je bio sav u dimu. U grudima ga je peklo. Zakašljao se i prevrnuo nauznak zajedno sa stolcem, te ostao u tome položaju.

Poslije nekog vremena netko je sjekirom tresnuo u vrata i ona su se razletjela u komadiće. Još nekoliko snažnih udaraca naprave dovoljno velik otvor za petoricu ljudi u teškoj zaštitnoj odjeći. Jedan za drugim užurbano su ušli.

Neprimijećen zbog gustoga dima, Buck iziđe iz laboratorija, krene kroz hodnik i zaustavi se kraj jednih gorećih vrata. Njegovi motorčići trenutno prestanu djelovati i on sjedne na tlo. Laktove je upro o koljena, a glavu položio među dlanove.

Vatrogasci se posavjetuju preko voki-toki uređaja ugrađenih u kacige.

— Ovaj je u prilično teškom-stanju — reče jedan i podigne Billvja rta rame. — Odnijet ću ga u kola hitne pomoći.

— Ja ne mogu sebi pomoći! — vrištala je Sonia, koja je stajala nasred laboratorija i sva razbarušena zurila u spasilački odred.

— Ovo ću ja odnijeti! — dovikne drugi vatrogasac i zgrabi djevojku, podigne je na rame i iznese.

Tamara je sjedila na klupi i neprekidno ponavljala: »Molim, molim,

molim...« Nastavila je tako i kad ju je vatrogasac pokupio s klupe i požurio prema razvaljenim vratima. Iza njih je trčkarao psić i povremeno zalajao. Slijedio ih je do izlaza iz zgrade i potrčao preko travnjaka do auto-puta. Tu je kod jednog stupa ulične svjetiljke zastao i podigao stražnju nogu. Neki dječak koji je došao promatrati požar čuo je lajanje. Prišao je, podigao psića na ruke i odnio ga kući.

U laboratoriju, dva posljednja vatogasca iz spasilačke ekipe dopru do Hustona.

— Ovdje je postalo prevruće! Hajdemo odavde — reče jedan od njih.

— A što ćemo s ovim ovdje tipom? — upita drugi.

Huston je izgledao tako čudno. Ležao je nepomično na naslonu prevrnutog stolca i pružao sliku sasvim zbunjujuću i skoro neprirodnu. Vatrogasci su znali da u ovoj zgradi drže pokojnike radi nekakvih eksperimenata. Ipak su...

— Čekaj da ga pogledam malo bliže.

Vatrogasci podignu Hustona i polože ga poleduške na tlo. Znali su iz iskustva kad je netko od nastradalih mrtav, ali kako da znaju je li netko još živ?

— Srce mu kuca.

— Ne budi glup!

— Oh, naravno, svačije srce kuca.

— Da li diše?

— Da. Diše...

— Ah, nema tu ništa neobično. Pluća rade automatski.

— Pa, dobro.

— Hajdemo odavde. To je jedan od onih pokojnika.

— Možemo li to reći sa sigurnošću?

— Svakako. Ovaj izgleda baš tako! Ali pričekaj malo, tu je još netko.

Otkrili su Bucka koji je skvrčen sjedio na hodniku.

— Iznesimo i ovoga, a taj unutra je ionako odavno gotov...

I tako je Huston jedini ostao. Kad su sutradan ujutro došli pripadnici odreda za raščišćavanje zgarišta nisu u vrelom pepelu mogli razlikovati što pripada njegovim ostacima, a što ostacima zidova te proklete zgrade. No, možda bi to mogli ustanoviti Buck, Sonia, Tamara, Billy. I Mrvica...

Fritz Leiber:

Mysterios Doings in the Metropolitan Museum

Prevela Vesna Mahečić

Misterij u muzeju Metropolitan

Gornja polovica travke, što je rasla u ograđenom prostoru kraj Metropolitan muzeja umjetnina na Manhattanu, saopći:

— Te bube! Kako se samo ponašaju, čovjek bi pomislio da su u najmanju ruku vladari svijeta!

Donji dio travke odvrati:

— Možda i jesu. Ugledni pisac znanstvenofantastičnih priča strave i užasa H. P. Lovercraft naveo je u »Sjeni izvan vremena« da će ljudsku vrstu naslijediti, citiram: »vrsta otpornih kukaca«. Drugi stručnjaci tvrde da će bilo svi insekti, ili pauci ili pak štakori naslijediti Zemlju, ali je stari H. P. L. smatrao da će to biti kukci otporni na hladnoću.

— Sitničar — podrugljivo će gornja polovica. — Vrsta kukaca! Zašto ne jednostavno »bube« ili samo »uši«? Znači isto.

— I tebi su milije duge riječi, kao i meni — odgovori donja polovica s nepomućenim mirom — ali ti isto rado započinješ rasprave i koristiš se zagrižljivim, peckavim načinom govora, što uopće nije tvoj i više dolikuje kuckaru koji najavljuje smrt.

— Ja lopatu zovem lopatom — odbrusi gornja polovica. — A kad govorimo o lopatama i u što se one ukopavaju, nadam se da nas neće nečije noge zgniječiti za koji trenutak. Noge ili gnječitelji buba, da skujemo prikladan izraz.

Donji dio popustljivo objasni:

— Predsjednik i generalni sekretar Sabora kukaca imaju pouzdane čete-predstraže kukaca za pravovremenu uzbunu, razmještene uokolo za otkrivanje nadolazećih nogu.

— Pouzdani! Kladim se da se negdje ludiraju ili ručaju kod Schraffta —

frknu prezrivo gornji dio.

— Osjećam da će to biti velik skup — reče donji dio.

— A ja da će to biti ušljiv i prljav skup — dobaci gornji dio. — Svi će mitingovati. Ušisab... ha dobro ime, zar ne?

— Ušljivo. Uši imaju svoje vlastite sabore. Pripadaju redovima Psocoptera, Anoplura i Mallophaga, a ne božanskom, blistavom redu Coleoptera (kukaca).

— Skolijast! Paranoik!

Zadihane, gornja i donja polovica travke, prekinuše polemiku.

• • •

Bube cijele Terre, a naročito iz Sjedinjenih Država, doista su imale svjetski sabor svake dvije godine. Ušljivi bijenale, unutar prostranog, ograđenog travnjaka u Central-Parku, blizu Metropolitan muzeja, koliko god se to činilo nevjerojatnim, kako je to kazala i travka s podvojenom ličnosti.

Dakle, možda ćete i vi smatrati sasvim nemogućim da gomila kukaca različitih veličina, s rasponom od onih mikroskopskih malih pa do jelenjaka dugačkih i po šest centimetara održava veliki sabor u gusto naseljenom urbanom području, a da ljudi čak toga nisu svjesni. Ako je tako, znači da ste jako potcijenili snagu i zdravu pamet plemena kukaca, i da ste precijenili osjetljivost i opažanje sitnica kod Homo sapiensa — ili Sapa, da bude kraće.

Te su bube poduzele ozbiljne sigurnosne mjere da zastraše CIA-u i KGB, ako bi ove petljave ljudske organizacije postale svjesne njihove organizacije. Doista su postojale predstraže za pravovremenu uzbunu u slučaju približavanja nogu tih slonovskih, u kožu oklopljenih nogu onih što ignoriraju bube, gradom opijenih divova, ljudi. Kad bi se takvi pravi pravcati bojni brodovi pomolili u blizini, sve su akreditirane bube dobile direktive da zarone dolje među korijenje trava i sklone se ne oglasi li se znak da je zrak čist preko njihovih razornih uređaja.

Kad bi se takav bubolomac slučajno i spustio na jednu ili više buba, što bi se zapravo dogodilo? Ako to ne znate, bube imaju strukturiranu ovojnicu, o kakvoj nisu mogli ni sanjati Buekminster Fuller ili Frank Lloyd

Wright, fenomenalno otpornu na drobljenje, sposobnu da podnese strašno nožno bombardiranje bez i najmanjeg traga na njihovu blistavom leđnom oklopu.

Stoga ostavite na stranu sumnje i strahove. Bube su održavale svoj svjetski sabor upravo onako i ondje gdje sam vam već rekao. Bilo je tu svjetlozelenih zemnih buba, metaličastih drvotoča, žutih vojničkih ušiju, božjih ovčica, te zgodnih i ugodnih ušiju gube, blistavo crvenih, ugljenocrnih ušiju, zatim cvjetnih ušiju iz porodice scarab sa žutim hijeroglifima otisnutim na sjajnim, zelenim leđima. Našli biste na tom saboru i imigrantskih, brojnih japanskih buba, svinjskih ušiju, golemih tamnih jelenskih ušiju, biljnih nalik na vatreni opal, pa čak i ono hiperhijeroglifirano žuto-plavo čudo iz porodice Chrysomelidae i potfamilije Chrysomelinae Calligrapha serpentina. Svi su oni miljeli uokolo obuzeti sretnom druželjubivošću, nudeći pića, razmjenjujući dosjetke, kako to već jest u buba. Trčkarahu skakućući, presijavajući se fantastično, od čistog zanosa dižući svoje ojačane leđne oklope da bi zakratko poletjeli od veselja svojim sklopovima, svilenkastim krilcima, nalik na blistave čipke na donjem rublju bečkih barunica.

A ne samo američke bube već i kukci sa svih strana svijeta — kosooke azijske bube u zlatnom ruhu, sjevernoafričke bube u svijetlim burnusima, južnoafričke bube divlje poput žutih mrava s velikim afro-frizurama, otmjene engleske bube, blage kontinentalne uši, te blistavo odjevene milijunske brazilske bube i krijesnice što su neprestano plesale karioku, udisale eter širokogrudno ga raspršujući u mirisnim oblačićima po drugim bubama. Oh, veličanstvenog li skupa.

No bilo je i sitnica koje su kvarile sliku ove zanosne druželjubivost kukaca. Njujorški žohari već su se našli na ulicama demonstrirajući protiv sabora, zato što nisu bili pozvani. Marširali su okolo-naokolo svetog ograđenog zemljišta, skandirajući slogane teškim, semitskim naglaskom i dobacujući grube klasne epitete.

— Ali, ta naravno, nismo ih mogli pozvati čak i da smo to htjeli — objasnio je generalni sekretar sabora, žustri zrikavac, u stvari budni naduvenko, izvanredno nadahnut i dovitljiv u debati i taktici. Kako knjiga kaže: »Ako budni naduvenko padne na leda, ostat će mirno ležati oko jedne minute. Tada se uz glasni škljocaj odbacuje u zrak. Ako ima sreće, past će na noge i hitro pobjeći, inače pokušava iznova«. A generalni je sekretar znao još milijun drugih doskočica, možda čak i boljih. Nastavio je: —

Međutim nismo ih mogli pozvati čak i da smo željeli, zato što žohari nisu uopće prave bube, oni nisu kukci; pripadaju redu Orthoptera iz porodice Blattidae... blato na njih! Štoviše, mnogi od njih su obični Nijemci, ili možda njemački Židovi, uši, patuljaste strukture uspoređeni s američkim žoharima koji su nekoć pripadali Armiji Konfederacije.

Za nekoliko sekundi ovu je uvjerljivu (vjerojatnu) klevetu vinska mušica prenijela žoharima. Obrnuvši optužbu tako da posluži njihovim klimavim ciljevima, oni počeše prostački skandirati jednoglasno dok su marširali:

— Blato, blato, to je Blattidae!

Još nije stiglo nekoliko važnih delegacija buba, uključivši i delegaciju Bangladeša, Švicarske, Ledene Zemlje i Egipta.

Međutim, usprkos svim ovim zakašnjenjima i nemirima, prva sjednica Velikog kongresa kukaca odlično je počela rad. Predsjednik, krumpirova zlatica iz Kolorada, vojničkoga držanja, vrlo slična Groveru Clevelandu, pokucala ja po stolu, tražeći tišinu. Nato se red za redom buba, duginih boja, digoše na noge i usred zelenila zvučno zapjevaše — čak zaglušujući grleno »balto« neodgojenih žohara glavnu himnu naroda buba:

Bube nisu gadne uši,

Pauci, škorpije il' puži,

Junaci insekata domaje,

Kojima oklopi sjaje.

Oni su blistavi i divni.

Oni su ljubazni i fini.

Bube ne grizu i ne bodu,

Već ljubav nose svakom rodu.

Pjevali su ovo na melodiju Ode veselju u posljednjem stavku Beethovenove Devete.

Zbog sjednice su mnoge bube-supruge, djeca-larve, muževi kao i drugi gosti bez prava glasa ostali bez zabave. Međutim, i za njih je bilo nešto organizirano. Vođeni dobro obaviještenom, mada donekle uštirkanom bubom-pisarom, ušli su u Metropolitan muzej na šetnju uz stručno vodstvo,

predviđenu ne samo za zabavu već i za kulturno uzdizanje.

Dok je buba-pisar isticao neke značajne izloške, izgovarajući svoje odgojno-obrazovne, ali pomalo dugorepe ulomke, oni se razmilješe na sve strane, osjećajući oblike velikih kipova pužući po njima, ili mahnitajući unutar mnogih srebrnih odora srednjovjekovnih oklopa.

Većina ljudskih nogu nije ih uopće primjećivala. Oni pak koji su ih opazili, nisu se nimalo uzrujali zbog toga. Praktično sve ljudske noge — premda se plaše pauka i člankonožaea, a gade žohara — vole prave bube, što dokazuje dobar glas koji uživa božja ovčica, opjevana u pjesmi i u priči zbog njezine zadivljujuće majčinske ljubavi. Te su ljudske noge jednostavno zaključile da su bube neki novi oblik edukacijskog programa proslavljenog muzeja, ili pak umjetnost žive arabeske.

Kad su bube razgledajući stigle do Egipatske dvorane, počeše se stišavati, očarani umjetnošću, najprimjerenijoj kukcima, zbog svoje starine i zbog suhe, a ipak živahne određenosti. Zanosila ih je sitna, nalik na igrariju, grobna ornamentika, istraživali su obojene zidne površine, čak su pokušali odgonetati ovalne, pločice s ispisanim imenima egipatskh kraljeva i druge hijeroglife, tako da su šetali duž njihovih linija, uglova i zavijutaka. Mnogo se žalilo zbog odsutnosti egipatske delegacije. Oni bi bili sposobni odgovoriti na mnoga pitanja, premda je i buba-pisar razvio svoju rječitost i pokazao čuda od improviziranog znanja.

Međutim, kada su ušli u dvoranu s natpisom SKARABEJ, strahopoštovanje i divljenje prešlo je svaku mjeru. Puzali su tiše od miševa u papučama od paperja. Sakupili su se nijemo ispred staklenih vitrina i sa čudom buljili puni poštovanja na redove i redove poput dragulja sjajnih buba. Čak je i buba-pisar ostao bez riječi.

• • •

U međuvremenu, ondje na govorljivoj travci, gornja polovica, u stvari purpurna buba medonjica, s nadimkom Brzi, reče:

— No, da su baš dobro počeli, ne bih rekao. Ovo će po svemu sudeći biti najpetljaviji sabor u cijeloj povijesti.

— Ne obezvređuju — usprotivi se donja polovica, u stvarnosti ženska, američka zemna buba, nazvana Veliki Jenk. — Sabor odlično napreduje: sjednice su mirne, kulturni obilasci... što bi ti još htio?

— Blato, blato, to je Blattidae! — podrugljivo je komentirao Brzi. — Sabor buba će otići u vražju mater. Taj podmukli zrikavac koji je generalni sekretar, taj ne misli ništa dobro, u to možeš biti siguran. Svim mastima premazani inseki, ako se mene pita. Budni naduvenko... a od koga je ikad bio bolji? A ona krumpirova zlatica, koja je predsjednik, prokleti plutokrat. A što se tiče tog kulturnog obilaska u muzeju, samo pazi što će se dogoditi!

— Ti zaista imaš prljavu maštu — odvrati smireno Veliki Jenk.

Usprkos ovoj konstantnoj persiflaži, ova muška i ženska buba bijahu nerazdvojni drugovi koji su zajedno preturili mnogo toga preko glave. Brzi je bio oko centimetar dugačak, streloviti purpurni ljepotan, kojeg su znanstvene ljudske noge hvatale izuzetno teško. Veliki Jenk bijaše dugačka dva i pol centimetra, blistavo crnog leđnog oklopa s neoštrim crvenim oznakama. Premda brza u podrivanju i zakapanju manjih, mrtvih životinja kao dom i hrana za njezine larve, Veliki Jenk nije imala ništa morbidnog u svome izgledu.

Iako različita spola, ovi intimni drugovi, Brzi i Veliki Jenk nisu nikad razmotrili mogućnost da imaju zajedničke larve. Njihovo je prijateljstvo bilo više samo muškog ili ženskog karaktera, vrlo čvrsto postavljeno na noge, na svih dvanaest.

— Zar doista misliš da će se dogoditi nešto posebno u muzeju? — razmišljala je Veliki Jenk glasno.

— Nasmrt sam siguran — uvjeri je Brzi.

• • •

U dvorani Skarabej bube nijemo je strahopoštovanje ustupilo mjesto šaputavoj špekulaciji. Što ili tko bijahu te bube nalik na dragulje, raspoređene u staklenim vitrinama s malim, bijelim karticama? To se pitao i sam vodič, buba-pisar.

Jedna izuzetno maštovita krastavčeva buba, zelena poput nefrita, koja je nadošla na intrigirajuću ideju da su skarabeji žive bube, koje su nesmiljene ljudske noge stupale do apsolutne nepokretljivosti pomoću hipnoze ili droga, i zatvorile ih iza debelih, staklenih zidova, te ljudske noge koje su vršile strahotna nedjela nad bubama i drugim insektima, i to oduvijek. Ljudske noge bijahu divovski zlikovci, veći od Godzille, legendarne bube. Sve gadno i neobjašnjivo moglo se uvijek njima pripisati.

Raspoloženje špekulacije sada se promijenilo u živahnu angažiranost. Kako je to grozno i pomisliti na žive bube što dišu drogirane i isprana mozga, tako da djeluju kao mrtve, koje su ljudske noge zatvorile pod staklo zbog nekih mračnih ciljeva!!!! Nešto se mora poduzeti.

U trenu društvo u muzeju izmijeni svoje planove, i oni brže od stonoge otpuzaše natrag na sabor, gdje se raspravljalo o važnim problemima kao što su narodni lijekovi protiv DDT-ja, zatim nisu li potrebne morske platforme s pogonskim gorivom za prekooceanske letove buba, te i o tome ne bi li bilo bolje sklopiti primirje između buba i Blattidae? (koji su i dalje pjevali »Blato, blato!«)

Novosti što su ih donijeli posjetioci muzeja prevršrle su sve i naelektrizirale atmosferu na saboru. Generalni sekretar, budni naduvenko, našao se na leđima i tri puta pokušao prije nego se uspio ponovo postaviti na noge — klik, klik, kolutao je svojim golemim, izbuljenim očima. Jednoglasno je odlučeno da zatočene bube moraju biti odmah spašene. Za nekolik« je sekundi počela operacija »Pomoć«.

Odabrana je četa izvidjača, špijuna i stručnjaka buba i odaslana u muzej da procijeni situaciju i predloži plan operacije. Oni su potvrdili opažanja i zaključke posjetilaca, te odlučili da bi jedna rijetka vrsta bube, koja izlučuje fluornu kiselinu, bila bitna za oslobađanje skarabeja.

Specijalna podgrupa ovih istraživača otkrila je puzajući po njima, slova riječi SKARABEJ. Ovo je njihov izvjeitaj:

- Prvo imamo zmijino slovo, vidite? (To je bilo S)
- Zatim zmiju spetljanu u čvor, pa joj glava i rep idu svako na svoju stranu. (To je bilo K)
- Zatim dvije zmije spojene u seksualnom snošaju (To je bilo A)
- Onda je to kružna zmija kako siluje jednu kukastu (To je bilo R)
- Zatim ponovo dvije zmije spojene.itd (Drugo A)
- Onda imamo dvije lude kružne zmije kako siluju jednu ispravljenu. (To je bilo B)
- Slijedi jedna zmija kojoj su glava i rep pod pravim kutom okrenuti na istu stranu, a u trbuh je ljubi druga zmija. (To je bilo E)

- Konačno, tu je jedna zmija koja maše repom. (To je bilo J)

- Nije nam jasno čemu toliko naglaska na zmije i na seks. Predlažemo da se odmah po dolasku konzultira članove egipatske delegacije.

Operacija »Pomoć« bila je provedena još te iste noći. Bila je izvanredno uspješna.

Izlučevina fluorne kiseline izgrizla je male okrugle otvore u debelom staklu na svim vitrinama. Kroz njih je sve do jedan skarabej bio odvučen iz Egipatske dvorane — teglile su ih uglavnom đubrivne bube — duboko dolje u bunkere Duba, ispod Manhattana, osigurane od prepada žohara.

Beskrajni su napori uloženi u pokušaje da se obamrle i hipnotizirane bube vrate svijesti i životu. Sve bez uspjeha.

Ne dopustivši da ih to obeshrabri, bube odlučiše da jednostavno obožavaju spašene skarabeje. Iz toga se razvio cijeli kult.

Egipatska je delegacija stigla, sjajna poput faraona, i odmah je shvatila što se dogodilo. Međutim, za dobrobit cijelog roda kukaca, odlučiše da ovo njihovo znanje ostane tajna. Pokleknuli su na molitvu pred skarabejima, baš kao i one bube koje nisu ništa znale.

Žohari su opet imali svoje teorije, ali su samo nastavili i dalje svoj protestni marš i skandiranje:

— Blato, blato, to je Blattidae!

Zbog njihovih je teorija, međutim, jedna fanatična egipatska buba zaslijepljeno zaključila da su skarabeji doista bili živi, ali drogirani, te da je sve ovo dio svjetske zavjere žohara, i da su to izveli izraelski komandosi-bube sa svojim suputnicima. Međutim, te izjave nisu naišle na odjek.

• • •

Ljudska su bića bila sasvim zbunjena ovim događajem Kustos Meta i šef njujorškog detektiva, istražujući provalu, buljili su u prazne vitrine ne shvaćajući ništa.

— Vrag da ga nosi — rekao je šef detektiva. — Kad čovjek vidi sve te male rupe, zakleo bi se da su sve to izvele bube.

Kustos se nasmiješio s gorčinom.

• • •

Brzi se javi:

— Hej, ovo nas bube svrstava među vrhunske kradljivce dragulja.

Jednom se Veliki Jenk morala složiti s njim:

— Samo, velika je šteta, što široka publika, ljudi kao i kukci, nikad o tome neće znati sve — reče ona zavidno. Zatim se razvedri: — A što misliš o tome da ti i ja krenemo u novu avanturu?

— Slažem se — odvrati Brzi.

Objavljeno prema dogovoru s GPA München

Zoran Oštrić:

Druga šansa

U dalekoj kontrolnoj prostoriji jedno je crveno dugme pritisnuto. Uključen je generator izvanvremenskog polja. U toku od nekoliko mikrosekundi potekao je strahovit energetski tok. Bez ikakva šuma ili bljeska vremensko-prostorni brod kliznuo je unatrag kroz vrijeme.

Pseudogravitacijska sila uvila je prostorno-vremenski kontinuum u sebe sama, odvojivši brod od ostalog dijela univerzuma. Vrijeme je stalo. Srce broda, pseudogravitacijski generator, prestao je biti njegov dio u četverodimenzionalnom svijetu. Unutar posebnog polja vrijeme teče paralelno s lokalnim vremenom, ali suprotnim smjerom i izvan njegova prostora. Cezijevi atomi atomskog sata jure svojim komplicinim putanjima kroz nehomogena magnetska polja.

Konačno, potrebno vrijeme je proteklo. Kompjuter povezan s generatorom posla mu kratku naredbu, i nekoliko mikrosekundi poslije izvanvremenska polja prestadoše da postoje. Brod je ušao u rezonanciju s lokalnim vrijeme-prostorom. Energija, uložena u skok, sada je vraćena okolini: golem gravitacijski gradijent, iako je postojao samo za to kratko vrijeme, stvorio je pljusak materijalnih čestica i fotona ukupne energije jednake zračenju nekog osrednjeg sunca.

Brodski instrumenti proradiše. Hitro potekoše električni impulsi, noseći informacije o funkcioniranju svih djelova broda. Kompjuteri su munjevito obrađivali dobivene podatke uspoređujući ih s informacijama u memoriji. Povezani u sistem višestrukog međusobnog osiguranja, robotizirani uređaji čekali su spremni za popravak oštećenja što su ih tahionske oluje moge izazvati prilikom skoka.

Pokrenuše se teleskopi. Sunce je bilo blisko, a planeti na predviđenim mjestima. Izračunavši potrebne parametre, kompjuter posla kratku poruku pomoćnim motorima, koji se nakratko upališe uvodeći brod u stabilnu orbitu oko Sunca.

Sve te operacije izvedene su za desetak sekundi. Sistemi za održavanje životnih uvjeta funkiconirali su besprijekorno. Zaštitno polje oko čovjekova tijela nestade. Medicinski instrumenti, vođeni kompjuterskom

inteligencijom, kontrolirali su putnikove životne funkcije dok se budio. No njemu nije trebala njihova pomoć. U trenutku kad on sjede i protegnu se, na ekranu kompjuterskog terminala bjesnuše slova i brojevi sa podacima o prostorno-vremenskim koordinatama. Bilo je rano proljeće godine 1897. Čovjek zadovoljno progunđa.

Njegova pojava čudno odudara od sterilne okoline. To je robustan čovjek srednjeg rasta, četrdesetih godina. Lice mu je blijedo, rošavo i obrubljeno neurednom cimom bradom. Kosa crna, sasvim rijetka. Koža neprirodno svijetla, prošarana ružnim smeđim mrljama. Ispod pazuha mogu se uočiti otekline. Bilo je očito da neka podmukla bolest razara njegov po prirodi snažan organizam.

Osvrnu se po maloj kabini. Većinu uređaja koji su se mogli vidjeti, on nije poznavao niti bi bio kadar da shvati principe njihova djelovanja. Ali to nije bilo važno. Kratko se nakašlja da bi pročistio grlo.

— Naređenje: izračunaj najkraći kurs za prelet do Zemlje i daj potrebno vrijeme.

Gotovo u istom trenutku na ekranu se pojaviše novi znaci. Kao što je i bilo predviđeno, Zemlja je sada bila sa suprotne strane Sunca. Željelo se izbjeći da neki dokoni astronom sa Zemlje opazi čudan bljesak u svemiru.

— Pa lijepo, dakle imam još malo vremena da se pripremim za vrijeme leta. No, kreni prema Zemlji! — Ništa se ne dogodi. Čovjek prokune. — Naređenje: kreni prema Zemlji i uđi u nisku orbitu sa preletom preko točke cilja.

Mišići mu se nagonski ukrutiše očekujući udar zbog ubrzanja, ali ne dogodi se ništa. Gravitacijski generatori bezumno su poništavali efekt inercije, održavajući stalnu gravitaciju od 1 g. Samo se po signalnim svjetlima na komandnoj tabli i brzom smjenjivanju brojeva na pokazateljima brzine i pravca moglo zaključiti da se kreću.

Slegnu ramenima. Pa, sve do trenutka kada bude trebalo izdati komandu za slijetanje, sam let ga se ne tiče. Trebalo bi da stvari zaista temeljito odu do đavola da on bude prisiljen sam pilotirati brodom, a sumnjao je da bi nakon svoje kratke obuke mogao obaviti taj zadatak.

Okrenu se. Iz ladica, ugrađenih u jedno udubljenje u stijenki, poče vaditi uredno složene dijelove odjeće. Oblačio se polako i brižljivo. Naposljetku izvadi i jedan svjetlucavi metalni predmet. Promatrao ga je zamišljeno

odmjeravajući mu težinu na dlanu. Od ovoga je zavisio uspjeh njegove misije, a time, vjerojatno, i sudbina čovječanstva.

• • •

Dva čovjeka sjede u skromno namještenoj sobi. Prekinuli su razgovor kad je postarija domaćica ušla i poslužila ih čajem, i to su vrijeme iskoristili da malo bolje promotre jedan drugog.

Domaćin je mladić od oko dvadeset pet godina, ali zbog nježnog, bezbradog lica doima se mlađi. Vrlo je visok i mršav, a već pomalo prorijeđena plava kosa i blage, sanjarske oči upotpunjuju utisak krhkosti. Na prvi pogled izgleda kao stidljiva, introvertirana osoba, možda pjesnik, ali pažljiviji bi promatrač po odmjerenim, sigurnim pokretima i načinu izražavanja ubrzo otkrio osobu u prvom redu kontemplativnu, a ne emocionalnu. Sada je sa zanimanjem promatrao svog neočekivanog posjetioca.

Posjetilac mu je prava suprotnost. Niži, ali mnogo snažnije građe, u elegantnom crnom odijelu koje mu dobro pristaje ali koje očito nosi s izvjesnom nelagodom, odaje dojam odlučnog i sposobnog poslovnog čovjeka koji se probijao vlastitim snagama. Nije nimalo nalikovao na sugovornika, kakvog bi mladić mogao očekivati.

Kad je domaćica izišla, mladić prvi progovori.

— Moram reći da sam veoma začuđen vašim posjetom i pitanjima. Mislio sam da još nitko i ne sluti o mojim otkrićima. Pričao sam, doduše, o tome nekim prijateljima, ali siguran sam da oni nisu mogli shvatiti o čemu je zapravo riječ. Osim toga, nisam im ni ispričao sve, jer do najvažnijih zaključaka došao sam tek nedavno. Kako ste vi saznali?

— Pričali su mi — odgovori posjetilac neodređeno. — Kažu da ste vi... da ste na pragu nekog epohalnog otkrića u fizici?

— Ne bih upotrijebio tako krupne riječi... To je zasad tek hipoteza. Ali ja vjerujem da može mnogo stvari objasniti. Stvar je u tome da bismo, ako je ona istinita, morali radikalno promijenili način na koji smo do sada razmišljali o svijetu.

Vidite... ali ja i ne znam koliko ste točno upućeni u probleme današnje fizike. Znate li za eksperimente Michelsona i Morleyja?

— Čuo sam o tome. Koliko znam, oni su prilično uznemirili fizičare.

— I te kako! Napisano je o tome mnogo radova, ali nitko ne može rastumačiti kako eter, taj mehanički nosilac elektromagnetskih valova, može imati tako proturječne osobine. S jedne strane, on se ponaša kao čvrsto tijelo, jer su elektromagnetski valovi transverzalni, dakle čestice etera pružaju jedna drugoj otpor. Ali eksperimenti ukazuju da on ima također osobinu idealnog fluida, jer ne pruža otpor tijelima, kao što je Zemlja, koja se kroz njega kreću. To je očito teško spojivo, a ima i drugih problema. Fizičari to pokušavaju objasniti ovako ili onako, ali sva ta tumačenja ne zadovoljavaju. Vidite, ja smatram da su svi oni krenuli krivim putem, pokušavajući da shvate eter i njegove mehaničke osobine.

Mladić se promijenio. Pratio je svoje riječi žestokom gestikulacijom, oči su mu se zažarile i kao da je već zaboravio na svog čudnog gosta koji ga je pažljivo i šutke slušao.

— Prišao sam problemu sa sasvim druge strane. Zaključio sam da je besmisleno mozgati o onome što ne možemo ni promatrati ni mjeriti, te da moramo poći od analize onoga što je bitno u tim mjerenjima. A to je svjetlost. No zakone kretanja svjetlosti mi poznajemo vrlo dobro, njih je izrazio Maxwell u svojim jednadžbama još prije trideset godina. U njima se pojavljuje konstanta koja ima dimenziju brzine, i kako je Maxwell dokazao, to je upravo brzina kojom se svjetlost kreće u vakuumu. Ona je velika, 300.000 kilometara u seknudi, ali je konačna. I tu se sad pojavljuje jedna činjenica na koju se ne obraća dovoljno pažnje, a o kojoj sam razmišljao još otkad sam se kao gimnazijalac počeo baviti fizikom. Ako se mi krećemo nekom brzinom u odnosu na svjetlosnu zraku, izgleda nužno da će se njezina relativna brzina u odnosu na nas promijeniti. Ali onda više ne bi vrijedile Maxwellove jednadžbe, a to bismo, čak i kad su promjene vrlo male, morali opaziti! Trebalo mi je više godina lutanja dok nisam zaključio da Maxwellove jednadžbe moraju vrijediti. A to onda znači i da je brzina svjetlosti uvijek jednaka! Konačno sam shvatio, ma koliko to zvučalo paradoksalno, da ako se vi krećete brzinom od recimo 200.000 kilometara u sekundi, slijedeći svjetlosnu zraku, ona će vam opet odmicati brzinom od 300.000 kilometara u sekundi, isto kao da stojite! Kada se jednom usvoji ta pretpostavka, ono što slijedi je matematički sasvim jednostavno...

Objašnjenje je trajalo dugo. Zaboravljeni čaj u poluispijenim šalicama već se davno ohladio. Mladić je dokazivao, tumačio, ispunjavao listove

papira nizovima jednadži, ustajao da bi u kakvoj knjizi ili časopisu pokazao dokaz za svoju teoriju. Bio je skroman profesor prirodnih nauka na jednoj provincijskoj gimnaziji, udaljen od centara znanstvenog rada, i rijetko je imao priliku da iznosi svoje ideje pred kompetentnimm slušaocima. A ovaj posjetilac slušao ga je pažljivo i ozbijno, potičući ga povremeno umjesnim pitanjima koja su odavala razumijevanje. U drugim prilikama, to bi mu se moralo učiniti čudnim, jer se činilo kao da već unaprijed zna što će reći mladić. Ali sad je bio suviše zanesen da bi na to obratio pažnju. Tumačio je kako se svi poznati eksperimenti mogu objasniti u njegovoj teoriji, i kako se poznata Fitzgeraldova i Lorentzova hipoteza o skraćivanju tijela prilikom kretanja lako uklapa u njegove jednadžbe. Napisao je kratku, zadivljujući jednostavnu jednadžbu, koja je sadržavala samo pet matematičkih znakova i preko univerzalne konstante, brzine svjetlosti u vakuumu, povezivala dvije poznate fizičke veličine na nov, zapanjujući način.

— Sve vrijeme mučile su me sumnje: ima li to što radim ikakva smisla, ili je sve samo moja zabluda, a moje jednadžbe samo matematička igrarija koja nema fizičkog smisla? A onda sam, prije desetak dana, dobio ovu formulu, i iznenada sarn se sjetio onoga što sam početkom prošle godine čitao o otkriću tajanstvenih, novih vrsta vrlo prodornih zraka, što su ih otkrili Rontgen i Becquerel. Sjećate se, mnogo je gluposti o tome napisano po novinama... — »svevideće naočale« i slično... pa zato i nisam prije na to obratio pažnju. Barijeve soli kada se obasjaju katodnim zracima, ili uranova ruda sama od sebe, ispuštaju čudne zrake velike energije, i ne može se objasniti odakle ta energija potiče, ako tražimo da vrijedi zakon održanja energije. No ova formula mogla bi to, bar shematski, objasniti: u atomima se dešava neki proces kojim se dio mase pretvara u energiju, koja se onda ispušta u obliku tih zraka. A kako se vidi, gubitak mase je pri tome beznačajan, i ne može se ustanoviti nikakvim mjerenjima. Uspio sam dokazati da formula vrijedi za elektromagnetsko zračenje, a morala bi vrijediti i za svako drugo. Naravno, treba tu još mnogo istraživati, ali vjerujem da sam na pravom putu.

Mladić zašuti. Sada kad je sve izrekao, iznenada osjeti neodređenu nelagodu. Šutnja potraja nekoliko trenutaka, a zatim posjetilac tiho progovori.

— Razumijem. Vaša je teorija zaista originalna i fascinantna. Još ništa od toga niste objavili?

— Nisam.Objavio sam dosad samo jedan manji znanstveni rad, ali nema veze s ovim. Zapravo, upravo ovih dana završavam konačnu verziju svoga rada. Namjeravam ga poslati u »Annalen der Physik« slijedećeg tjedna.

— Mislite li da to treba da učinite?

— Oprostite, ne razumijem?

— Htio sam reći da bi znanstvenik morao ponekad razmisliti prije nego što svoja otkrića objavi. Jer ponekad ona imaju posljedice kakve on nikad ne bi poželio, ali ih više ne može kontrolirati.

— Ali — upade mladić — ne razumijem o čemu govorite. Znanje može donijeti samo dobro čovječanstvu. Uvjeren sam, što više spoznajemo prirodu, spoznajemo i sebe same. Tako učimo da sobom bolje upravljamo, da se rukovodimo razumom, a ne strastima.

— Vi ste, naravno, u pravu, ali postoji i druga strana medalje. U ovom su stoljeću znanosti veoma napredovale, a to je praćeno i izvanrednim napretkom tehnike, i pri tome je ratna tehnika napredovala možda najbrže. Danas posjedujemo takva sredstva razaranja da će svaki idući rat biti mnogo okrutniji od dosadašnjih. Recite, jeste li čitali o Nobelovom testamentu?

— Naravno. O tome se mnogo pisalo ovih dana.

— Njega je mučila savjest. Želio je pronaći sigurnije vrste eksploziva, kako bi se zaštitili ljudi koji njime barataju, i njegov je brat poginuo u eksplozji nitroglicerina, ali ubrzo su njegov pronalazak iskoristili za masovno ubijanje. On je...

— Ali, zaboga, kakve to ima veze sa mnom? Moje je otkriće posve teorijsko, ja nisam pronašao novu vrstu eksploziva. Besmisleno je misliti da se ono može na bilo koji način praktično upotrijebiti. Znanost zanima samo istina o prirodi, obogaćivanje našeg znanja i poimanja. Tehnika, pronalaženje novih vrsta eksploziva ili konstrukcija ratnih brodova, nešto je posve .drugo.

Mihail iznenada osjeti umor. Cijeli ovaj razgovor bio je besmislen. Započeo ga je samo da bi dobio na vremenu dok domaćica ne napusti kuću, a zatim ga je ponio mladićev žar. Mogao je točno predvidjeti kako će teći razgovor. Naravno, nije mu se moglo dokazati da griješi, da će iz njegova

otkrića, a i iz drugih u kojima će i on sudjelovati u budućnosti, proizići »nova vrst eksploziva«, strašnija od svih dosadašnjih. Bilo je to razdoblje mira i prosperiteta, posljednji veliki rat u Evropi završen je u doba kad je taj mladić rođen, napredak se očitovao na svim poljima. Istina, mnogi su problemi bili očiti — tlačenja, nepravde, zloupotrebe, u svim evropskim zemljama bilo je nacionalnih, radničkih i seljačkih nemira. Ipak, većina obrazovanih ljudi smatrala je sve to za privremene teškoće koje će u bliskoj budućnosti biti riješene. Sjenke nadolazećeg mračnog doba još nikome nisu bile vidljive.

On je imao zadatak koji mora obaviti. Turobno kimnu glavom.

— Divim se vašem idealizmu. To potpuno odgovara svemu što znam o vama. U drugim okolnostima... Ali sada mi preostaje samo jedno da učinim.

Govoreći to, posjetilac izvuče revolver i bez oklijevanja opali triput. Mladić se sruši prostrijeljenih grudi. Sve se zbilo suviše brzo da bi se stigao iznenaditi. Na njegovu se licu i dalje ogledalo smireno zadovoljstvo.

• • •

Kada je Mihail izišao na ulicu, počela je padati sitna proljetna kiša. Duboko usađenim refleksima, njegovi mišići se napregoše i morao je uložiti znatan napor volje da nadvlada panični impuls koji ga je tjerao da potrči u prvi zaklon. Nastavio je koračati oprezno, dok su mu se mišići polako opuštali. Bila je to blagotvorna kiša koja je donosila život, potpuna suprotnost korozivnim kiselim padavinama njegova svijeta, pred kojima se sve živo sklanjalo — čovjek vođen znanjem, životinje instinktom i stečenim iskustvom.

Duboko je udisao. Mirisi su mu se činili čudni, prebogati, ošamućujući — vlaga, dim iz dimnjaka što se vukao po tlu, trulež, ali i obilje tržnice na velikom trgu preko kojeg je prolazio. Spustio se mrak. Bilo je malo ljudi na ulicama. Na njega nitko nije obraćao pažnju. Iz velike kavane na istočnoj strani trga dopirala je svjetlost, miris duhana i veseli žamor. Potpuno ispražnjenih misli krenuo je strmom ulicom prema sjeveru, prema gusto pošumljenim brežuljcima koji su se ubrzo pretapali u brdo što se uzdizalo nad gradom.

Tek kad se opet našao u sigurnosti broda, pošto se obrisao i presvukao, pomislio je na zadatak što ga je obavio. Potresao ga je više nego što je

očekivao. Čovjek kojeg je ubio ne samo da nije zaslužio smrt, već je zavrijedio da živi više nego možda itko drugi. Njegova je teorija predstavljala jedan od najvećih trijumfa ljudskog duha, i da je bilo samo malo više sreće...

Ali ne, bit će sreće, on se za to pobrinuo! Njegova smrt omogućit će milijardama drugih da žive, tisućama ne manje genijalnih vizionara da prodiru u tajne prirode, i da možda konačno ostvare ideal o kojem je govorio mladić — da spoznaju čovjeka, da omoguće razumu da savlada bezumne, destruktivne sile što postoje u čovjeku. Treba im samo dati vremena, a on im je to dao.

Sjećao se dobro slike maloprijašnjeg mladića, što ju je vidio još kao dječak u betonskom skloništu u kojem je odrastao. Malo pogrbljen, suh, posve ćelav starac izborana lica koji je s govornice Lige naroda, praćen svojim vjernim učenikom i suradnikom Albertom Einsteinom, uzalud apelirao na razum i mir, pokušavajući da obuzda razularene zle sile što su izašle iz Pandorine kutije. On je sada mrtav. Neće doživjeti godine slave, ali i razočaranja, gorčine i grižnje savjesti, sve do duhovnog sloma i samoubojstva kada su 1942. godine, prve atomske bombe bačene na Moskvu i London.

Prvi napad nije bio tako masovan da bi bio odlučujući. Engleska je bila osuđena na propast, ali SAD i SSSR odbili su da se predaju, i poslije nekoliko mjeseci i Amerikanci su imali atomsku bombu. Nakon prvog uzvrata, došlo je do zatišja, ali mir je bilo nemoguće održati. Velike sile grozničavo su usavršavale svoje oružje, i uskoro su SAD, SSSR, Japan i Njemačka imali hidrogenske bombe, flote teških bombardera, zalihe kemijskog i biološkog oružja. Nacisti su provodili velike prisilne seobe stanovništva u Evropi, kako bi u svim većim gradovima stanovništvo bilo mješovito. Pri tome su Nijemci svagdje činili vladajuću elitu, a pripadnici većine ostalih naroda postali su robovi. Dim iz logora smrti i spaljenih buntovnih sela zastro je Evropu. Od Kine do Australije Japanci su činili milijunske pokolje domaćeg stanovništva da bi stvorili prostor za sebe, jer su njihovi gusto naseljeni otoci bili posebno osjetljivi na bombardiranje. I kada se nakon nekoliko godina globalni sukob ponovo rasplamsao, bilo je jasno da će ovog puta odluka biti konačna i da se obje strane bore ne za pobjedu već da prežive.

Umorno se zavalio u pilotsku stolicu. Mnoštvo slika prolazilo mu je glavom. Sjećao se slike svoga oca, nasmiješena i snažna, što je visjela na

zidu njihove sobice. Nije ga nikad upoznao — poginuo je tri mjeseca nakon njegova rođenja, za vrijeme velike bitke za Sverdlovsk, kada se očajnički i herojski pokušavalo prebaciti vitalnu industriju i što više stanovništva u — bar u ono vrijeme— relativnu sigurnost sibirskih prostora. Sjećao se svoje majke, uvijek ozbiljne i umorne, koja je umra od raka kostiju, izazvanog radioaktivnim stroncijem, kada je njemu bilo 18 godina. U to vrijeme postalo je jasno da je cijela biosfera toliko zagađena da više nikakva izolacija ne može štititi. Pročulo se i da su hidroponske farme, koje su osiguravale hranu za njihovu podzemnu tvornicu rezervnih avionskih dijelova, također teško zagađene radioaktivnošću. Tri dana poslije, prilikom bijega, ubio je oficira koji je pokušao da ih zadrži.

Sjećao se uništenih polja preko kojih su prolazili, samo s ponekom zakržljalom stabljikom. Zaključili su, posve opravdano, da će golemi prostori sibirskih šuma biti bar privremeno, bolja zaštita nego tone betona i čelika. Putovali su samo noću, jer je ultraljubičasto zračenje u ono doba bilo još vrlo opasno. Pokušali su da prežive duboko u šumi, loveći i uzgajajući kržljavi kukuruz na malim čistinama, natapanima vodom iz koje su uklonili dušičnu kiselinu i radioaktivnu prašinu. Negdje daleko rat se možda još vodio — jednom su, nekoliko godina nakon bijega, začuli brujanje motora nekog neidentificiranog aviona — ali njih se to više nije ticalo. Bilo je očito da u ovom ratu postoje samo poraženi. Ako je, tamo negdje daleko, bilo još preživjelih Nijemaca, oni su vjerojatno postupali slično njima.

Nadali su se da će tako uspjeti da prežive dok se klimatski uvjeti donekle normaliziraju. Ali bila je to unaprijed izgubljena bitka. Kroz sjećanje su mu prolazila lica njegovih drugova, muškaraca i žena — nekima se više nije mogao sjetiti lika, nekima se nije mogao sjetiti imena — koji su umirali jedan za drugim, od raka, od leukemije izazvane radioaktivnošću, od divljih životinja koje se više nisu bojale čovjeka, od. gladi, nezaliječenih rana, od strašnih zima — jer se oblak prašine u stratosferi vrlo polako razilazio.

Konačno, u sjećanje su mu došli oni jezivi, suludi posljednji dani kad je konačno ostao posve sam. Borio se do krajnjih granica, ne želeći da prizna poraz, a sada mu je i posljednji suputnik, njegova sedmogodišnja kći, umrla od gladi i hladnoće. Vratio se do njihove kolibe, radostan, noseći komade mesa jelena što ga je ubio strijelom i koji je trebalo da prekine dugotrajnu glad, i našao dijete već murvo. Nije bio svjestan ničega što se dešavalo s njim sljedeća tri dana. Lutao je šumom u bunilu, stežući u naručju ukočen

leš mršave djevojčice. Ni o čemu nije mislio, nije imao dovoljno svijesti niti da se ubije, i vjerojatno bi tako lutao sve dok ne bi pao i umro, da ga nisu pronašli Denebijanci.

• • •

Bio je suviše otupio da bi se iznenadio kad su ga prenijeli na svoj golemi brod. Bili su vrlo pažljivi. Nahranili su ga, liječili i strpljivo čekali da se fizički i psihički oporavi. Postupali su temeljito, postupno budeći u njemu ponovo nadu i želju za životom.

Dali su mu potpuni uvid u stanje na planetu. Na cijeloj Zemlji bilo je tek nekoliko milijuna preživjelih, uglavnom u zabačenim krajevima Afrike i Južne Amerike. Od njih, većina će umrijeti u sljedećih nekoliko godina. Svi čovjekovi industrijski potencijali uništeni su ili su potpuno neupotrebljivi, jer je metal od kojeg su strojevi napravljeni postao snažno radioaktivan. Atmosfera se pomalo pročišćuje, ponovo se uspostavlja ozonosfera, ali je živi svijet doživio teške poremećaje. Mnoge biljne vrste uništene su ultraljubičastim zračenjem, mnogi biološki ciklusi nepopravljivo su narušeni. Borba za opstanak bit će sljedećih tisućljeća vrlo ogorčena, i moguće je da čovjek, vraćen u prethistoriju, pri tome potpuno iščezne.

Ali, rekli su mu, prošlost nije nepromjenljiva. Čovjek, jednostavno, nije imao sreće. U najpresudnijem trenutku svoje povijesti, kada je mogao da krene u istraživanje svemira i stupi u krug civiliziranih vrsta, ali kada još nije uspio da savlada svoje unutrašnje antagonizme, dobio je u ruke oružje kojemu nije bio dorastao i ono ga je uništilo.

Napokon su mu objasnili u čemu je stvar i zašto im je on potreban. Bio je prilično potresen kad je to čuo. Mogućnost putovanja kroz vrijeme činila mu se i sada poput neke vradžbine. Ali to nije bilo važno i izbjegavao je da o pitanjima koja su mu se nametala uopće razmišlja. Mnogo je važnije bilo ono što omogućuje ta vradžbina. Denebijanci su pažljivo istražili čovjekovu povijest i fiksirali jedno razdoblje u nedavnoj prošlosti u kojem je bilo potrebno unijeti samo malu izmjenu, pa da se cijela budućnost izmijeni, tako da atomski rat bude izbjegnut. A tu »korekturu« trebalo je da izvrši on...

• • •

... I sada je to obavljeno, razmišljao je promatrajući ekran i indikatore ispred sebe. Sagradili su vrenieplov samo za njega, poslali ga u prošlost, i

jedan čovjek koji je trebalo da preživi sada je mrtav. U sljedećih četrdesetak godina samo za mali broj ljudi to će značiti neku promjenu. Ali otkriće teorije relativnosti i kvanta svjetlosti zakasnit će za nekoliko godina, a time će i sav razvoj atomske fizike biti usporen. Do otkrića sekundarne emisije neutrona, koja je omogućila lančanu reakciju i atomsku bombu, neće doći u njemačkim laboratorijima neposredno prije dolaska nacista na vlast, već mnogo kasnije. Do svjetskoga rata će svakako doći, ali ako Hitler ne bude imao atomsku bombu, on će ga izgubiti. Rat će završiti sa relativno malo štete po čovječanstvo i ono će steći izglede da preživi krizu.

Pred očima mu ponovo zaigra slika njegove djevojčice, njezinih velikih, tužnih očiju na mršavome licu, koje su ga gledale nepomično. Ako su Denebijanci bili u pravu, sve te muke i stradanja, sve te traume postoje još samo u njegovu sjećanju. Jednostavno, sve je to izbrisano iz ustrojstva svemira. Njegova djevojčica nije mrtva, ona se sada igra u zelenom, lijepo uređenom parku, obasjanom suncem. Njegova žena nije umrla prilikom porođaja, oslabljena bolešću i glađu, živa je i sretna, steže je u zagrljaj kad se s posla vraća kući...

Što je zbiljsko, a što nije? Kako razlikovati san od jave? Možda on, posljednji čovjek na Zemlji, sada leži pod nekim stoljetnim stablom, stežući mrtvu djevojčicu u naručju i halucinira od umora, gladi i očaja, izmišljajući tajanstvene spasioce za ludo, samoubilačko čovječanstvo?

Trgnu se i pogleda oko sebe. Ne, ovo je stvarnost. Zaista se nalazi u vremensko-prostornom brodu, proizvodu čovjeku nepojmljive tehnologije. Pogledavši ekrane, shvati da je brod već izišao iz putanje oko Zemlje — mora da je posve nesvjesno izdao naređenje — i da je sve spremno za povratak u njegovo doba, ma što taj izraz sada značio.

Ustade i krenu prema ležaju govoreći istodobno:

— Naređenje: spremi se za rezervni vremenski skok...

Niz snažnih eksplozija potrese kabinu prije nego što je završio rečenicu. Bio je mrtav prije nego što je mogao da shvati kako u ovom svemiru za njega više uopće nema ni mjesta ni vremena.

Genadij Meljnikov:

Volčja jama

Preveo Ivan Paprika

Klopka

»... paragraf 2.01 se briše; paragrafu 2.02 poslije »na više od 50 m od terenskog vozila« valja dodati »kad se kreće po površini planeta astronaut mora ispred sebe opipavati tlo duraluminijskim štapom...«

(Iz »Dopune privremenirm uputama o sigurnosnim mjerama prilikom kretanja po planetu Septima«)

— Pogledaj kakav je ovo ljepotan — rekao je Šadrin, podižući glavu od mikroskopa! — Najkrupniji od svih što smo ih uhvatili za posljednjih pet dana.

Cernih se gotovo nezainteresirano nagnuo nad okular. Na podlozi ispod mikroskopa čučao je pod prozirnim poklopcem tamnocrveni pauk. I kako god vam se to činilo neobičnim, nije bio ogavan kao većina pripadnika njegove vrste. Njegove su dugačke i fine člankovite noge davale dojam posebne elegancije.

— Običan frin iz grupe člankonogih — konstatirao je Šadrin. — Dva para pluća na drugom i trećem segmentu trbuščića, dva medijalna i četiri bočna oka, nožni prsti kao i u ostalih pauka, no on nema ni žlijezda za stvaranje paučine, a ni onih otrovnih. Frini su zapravo pauci zaostali u razvoju.

— I zbog toga nedonoščeta mi dreždimo u ovom krateru punih sedamdeset sati? — upitao je Černih.

— Htio si reći zbog biologa Šadrina koji u toku tih sedamdeset sati nije našao međukariku između onog što možemo dokazati da je postojalo i onoga što imamo danas?

— Ni govora, želio sam samo reći upravo ono što sam rekao.

Černih je noktom lako pokucao po tubusu mikroskopa. Frin je poskočio, udario prednjom nogom kao kakvim korbačem. I tu se pokazalo da je ta

noga pet puta dulja od cijelog trupa. Nakon toga je kao kakav rak počeo kružiti po donjem dijelu prozirnog poklopca.

— Slušaj, Vladimire — umiješao se Janin — a ako ta međukarika uopće ne postoji?

— Isključeno. Frini su grabežljivci. No ja, osim njih i skakavaca, koji po svojim razmjerima nikako ne mogu biti lovina za pauke, dosad nisam u ovome krateru pronašao ništa. Upravo nevjerojatno bijedna fauna.

— Znači, ako ja i Georgij tebi sutra ponovo dopremimo prazne biolovuške, frinima prijeti grozna smrt od gladi? — našalio se černih.

— Mogu umjesto tebe poći i ja...

— Hajde nemoj biti tako osjetljiv, ti si izvanredan biolog. Sve je u redu. Sutra je na nama red da pregledamo biolovuške.

• • •

Černih je promolio glavu ispod teške kape terenskog vozila koju su malo odigii.

— Što je to tamo? — začuo se Janinov glas iz kacige.

— Oblutak, ali kakav. Kojih pet tona — odgovori černih. — Otkuda li se samo stvorio?

Kud god pogledali, niotkud se nije mogao svaliti. Nalazili su se u samom središtu kratera s idealno ravnom površinom, pokrivenom slojem prašine, a do najbližih slojeva bazalta bilo je najmanje petnaest kilometara.

— Očito su ga dovukli Šadrinovi skakavci.

Međutim, nigdje ni traga da bi bilo što vučeno po tlu, koje je u ovom dijelu kratera presijecao samo trag gusjenica našeg terenskog vozila, a i taj je bio star dva dana. Prekjučer su postavili biolovuške, do kojih je valjalo prijeći još svega osamdeset metara, a danas su korak po korak, kao profesionalni alpinisti, išli točno istom maršrutom i sad im je odjednom golemi kamen pregradio put, pritisnuvši trag desne gusjenice.

— Što misliš o ovome? Što bismo mogli učiniti? — upita Janin.

— Idem da pogledam i opipam. — Cernih se izvukao iz vozila i odmah

postao sličan novogodišnjoj igrački: stražnji stop-signali obojili su skafandar crvenom svjetlošću, a bočni, koji su upozoravali koliko je vozilo široko, bacali su zeleno svjetlo.

— Da pridem bliže? — javio se Janin.

— Ostani na mjestu. — Černih je skočio s gusjenica dižući zelene oblake prašine i, zaobišavši vozilo s desne strane, zašao u središte jarkog svjetla.

— Smanji malo — zatražio je odmah.

Janin je podesio svjetlo na bliske udaljenosti i sada se trag gusjenica doimao čudno kontrastnim da su se jedva razlikovale udubine od izbočina.

Do »spomenika« je valjalo proći još dvadeset metara. Černih u pratnji triju sjena — prednje od farova vozila i dvije mnogo slabije od bočnih zelenih svjetala — krenuo je prema kamenu. Pred njim su odskakivale u tamu nekakve omanje zvjerke.

Možda zbog toga što mu je pažnju prikovala trokutna stijena, nije uspio odmah zaustaviti nogu koja je već iskoračila, kad je iznenada opazio da je sjena ispred njega nestala. Težište tijela već se premjestilo možda svega petnaest centimetara, ali to je bilo dovoljno da taj idući korak postane nezaustavljiv.

Spustivši lijevu nogu, Černih nije pod njom osjetio tlo.

Janin je samo na trenutak svratio oči na skalu koja je pokazivala kako stoje s gorivom, kad je Černih kriknuo. Bio je to krik čovjeka koji pada s velike visine. Janin umalo da nije razbio čelno staklo i svoju kacigu — pred njim više nije bilo nikoga i ničega.

— Černih — viknuo je iz svega glasa i pustio svjetlost najvećom snagom. U naušnicima kacige začuo se zvižduk.

— Černih — zavikao je ponovo i usmjerio farove postrance. Šutnja, i nigdje nikakve kretnje, samo na rebrima kamena blistaju plave zvjezdice kristala. Zvižduk je rastao i odjednom je Janin čuo kroz njega uzdah.

— Evo me — viknuo je Janin. — Idem, dolazim odmah.

I počeo se penjati rjestvama prema izlazu iz vozila.

— Stoj — odjednom je odjeknulo u kacigi. Janin se zaustavio.

— Stoj, ponovio je zapovijed Černihov glas. — Ostani gdje jesi. Brzo ću se vratiti,.. Čekaj na istom mjestu.

Černih je govorio s naporom, isprekidano, kao kroz vatu.

— Gdje si? — povikao je Janin uzrujano.:

— Padam... Ne izlazi... Uključujem ranac...

— Čemu do vraga ranac? — Odjednom je sve postalo jasno: Černih mora da je slučajno upalio motor u rancu, što ga je naglo trgnulo prema gore. Zbunjen ovakvim neočekivanim zbivanjima, ugasio je motor, a kad je počeo padati ponovo ga je upalio da bi se što mekše spustio na tlo.

• • •

U prvi je tren Černih iznenađeno kriknuo i instinktivno se sklupčao čekajući da udari o tlo. Sekunda... Druga... Treća. Nekako sve to predugo traje. »Ponor« — sinu mu. »Sad mi više ne pomaže što sam se sklupčao. Ako ne upotrijebim kočnicu, to mi je kraj.«

Izbacio je obje ruke u stranu, pokušavajući da dodirne pobočne stijene. Ruke nisu naišle ni na šta. Svuda pusto i prazno. Zračna struja što mu je dolazila u susret bacila ga je u kovitlac. Otvorio je oči. Ugledao je samo jarku svjetlost i ništa više. Naučenim kretnjama ruku i nogu zaustavio je kovitlac i počeo padati licem prema dolje.

Bio je krajnji čas da uključi motor u rancu. I on ga je uključio. Znao je da mora kočiti otprilike sto pedeset metara prije nego što stigne do tla i nadao se da za to ima dovoljno goriva.

• • •

Stup prašine poletio je u stranu, a Černih je spajao na minijaturnom komadiću tla i dolazio k sebi od napornog i dugotrajnog padanja. Sada kad je pod nogama osjetio tvrdo tlo, postavio je sebi pitanje: A gdje sam to dospio?

I ono što mu je bilo najnevjerojatnije — odakle ta snažna svjetlost? Černih je podigao glavu. Kroz guste oblake vidjelo se golemo sunce kakvo se po suvremenoj astronomiji nije moglo nalaziti nigdje u blizini Zemlje,

barem ne takvoj da bi ga se moglo vidjeti i najsuvremenijim teleskopima.

Jarka je svjetlost oblijevala golemu sivu ravninu, onakvu na kakvoj je stajalo njihovo terensko vozilo: prašina, kameno tlo, sve proizvodi posljednjeg stadija erozije vjetra, nisko trnje, linija horizonta. Stop! Ta kakav se horizon može nalaziti u šupljini Zemlje?

Približavao mu se crveni čamac.

Černih je napregnuo oči i počeo razlikovati tanka srebrnasta vesla, nekako člankovita, što su se neprekidno lomila i prelomljavala.

»Čamac« se zaustavio na petnaestak metara od Černiha. Tada se počeo veslima opirati o tlo i uzdizati, kao na ručnim dizalicama, pretvarajući se naočigled u golema pauka.

Pauk i čovjek su se pažljivo i oprezno gledali. U strašilu Černih je otkrio nešto poznato: dugačke i tanke člankovite noge, tamnocrveni trup i po dva oka na svakoj strani... Ta to je frin, onaj frin... Ali povećan tisuću puta. Pod mikroskopom je izgledao i malo elegantan, ali sada. Sada se pod mikroskopom nalazio sam Černih, a frin je njega proučavao. Vjerojatno se bljesak skafandra činio pauku neobičnim pa je oklijevao. Ali ne dugo.

Prednji ud frina počeo se uzdizati svijen u neku vrst lomljene spirale, kao da je pokreće kakav hidraulični mehanizam.

»Kao laso« — pomislio je Černih. — »Vrijeme je da završim seansu«! — Udario je dlanom po bedru i sav se ohladio. Blaster je ostao u vozilu.

• • •

Janin je zurio u tamu ponora da su ga oči počele boljeti. Nadao se da će Černih dati signal, ako nije bio odbačen previše daleko i ostao živ. Onda je isključio farove. Smetala ga je prejaka svjetlost.

• • •

Iznenadna tama slomila je Černihu volju. Stoga se nije sjetio da upali farove na kacigi, već se bacio u stranu da izmakne pauku. Silni udarac po nogama nečim gipkim kao bič, bacio ga je u prašinu. Pao je na leđa.

Kad se prašina slegla, ugledao je kako se nad njim naginje dugoljasta sjena pauka. U očaju je svom snagom pritisnuo taster kojim se palio motor

u rancu. Odmah ga je sila motora utisnula u tlo, no on je povikao ne od boli i straha nego od neobuzdane radosti prvobitnog lovca, kad je ugledao kako se na vršku dviju vatrenih fontana kvrči frin razmahujući na sve strane pougljenim nogama. A zatim se mrtvo frinovo tijelo srušilo kraj Černiha.

• • •

Janin je automatski zatvorio pokrov ulaska u vozilo kad je ispred njega naglo bljesnuo vatreni disk koji je osvijetlio sve unaokolo stotinjak metara, i naglo se zakotrljao pod vozilo. Janin se kao lud bacio u kabinu u vozilu. Na čeonom su staklu treperili crveni blijesci, a ispred vozila je provalio crveni plamen, činilo se da pod njegovim dnom radi nekakav opasan aparat. Janin je naglo povukao poluge. Vozilo se trgnulo i pokrenulo unatrag.

— Opreznije! — začuo je odjednom u kacigi.

Janin je zakočio i upalio farove. Pred vozilom je stajao pomalo se ljuljajući Černih, dok su iz motora ranca istjecale posljednje kapljice goriva.

• • •

— Evo ti napokon karike koja ti je nedostajala, Šadrine — rekao je Černih, smjestivši se u naslonjaču u središnjem odsjeku logora istraživačke baze. — Nadam se da te više ne zanima problem kako se hrane frini? Mene osobno više ne zanima. Osim toga, mislim da ti sićušni kukci nisu baš tako jako zaostali u razvoju. Zar ne?

— Da — složio se Šadrin — nevjerojatni fenomen! Samo još da mi je otkriti kako oni prave takve klopke zdence?

— Zaista nemam pojma kako je moguće spršati nekoliko kubičnih metara prostora zajedno s površinom planeta i svim što se na njoj nalazi u obujam od dva ili tri prostorna metra, ali je efekt zaista potresan. Zamisli, meni se far našeg terenskog vozila učinio velikim kao Betelgeuze.

— No sami se frini ne mijenjaju — dobacio je Janin.

— Kad ne bi bilo tako, takva klopka ne bi imala nikakva smisla jer ne bi mogla koristiti frinima. Bit je u tome što se smanjuje sve što padne u taj zdenac, osim samoga frina.

— Od sada ćemo morati stalno držati u rukama daljinomjere — zaključio je Šadrin. — Oko ne može odrediti gdje se nalazi takva klopka.

— Ljudi sami sebe neće nikad prestati osjećati na pragu svemira kao da su tek progledali mačići — rekao je Černih. — Zapamti tu rečenicu, Šadrine. Mene bi ipak zanimalo da li bi nam naš šef mogao objasniti zbog čega su frinu bili potrebni takvi razmjeri? Za to da ogluši skakavce, jer oni su jedina lovina za frine u tom krateru? Dosta je da ga baci s visine od nekoliko desetaka metara, a ti si letio tri ili četiri kilometra.

— A jesi li se ti ikad dulje vrijeme hranio samo, recimo, ribama? Nisi? Šteta, jer tada ne bi nikad postavio ovo pitanje. Za skakavce su frini svakako pripremili mnogo manje klopke. Ovu je klopku frin sagradio posebno za nas. Ta on još nikad nije okusio čovjekovo meso!

William Tenn:

Time in Advance

Preveo Božidar Stančić

Zločin po kazni

Tek dvadeset minuta poslije slijetanja kažnjeničkoga broda na astroluku u New Yorku novinarima su dopustili da se uspnu na brod. Odmah su pojurili stubama gurajući pri tom do zuba naoružane stražare koji su ih pratili. Mamio ih je senzacionalni intervju i krupan naslov na stranicama novina. Momci iz TV trčkarali su za njima teturajući pod teretom kamera.

Dok su se tako približavali u skupini, sretali su astronaute u crno-crvenoj uniformi MKS-a, Međuzvjezdane kažnjeničke službe, koji su izlazili, želeći zacijelo provesti što prije i bolje svojih pet dana dopusta prije ponovnoga polijetanja s novim teretom kažnjenika.

Reporteri se nisu osvrtali na njih. Već dugo su momci iz MKS prestali zanimati javnost. Danas su reporteri imali bolji zalogaj: najzanimljiviji događaj posljednjih godina.

Kad su stigli na vrh stuba, stražari su otvorili vrata i novinari su pojurili do željezne rešetke što ih je dijelila od prostrane prostorije. Dočekali šu ih nemarni pogledi nekolicine ljudi što su sjedili, stajali ili ležali na ležajima poredanim duž zida, i od kojih je svaki držao nekakav paket.

Pojavio se šef stražara, čačkajući zube.

— Zdravo, momci! — pozdravi gromko. — Koji vas dobar vjetar nosi?

Jedan od poznatijih novinara podiže ruku.

— Kratke su šale najbolje, Andersone. Transport je stigao s pola sata zakašnjenja, a nas su još neko vrijeme držali pred ulazom, pa bi sada bilo najbolje da odmah kažete gdje su.

Anderson nije odmah odgovorio. Promatrao je novinare, a onda rekao:

— Vi ste vampiri, nekrofili, nekrofagi, krvopije! — Podigao je palicu, zavrtio je vješto i počeo udarati po rešetkama. — Crandall! Henck! —

viknuo je tada. — K meni, odmah, nasred sobe!

Nicholas Crandall ustane i sjedne na krevet prekriživši noge. Upravo se probudio. Po ruci koju je stavio na usta kad je zijevao vidjeli su se ožiljci, duboki, kao ogrebotine pandža divlje zvijeri. Na čelu mu također nakazni ožiljak, na uhu rupa, koju je sada počeo bezvoljno češati.

— Konferencija za štampu! Intervjui! — zamumljao je. — Mogao sam si to misliti! Vražja stara Zemlja! Ništa se nije promijenilo! — Okrenuo se na trbuh i dodirnuo vršcima prstiju lice čovjeka na ležaju ispod svoga.

— Henck! Otto! Otto! Ustani! Budi pripravan, oni nas čekaju!

Henck je sjeo na ležaj i prekrižio noge. Zatim se počeo češati po vratu. I on je na ruci imao duboke ožiljke, a nedostajala su mu palac i kažiprst.

— Henck, ovdje! — dovikne mehanički pospanim glasom. Zatim je stresao glavom i pogledao Crandalla. — Nick, što se događa? — zapitao je malo uznemireno.

— Došli su, Otto! Mi smo na Zemlji! Naše otpusnice i svjedodžbe su gotove i za pola sata moći ćemo piti konjaka, piva, votke ili viskija koliko želimo. Gotovo je s onom tamničkom mućkalicom! Nema više onih nadomjestaka od soka... barem ne za nas, Otto!

Henck je zamumljao i sišao s ležaja.

— Još pola sata? Nije me trebalo probuditi. Ja nisam jedan od onih postkriminalaca što se vesele pri samoj pomisli na oslobađanje. Upravo sam sanjao, Dick, kako ću udesiti Elsu... Nešto sjajno!

— Slušaj ih kako larmaju — tiho će Crandall. — Zovu nas...

Neki se stražar približio i počeo pendrekom udarati po šipkama kreveta.

— Crandall! Henck! Vi ste još utamničeni, ne zaboravite! Svrstajte se još jednom ovdje kao u znak sjećanja na dobra stara vremena!

— Dobro, odmah ćemo — odgovorila su oba zatvorenika.

Polako su silazili s kreveta držeći u ruci paket sa svojim civilnim odijelima i stvarima. Crandall se sagnuo do malog Hencka i počeo mu mrmljati ne mičući usnama:

— Slušaj, Otto! Traže da razgovaramo za TV i s novinarima. Postavit

će nam masu pitanja. Pazi, nije riječ o...

— TV? Novinari? Što hoće? Zašto nas dvojica?

— Mi smo ljudi dana, stari moj! Poznajemo sve te stvari. Slušaj, ako te pitaju koga imaš na zubu, ne odgovaraj, samo se smiješi, kopčaš? Ne mogu te prisiliti da kažeš unaprijed zbog koga si robijao.

— Ali, Nick, Elsa to zna. Rekao sam joj kad sam polazio... Nisam tako lud da bih se mučio preventivno pa da ubijem nekoga drugog.

— Zna... zna... dakako! Ali ne može dokazati! Ako ti to kažeš novinarima, to je već nešto drugo. Ona tada ima pravo da se naoruža, da te ucmeka, da tvrdi da je to bila nužna samoobrana. I ti si gotov! A dok držiš jezik za zubima, ona ne može ništa. Ona je još i sad tvoja draga, ona kojoj si pred matičarom obećao da ćeš je štititi.

Stražar je zamahnuo pendrekom i lupio robijaše po leđima. Oni su pali na pod, pa se digli i smjerno se prignuli. Stražar je urlao:

— Valjda ne mislite da ste u salonu gdje se priča! Preostaje nam još malo vremena prije otpuštanja i ja ću priuštiti sebi to zadovoljstvo da vas pošaljem na stražu i na posljednji razgovor oči u oči! Hajde, požurite, naprijed!

Koračali su pognute glave. Kad su došli pred rešetke, do šefa, stražar je lupio petama i odraportirao:

— Pretkriminalci Nicolas Crandall i Otto Henck, šefe!

Anderson se dobroćudno osmijehnuo i odmah se obratio dvojici robijaša:

— Ovi ljudi žele vam postaviti neka pitanja. Odgovorite na njih, to vam neće naškoditi. Odstupite, O'Brien...

O'Brien je opet lupio petama i otišao. Crandall se sjetio nekih Andersonovih postupaka, imao je prilike da ga ocijeni u toku jednomjesečnog putovanja s Proksima Centauri. Andersona, koji je s lažnim osmijehom dopustio da Steve Minelli trči uokrug dok su po njemu pljuštali udarci pendreka, samo zato što je bez pitanja otišao na zahod...

Ipak, šef stražara je znao da brod dovodi dva pretkriminalca, koji su unaprijed odrobijali svoj zločin, ali je znao i da nijedan od tih ljudi neće tek

tako profućkati povlasticu koju je ovako stekao pa da ubije njega.

— Možemo li zbilja odgovarati na pitanja? — plašljivo će Crandall.

— Rekao sam da vam to neće naškoditi — Anderson se prestao smiješiti. — Ali ima stvari koje bi mogle... No, kako bih ja htio ostati u dobrim odnosima s ljudima iz štampe, mnogo biste me zadužili ako biste bili ljubazni.

Dok su se novinari s TV još pripremali s druge strane rešetke, dva su bivša robijaša počela odgovarati na pitanja novinara:

— Kako se osjećate na povratku?

— Zadovoljni smo — rekla su obojica u isti glas.

— Kako su postupali s vama kao robijašima?

— Pa... ne tako loše... — odgovorila su obojica pogledajući Andersona i njegovu palicu.

— Hoće li nam jedan od vas reći koga namjerava ubiti? — zapitao je novinar. Nije dobio odgovor.

— Mi smo pripravni — najavili su momci s TV. — Gledajte malo ovamo, momci, i nasmiješite se!

Crandall i Henck su poslušali i nasmiješili se, a Anderson se namjestio iza njih i ispala je prava mala prijateljska skupina.

Zašumjele su dvije kamere. Jedna je snimala iznad glava, druga se kretala ispred ljudi. Sve njih je daljinskim upravljačem pomoću specijalne elektronske ćelije kontrolirao operater. Na jednoj od kamera upalilo se crveno svjetlo.

— Dragi TV gledaoci, evo opet naše izvanprogramske emisije — počeo je spiker. Sad smo na palubi kažnjeničkog broda »Jean Valjean«, gdje su dva čovjeka, dvojica rijetkih koji su uspjeli učiniti pothvat da dobrovoljno i potpuno odsluže preventivnu kaznu robije za ubojstvo: nakon odležane kazne oni su stekli zakonsko pravo da ubiju nekog po svom izboru. Za nekoliko će minuta biti slobodni, pošto su proveli sedam dugih godina na planetima za zatočenje. Oni, dakle, mogu ubiti bilo koga jer su odslužili kaznu unaprijed. Evo ih, dragi gledaoci. Pogledajte ih dobro, možda su se oni već odlučili!

Nakon te napomene kamere su se uperile u oba robijaša u sivim odijelima, a zatim se spiker obratio nižemu:

— Kako se zovete?

— Otto Henck, pretkriminalac broj 525.514 — mehanički je odgovorio ovaj, vidljivo iznenađen što mu se spiker obratio učtivo.

— Jeste li zadovoljni što se vraćate?

— Da, zadovoljan sam, bez daljega.

— Što ćete najprije učiniti kad budete na slobodi?

Henck je časak oklijevao, pogledao Crandalla plašljivo, pa odvratio:

— Priuštit ću sebi pravi tulum.

— Budite ljubazni pa kažite TV gledaocima ime osobe koja će od vas učiniti pravoga kriminalca.

Henck je oštro i prijekorno pogledao čovjeka s TV, ali nije odgovorio.

— Možda ste se predomislili? — Opet tišina, pa pitanje: — Ostali ste sedam godina na vrlo opasnim planetima, radili ste grube poslove i pripremali planete za koloniziranje. Sedam je godina maksimalna kazna za ubojstvo, ako se ne varam?

— Jest, sedam godina, za kazne koje se odslužuju unaprijed; inače je dvostruko duža.

— A sada, Henck, koji je bio vaš najstrašniji doživljaj u toku robije?

— Najgore je bilo, mislim, kad smo stigli na Antares VIII kako bismo podigli radni logor. Tada su nas napale ose. Moram reći da su ondje ose sto puta veće nego...

— I tada ste izgubili dva prsta na ruci?

Henck je podigao ruku.

— Ne, samo kažiprst. Palac sam izgubio na Rigelu XII, kad smo podizali logor, prvi na tom mjestu. Udario sam krampom u neobičnu crvenu stijenu s ticalima. Čim sam udario, nestao mi je vrh palca, zatim se rana upalila. Liječnik je morao odrezati cijeli prst. No, imao sam i sreće, jer

su druge momke napale veće stijene i oni su ostali bez ruku ili nogu, a jednoga je stijena čak cijelog proždrla. To zapravo i nisu bile stijene, bilo je to nešto živo i gladno. Bilo ih je posvuda.

— No, one ose na Antaresu VIII bile su najgore?

— Dakako. Obično bi odlagale svoja jajašca pod kožu neke vrste majmuna... To nije bilo ugodno za te životinje. Ali kad smo mi došli na taj prokleti planet, mogli smo se uvjeriti kako je to grozno. Ose nisu razlikovale nas od majmuna, pa dok smo mi shvatili što je posrijedi, već su ljudi padali kao muhe. Kad ih je liječnik pregledao rendgenom, vidio je da su puni jajašaca...

— O tim smo osama — napomenuo je spiker — već imali tri emisije... A sada ćemo malo porazgovoriti s vama, Crandall. Najprije ono uobičajeno pitanje: kako se osjećate ponovo na Zemlji?

Crandall je odgovarao na pitanja uglavnom kao i Henck. Ipak, bilo je razlike. Kad ga je spiker zapitao da li je zapazio kakvu promjenu na Zemlji, Crandall je najprije slegnuo ramenima, a zatim je uz grimasu odgovorio:

— Vidim da ima promjena. U načinu kako se daljinski kontrolira TV kamera, pomoću upravljača koji operater drži u ruci. Takvog uređaja nije bilo kad sam odlazio. Onaj tko ga je izumio zacijelo je imućan.

Spiker pogleda preko ramena.

— To je Stephensonova elektronska ćelija. Prije pet godina izumio ju je Frederic Stoddard Stephenson...

— Hvala vam — odgovori Crandall. — To sam i mislio. Taj Federic Stoddard Stephenson mora biti prokleto bogat.

»Pogledaj me dobro, Fredy«, rekao je u sebi. »Na svakoga dođe red! Znam da gledaš emisiju. Gledaj i drški!«

Pošto su otišli televizijski snimatelji, dva su pretkriminalca dospjela pod bujicu pitanja novinskih reportera.

— A žene? Kakvu ulogu imaju one u vašem životu? Jeste li gore čitali knjige? Kakva vam je razonoda bila omogućena?, Pretpostavimo da biste iznova poželjeli poći na izdržavanje kazne...

Dok su se trudili da odgovaraju smireno, Crandall je mislio na

Stephensona, zamišljajući ga pred televizorom. Gleda li ili je već isključio televizor? Sjedi li, zamišljen, i pokušava pogoditi što planira čovjek koji je srećom izmakao svim klopkama? Čovjek koji se vratio, izdržavši kaznu. Možda Stephenson sada gleda obeshrabreno svoj revolver »kompresivac«, jer zna da se njime može poslužiti samo u nužnoj obrani. Inače će biti osuđen za umorstvo, a to bi značilo četrnaest godina, jer nema smanjenja kazne kao u pretkriminalaca. Četrnaest godina na paklenskim planetima, odakle se Crandall upravo vratio...

Možda još nije isključio televizor? Možda još gleda, ustrašen i privučen u isti čas ovom specijalnom emisijom posvećenom povratku dvojice pretkriminalaca koji upravo postaju pravi ubojice. Možda ovoga trenutka gleda na TV razgovor s podsekretarom MKS, sitnim otmjenim čovjekom, važnim i rječitim, koji je poznavao sve niti kažnjeničltlh i sociooloških problema i mogao o tome govoriti satima.

— Možete li mi reći, podsekretaru — zacijelo je sada pitao spiker — koliko se pretkriminalaca dosad vratilo s robije?

— Ako se oslonimo na statistiku, možemo reći da se svakih jedanaest godina vrati po jedan čovjek koji je izdržao cijelu kaznu za pretkriminalce.

— To bi značilo, podsekretaru, da je povratak ove dvojice odjedanput sasvim izuzetan događaj, zar ne?

— Svakako!

— A oni koji se ne vraćaju? — zapitao je spiker. Sitni je čovjek podigao ruke.

— Ili umiru, ili odustaju. Trećega nema. Budite uvjereni da zatvori galaksije nisu za mekušce. Ondje je život mučan i opasan. Zato su čuvari tako dobro plaćeni i imaju dugi godišnji odmor. U određenom smislu, kad to pobliže razmotrite, mi i nismo ukinuli najtežu kaznu. Nadomjestili smo je nečim novim, društveno korisnim. Svakoga tko počini ili kani počiniti zločin koji se kažnjava zakonom, otpremamo na kažnjeničke planete. Rad koji taj obavlja ondje koristi čovječanstvu, a opasnosti što ga vrebaju sa svih strana prisiljavaju ga na svagdašnju borbu, ako se želi vratiti. Što je zločin teži, kazna traje duže, pa su prema tome, smanjeni i izgledi da se izvuče.

— Vidim. Ali, rekli ste, podsekretaru, da umiru ili odustaju... Što znači odustati?

Podsekretar se zavalio u naslonjač i stavio palac u džepić prsluka.

— Svaki pretkriminalac može od stražara zatražiti poništenje kazne. To je jednostavno: osuđenik ispuni specijalni formular i njega se odmah oslobađa rada i šalje na Zemlju prvim brodom. Ali, ima jedna kvaka: dani, mjeseci i godine provedene ondje neće se računati ako taj čovjek počini ili želi počiniti ubojstvo poslije povratka na Zemlju, on mora robijati iz početka. Dakle, cijelih sedam ili četrnaest godina. Općenito uzevši, tri četvrtine pretkriminalaca zatraži da se vrati na Zemlju u toku prve godine odsluženja kazne. Brzo im se ogadi život na tim planetima.

— Vjerujem... — složi se spiker. — Ali zar ne smatrate da se to smanjenje kazne na polovicu može smatrati kao nagrada za zločin?

Sitni se podsekretar nasmiješio.

— Imamo mi svoje statistike! Rekao sam vam da se tri četvrtine robijaša, dakle, od četvorice trojica, vraćaju već prve godine. Smatrate li da su tako ludi pa da će pokušati iznova, a nisu mogli podnijeti jednu godinu? A drugi, izdržljiviji, imaju priliku da razmišljaju o zločinu koji namjeravaju počiniti. U paklenskom životu koji provode oni već šire gledaju na to, otupi im oštrica mržnje... ili umiru prije nego što se vrate. Dakle, broj pretkriminalaca koji se vraćaju s osvetom u srcu, usuđujem se reći, vrlo je neznatan, pa društvo iz toga izvlači nepobitne koristi. Evo nekoliko brojaka: poslije takvog smanjenja kazne za pedeset posto, kriminalitet je opao za četrdeset tri posto!

• • •

Sve je to lijepo i dobro, ali je slaba utjeha za Stephensona. Jer Crandall, odrobijavši unaprijed ubojstvo, sprema se da ubije njega, Frederica Stoddarda Stephensona. Izgledalo je nemoguće, ali Crandall se ipak vratio!

A Elsa, Henckova žena, zacijelo također sjedi pred televizorom kao ptica zatravljena zmijskim pogledom, nadajući se u sebi. tjeskobno, da će joj komentari podsekretara Kažnjeničke službe otkriti kako da umakne svojoj sudbini.

Iznenada se iz zvučnika začuo glas:

— Kažnjenici, spremite se za otpuštanje. Skupite se u uredu glavnog stražara, prema abecedi. Disciplina se mora održavati.do posljednjeg trenutka. Pažnja! Arthur, Augluck, Crandall, Ferrara, Fu Yen, Garfinkel,

Gomez, Graham, Henck...

I pola sata poslije, odjeveni u civilna odijela, posljednji su put prošli hodnikom broda »Jean Valjean«. Pokazali su otpusnicu čuvaru i sišli stubama na tlo planeta koji nisu zaboravili nakon sedam godina strahota i muke. S prozorčića im je Anderson doviknuo:

— Mnogo sreće, dečki! I do viđenja!

• • •

Stalno pitanja i pitanja, ali sad nisu morali odgovarati, a mogli su sebi priuštiti i koju doskočicu. Na sreću, pažnju novinara privukao je kažnjenik po imenu Fu Yen, koji je odslužio preventivnu kaznu od dvije godine za nasilje i oružani napad. On je na nekom planetu u to vrijeme izgubio obje ruke, te nogu u agresivnoj paprati Procyona III. I sad je skakutao na jedinoj zdravoj nozi, pomažući si drugom, mehaničkom. Obasuli su ga pitanjima kako će, ovako osakaćen, počiniti nedjela za koja je unaprijed odležao. Crandall je gurnuo Hencka i obojica su se brzo uspela u žirotaksi i rekli pilotu da ih odveze u središte, u neki miran bar. U baru, Otto je oklijevao:

— Ne mogu, Nick! Ne mogu! Ima previše pića!

No, Crandall je naručio dva dupla viskija. Otto se najprije dječački razneżio, a zatim drhtavom rukom prinio piće usnama.

— Pijem za smrt naših neprijatelja! — nazdravio je. Popivši gutljaj pogleda Otta, koji je s nasladom, sklopljenih očiju praznio svoju čašu.

— Polakše — savjetovao ga je — inače Elsi neće preostati drugo nego da te posjećuje u paviljonu za živčane.

— Bez brige — mumljao je Otto milujući čašu. — Ali obećavam ti da neću popiti više nijedne dok ne ubijem tu drolju. Znaš, Nick, što sam sam sebi govorio gore? Najprije ću »zaliti« svoj povratak, a zatim ću likvidirati Elsu. Predugo sam rintao a da to sada ne bih iskoristio. Sedam godina pakla! A prije toga dvanaest godina drugog, još goreg pakla. Dvanaest godina s njom, koja me neprekidno ismijavala i vrijeđala. Govorila je da je moram prihvatiti kakva jest jer mi je zakonita žena i da će me strpati u buturu budem li prigovarao. I uspjela je! Dovela me pred sud! Poslije toga je život postao ponižavajući život zatočenika. Tjednima tako... sve do dana kad je umiljato rekla sucu da mi oprašta, da sam dobio poštenu lekciju, da ona misli da je to dovoljno i da je pripravna ponovo živjeti sa mnom da bi

mi dala još jednu priliku... priliku da se preporodim, kako je rekla ta drolja! No ja sam se htio razvesti. Bila je mlada i nismo imali djece, mogla je početi život iznova. Molio sam je. Ispao sam smiješan... Neprekidno je odbijala, smijala mi se u lice. Ipak bi znala plakati pred sucem, glumiti kako bi me udesila. A kad bismo ostali sami, smijala se, smijala se kad sam je molio... Sve sam podnosio, Nick! Davao sam joj cijelu svoju plaću svake subote. Nije joj bilo dovoljno. Ali sad će dobiti što je zaslužila.

— Ja sam bio sretan u braku. Pet godina. Zatim je jednoga dana sve pošlo nizbrdo — počeo je Nick. — Nešto se događalo, ne znam što, ali sve se pokvarilo kao stari maslac.

— Ona te je bar pustila da odeš.

— Da, Polly nije žena koja bi dodijavala. U početku je sve bilo uzbudljivo, a zatim sam ja bio sve više zauzet i nervozan, mučno sam radio, htio sam uspjeti. Udružio sam se s Irvingom, koji je imao malu radionicu elektroničkih aparata. No, nisam ja rođen da postanem milijunaš. Iz toga je sve i proizišlo. Polly je htjela da joj dam slobodu, rastali smo se kao dobri prijatelji. Pitam se često što je s njom.

Začulo se lagano psikanje, kao da galeb krilom zahvaća po površini vode i neka je zelena kugla pala na stol. Prije nego što se Crandall snašao, Henck je zgrabio kuglu i bacio je kroz vrata na ulicu. Iz kugle su praskale zelene iskre i ona je zatim eksplodirala. Neki je čovjek izletio iz bara. Gosti su se okrenuli za njim. Crandall je zaključio da je taj čovjek bacio bombu. Stephenson je, dakako, unajmio nekoga da ga slijedi i onesposobi.

— Venerska »vatrena tikvica« — rekao je Henck. — Barem te čovjek nije htio ubiti već samo osakatiti...

— Sve u Stephensonovu stilu — zaključio je Crandall i platio račun u baru. Izišli su, a svi su gosti odahnuli.

— Nije on čovjek koji će se sam obračunati, taj stari Fredy — primijeti Crandall. — Radije će to učiniti preko treće osobe, tako da taj ne može ništa reći bude li uhvaćen. On se neće dati osuditi postkriminalistički za ubojstvo. Vjerovao je da će ova »vatrena tikvica« sve srediti. I da je ovo uspjelo, kladim se da bi imao tri čiste da me posjećuje na Odjelu za neizlječive... kao što mi je gore za svaku Novu godinu slao čestitku s prijateljskim željama.

— Zna on svoju muziku, tvoj Stephenson! — primijeti Otto dok je

oprermo pogledavao oko sebe pri izlasku iz bara.

— Da, mnogi ljudi ovise o njemu, pa kad zaželi, on im zavrne vrat i neka cvile! Dugo ga poznajem, bili smo u istoj sobi u u internatu, u gimnaziji. No, nisam ga nikad mogao shvatiti. Onda sam ga neko vrijeme izgubio iz vida, pa smo se opet našli u vrijeme kad je moje i Irvingovo poduzeće bilo pred stečajem, Bilo je to dvije godine poslije Pollyna odlaska. Ispričao sam Fredyju sve što mi je ležalo na srcu, da ja nemam nos za trgovinu i da sam zbog toga pred bankrotom. Govorio sam mu i o svojoj elektronskoj ćeliji za kontrolu. Godinama sam na njoj radio. Rekao sam da mi je potrebno neko mirno mjesto gdje bih to dovršio. Otto je neprekidno gledao oko sebe, ne vjerujući da je na slobodi. Crandall je nastavio: — I tako me uhvatio kao idiota. Fredymi je rekao da ima u provinciji vilu s elektronskim laboratorijem, da mogu ondje raditi. Ma da! Bile su potrebne dvije godine da shvatimo da je taj laboratorij bio instaliran istog tjedna kad sam zatražio od Irvinga da rasproda za bagatelu moj dio. Bio sam glup! Morao sam posumnjati da takvo mešetarenje nema veze s elektronskim laboratorijem. Ali daj ti misli na to kad sretneš staroga prijatelja upravo kad te zgrabi nevolja, a on ti želi pomoći! Otto je uzdahnuo.

— Pa da! I kad je tvoj elektronski aparat bio gotov, on ti je ukrao skice i projekte i rekao da ih možeš zatražiti kad god želiš, ali da će on dobiti patent prije nego što ti uspiješ ponovo izraditi svoje projekte. Da si u svakom slučaju bio kod njega, da on može reći da te je plaćao za tvoj posao... a zatim se počeo smijati... kao i Elsa, ha, Nick?

Nick Crandall je odjednom zaželio da bude sam. Počeo se spuštati mrak. Upalila se svijetleća reklama hotela dvije ulice niže. Nick je pokaže:

— Bilo bi pametno smjestiti se negdje noćas. Mislim da ću unajmiti sobu u ovom hotelu.

Zbunjen iznenadnom zlovoljom svoga druga, Otto je kimnuo glavom.

— Mislim da imaš pravo. No, hotel »Capricorne« je otmjen i skup.

— Pa onda? Mogu priuštiti sebi kneževski život bar cijeli tjedan. A poslije, u svojoj struci, neće mi biti teško da nađem dobro plaćen posao. No, danas želim malo raskoši.

— Dobro... moju adresu imaš. Ja idem na spavanje k svojem rođaku.

— Imam tvoju adresu. Mnogo sreće s Elsbm!

— Hvala, Nick! Tebi mnogo sreće sa Stephensonom... do viđenja!

I niski se čovjek naglo okrene i uđe u dizalo za metro. Crandallu je u jednom trenutku bilo teško što se rastao od Hencka, koji mu je sad bio draži.i bliži nego vlastiti brat Will.

Nick se uputioprema prodavaonici. Ondje je odmah našao ono što je želio kupiti. Uzeo je predmet u ruke.

— Nije skup... funkcionira li? Prodavač kao da se uvrijedio:

— Svi su naši proizvodi iskušani! Mi smo najveća trgovina na malo u Solarnom sustavu...

— Dobro. Dajte mi standardni tip i dvije kutije metaka.

Pošto je kupio »kompresivac«, Crandall se osjetio siguniji. U hotelu se upisao pod lažnim imenom, ali je ubrzo uvidio da je to bilo nepotrebno, jer mu je sobar odmah rekao, čim mu je Nick dao napojnicu:

— Hvala i laku noć! Nadam se da ćete uskoro naći svoju žrtvu.

Postao je, dakle, slavan! Zacijelo mu lice prepoznavaju mnogi i njegov će lov na čovjeka biti kompliciran.

Prije nego što će se okupati, zamolio je arhivu TV da mu prenese posljednju vijest koja je emitirana na TV o Stephensonu. Momak je bio bogat i uživao je određen ugled. Zahvaljujući Stephensonovoj ćeliji postat će još bogatiji i slavniji. I TV je obavijestila Crandalla da je u toku posljednjih mjesec dana emitirano šesnaest vijesti. Posljednja je glasila: Frederic Stoddard Stephenson, direktor. Elektronske kompanije Stephenson, otputovao je ujutro u svoju lovačku kuću u središnjem Tibetu...«

— Hvala, dovoljno! — viknuo je Crandall u slušalicu za vezu. — Dajte mi posljednju vijest o Nicku Crandallu!

Doznao je: »Nicolas Crandall je odsjeo u hotelu 'Capricorne' pod imenom Alexandre Smathers, ali nije on, dragi slušaoci, ni Nicolas Crandall ni Alexandre Smathers. On sad ima jedino ime: Smrt! Da, dragi slušaoci, on je sada krvnik-izvršitelj Smrti! I samo on bi znao reći tko od nas neće dočekati sutrašnji dan...«

— Dosta! — vikne Crandall bijesno. Nastala je tišina, a zatim se upalila

žaruljica na telefonu.

— Tko me treba? — zapitao je.

— Vaša supruga — odgovorila je telefonistica. »Polly?« — pomislio je Crandall. »Odakle se ona stvorila?«

— Dajte mi televideo vezu s njom... — Čulo se krckanje i ekran se rasvijetlio. Pojavilo se Pollyno lice. Malo je ostarjela. Opazio je to jer je bila u krupnom planu. Ali, kao da mu je pročitala misli, okrenula je dugme na aparatu i slika se povukla.

— Zdravo, Polly, dobra večer! Drago mi je što si se javila! Nisam očekivao da ću tebe vidjeti.

— Halo, Nick. — Prinijela je ruku ustima i šutke ga promatrala. — Nick, ne igraj se s mojim živcima.

Nick je sjeo.

— Ja?

PoIly su potekle suze kad je zamolila:

— Oh, molim te, Nick! Molim te! Ne budi okrutan! Znam sve. Čim sam danas čula kako se govori o tebi, shvatila sam i znam zašto si se vratio. Ali bio je samo jedan, Nick.

— Tko to...jedan?

— Jedan muškarac. Jedini s kim sam te prevarila. Mislila sam da me voli, a da sam znala, nikad ne bih tražila rastavu... ali ti znaš, Nick, što sam sve pretrpjela. Kažnjena sam za sve, Nick.... nemoj me ubiti, molim te, nemoj me ubiti!

— Polly! — Crandall će zaprepašteno. — Slušaj me!

— Nick — vikala je Polly — to je završeno još prije jedanaest godina, možda deset... ali nemoj me ubiti, Nick! Nisam te varala više od jedne godine... najviše dvije! vjeruj, Nick. Postojala je samo ta veza, ostalo je bilo prolazno... i ne sjećam se... nemoj me ubiti! Nickie! — Sklopila je ruke i briznula u plač. Crandall ju je neko vrijeme promatrao, zatim je slegnuo ramenima, pa prekinuo vezu, naslonio se na stolac i zviznuo.

Polly! Varala ga je dok su živjeli zajedno! Godinu ili čak dvije! Prolazne

ljubavnike i ne broji... A on je sebi zanijekao kao budala! Pristao je na rastavu jer je ona htjela, ali je mislio da bi mogli opet zajedno živjeti kad se srede poslovi.

»Osjećam se«, reče sam sebi Crandall, »kao da sam otkrio da ne postoji Djed Mraz... Nema više Polly ni sretnih dana! Ničega više...«

Ponovo se upalila žaruljica na telefonu

— Tko je? — vikne Crandall.

— Edouard Ballaskia.

Ekran mu je pokazao sliku debeloga i masnog muškarca, koji je odmah počeo govoriti:

— Moram se najprije uvjeriti, Crandall, da nisam stigao prekasno. — I on se ogleda po sobi.

— Kog vraga hoćete?

— Htio sam vam predložiti da oprostite svojim neprijateljima i da im pružite i drugi obraz ako zatreba. Sjetite se plemenitih osjećaja: vjera, nada i milosrđe. Najljepše i najplemenitije je milosrđe, Crandall. Drugim riječima, ja vas molim da prijeđete spužvom; da pustite da govori vaše srce, da zaboravite greške onoga koga namjeravate ubiti...

— Zbog čega?

— Jer je to u vašem interesu. Ne samo duhovnom i moralnom već i materijalnom i financijskom, Crandall.

— Budite jasniji.

Debeli se muškarac nagne i povjerljivo se nasmiješi:

— Prihvatite li da oprostite i da prijeđete spužvom preko sedam godina trpljenja, ponudio bih vam nešto ugodno. Vi imate pravo da počinite zločin, a ja želim da netko umre. Ja sam vrlo bogat, a vi, ako se ne varam, vrlo siromašni. Mogu vam osigurati ugodan život. Dovoljno je da se oslobodite osobnih osjećaja. Imam konkurenta koji mi smeta... i...

— Hajde... priuštite sebi tih sedam godina i izvedite to sami! — I Crandall prekine vezu. Zatim mu se sve to učini tako smiješnim da se počeo smijati.

Ipak, taj razgovor nije bio nekoristan. Crandall je zamišljao pravu perspektivu života s Polly. Kad samo pomisli da ta ženica dršće od straha u svom stanu zbog sitnih bračnih nevjera starih deset godina. Kad samo pomisli da je ona uvjerena da je on zbog toga proživio sedam mučnih godina!

No, takva mu razmišljanja nisu utolila glad i on pomisli kako bi trebalo javiti da mu donesu nešto za večeru, da izbjegne eventualni susret sa Stephensonovim ljudima. No, ako mu je Stephenson pronašao trag u hotelu, ne bi bilo preporučljivo večerati ovdje: malo otrova i gotovo! Sigurnije je otići u restoran. Nick je osjećao potrebu za bukom i za ljudskim društvom, za glazbom, za razgovorom. Bila je to prva njegova večer na slobodi. Trebalo je, osim toga, da ispere gorčinu iz duše nakon Pollyne ispovijedi.

Odškrinuo je sobna vrata i pogledao u hodnik. Ništa sumnjivo. Došao je do trijema, a tada mu netko stavi ruku na rame i javi se poznati glas:

— Nick! — Okrenuo se oprezno. Ta šiljasta brada! Ne, nije mu ništa govorila, ali ipak, pogled mu je bio poznat. — Nick nisam mogao više čekati.

Bio je to njegov mlađi brat Will.

— Wille! — viknuo je.

— Da, ja sam.

Tada je nešto sa štropotom palo na pod. Crandall pogleda na pod i spazi »kompresivac«, veći od njegovoga. Zbog čega Will nosi revolver? Čega se boji? Odjednom je Crandall shvatio i prepao se. Prepao se riječi koje će čuti od svoga brata, kojega nije vidio toliko godina.

— Mogao sam te ubiti, Nick! Nisi me vidio! Nije me odvratila kazna... rekao sam sam sebi da si već previše propatio, previše sam ti zla nanio onom pričom s Polly.

»S Polly? Da, sigurno, s Polly« — ponavljao je u sebi Nick.

Will je stegnuo šake grčevito.

— Znao sam da ćeš se vratiti i potražiti me jednoga daha. Čekao sam te, ali nisam više mogao. Gotovo sam poludio od grižnje savjesti. Ipak, nikad nisam mislio da će to tako završiti. Sedam godina sam te čekao, Nick!

— Zato mi nisi nikad pisao?

— A što bih ti mogao reći? Vjerovao sam da je volim, Nick. Ali poslije vaše rastave shvatio sam da sam ti je oduzeo samo zato što sam uvijek morao imati tvoju igračku kao mali dječak. Nema drugog objašnjenja... Uništio sam tvoj život, ali hoću da znaš jedno: neću te ubiti. Uostalom, sve mi se ogadilo i dojadilo. Moja adresa ti je poznata, dođi kad želiš, neću se braniti.

• • •

Rastreseno je jeo paprene specijalitete za stolom nekoga egzotičnog restorana, ne uživajući u njima kako se bio nadao. Mislio je na Polly i Willa, na pojedinosti. Ipak, nikad nije ništa posumnjao. Izvadio je iz džepa otpusnicu i počeo je čitati pažljivo: »Mi, potpisani, potvrđujemo da je danas oslobođen Nicolas Crandall, pošto je po zakonu odslužio, na kažnjeničkim planetima, pretkriminalnu kaznu od sedam godina. Prema tome je dotični Nicolas Crandall oslobođen unaprijed...«

»... zbog ubojstva svoje žene Polly ili svoga brata Willa Crandala« — dodao je u sebi... To je djetinjasto!

Svakako, oni su na to gledali drukčije. Bili su puni sebe toliko da im nije palo na um da bi Crandall odsjedio sedam godina robije zbog nečeg važnijeg, a ne zbog njihove šašave izdaje. Da ih nije zaslijepila osobna taština, zapazili bi dok su se ispovijedali da se Crandall sve više čudi. I da su to zapazili, mogli su korigirati svoja priznanja, sabrati se i pokušati ga ponovo varati.

Krajičkom oka Nick je zapazio neku ženu koja je stajala kraj stola i čitala njegovu otpusnicu. Naslonio se na stolicu i pogledao neznanku ravno u oči. Ona mu se nasmiješila. Sve je na njoj bilo pravilno: stas, držanje, lice, put, oči, kosa, a posjedovala je i profinjenost što se stječe bogatstvom: dobro skrojena odjeća, sjajna frizura, crni saturnski sjajni kamen neizmjerne vrijednosti, na ugodnom dekolteu. Bila je opojno ženstvena neusiljenih i plemenitih kretnja, djetinjasta izgleda što potiče želju.

— Mogu li sjesti kraj vas, Crandall? — zapitala je glasom koji je izvrsno dopunio njezinu pojavu. On joj je, zainteresiran, načinio mjesta i ona je sjela veličanstveno poput vladarice. Crandau je smatrao da je pogodio tko je ona i što traži. Ona je zacijelo bila najnoviji izdanak snobovske bogataške sredine Solarnog sustava ili nova zvijezda. On je za

nju, kao bivši robijaš i potencijalni ubojica, zacijelo morao biti poput voća neznana okusa koje je jedva čekala da okusi. Na kraju krajeva, u prvoj noći svoje slobode bilo bi glupo da to ne iskoristi.

— To je vaša otpusnica, zar ne? — pitala ga je. — Odležali ste pretkriminalnu kaznu za zločin... da li je ubojstvo zbilja toliko uzbudljivo koliko i silovanje? Nastala je mučna tišina, nakon koje je Crandal zatražio račun, platio i izišao. Kad je otvorio vrata trijema »Capricornea«, malo se smirio. Ipak, ta žena ...!

U pretincu Nicka Grandalla bila je poruka. Netko mu je telefonirao i ostavio broj. Tko bi to mogao biti? Da mu Stephenson ne nudi kompromis? Ili možda neka nesretnica traži ubojicu da bi se riješila nekog majmuna?

Nick je pozvao broj svoga zagonetnog sugovornika i čekao sjedeći znatiželjno pred ekranom. Ekran se uskoro osvijetli i na njemu se ukaže lice. Nick je gotovo kriknuo od zadovoljstva: kako je mogao zaboraviti prijatelja u New Yorku? Jedinoga i dobrog Irvinga. Ozbiljnog čovjeka, sigurnog i dobrog savjetnika, svoga nekadašnjeg ortaka u poslu. Htio ga je srdačno pozdraviti, ali se suzdržao. Toliko je stvari dosad doznao, a Irving je imao tako čudan izraz lica.

— Slušaj, Nick — počeo je Irving mučno. — Htio bih ti postaviti samo jedno pitanje: kako dugo znaš? Kad si saznao?

Crandall je tražio odgovor na pitanja koja nije razumio. Izabrao je jedno i rekao:

— Pa nema dugo, Irving, ali tada nisam znao što da učinim.

— Da, očito! To sam i mislio. Neću ti pričati priče ni tražiti da me ispričaš. Znam da si iskusio ružnih dana. Poslije toga sve što bih mogao reći, nema značenja. Ne vjeruj ako nećeš, ali ja sam počeo grabiti lovu iz blagajne tok kad mi se razboljela žena. Nisam imao ni pare. Nisam znao gdje mi je glava, gdje da posudim novac, a ti si bio izmoren zbog svojih briga kod kuće. Tada su poslovi krenuli nabolje i ja sam krivotvorio knjigovodstvene podatke... samo zato da bih ti onemogućio da otkriješ koliko sam uzeo. Trebalo je da ti to kažem kad si došao k meni i tražio da prodam tvoj dio... Ali bio sam kukavica. Poslije toga naše udruživanje nije bilo plodonosno i ja sam ugrabio priliku da sam postanem vlasnik. Ja sam te...

— ... znam, Irving, prodao si za bagatelu moj dio. A koliko sad vrijedi

posao?

— Oko milijun dolara, ali nije tako sjajno... slušaj... Crandall se nasmiješi. To ga je zabavljalo.

— Što još?

— Nick, zaboravi prošlost, ostavi me na miru a zauzvrat ti nudim udio od 20 posto... ne, od 25 posto u dobitku. Promisli, Nick. Ja ti mogu dati čak i trideset... 35 posto...

— I tako namjeravaš platiti mojih sedam godina? Irving je mahnuo svojim drhtavim molećivim rukama.

— Ne, nikako! To je nemoguće, ali... recimo 45 posto, ako hoćeš...

Crandall je prekinuo vezu. Zatim je ustao i počeo šetati prostorijom. Stao je i počeo promatrati »kompresivce«, svoj i Willov. Izvadio je opet svoju otpusnicu i počeo je pažljivo čitati, zatim ju je spremio u džep i pozvao telefonisticu, dao joj jedno ime i zatražio vezu.

— Dobro — odvrati telefonistica. — Odmah ću vas spojiti... ali traži vas gospodin Otto Henck.

— Neka dođe gore, a vezu spojite na moj ekran... Henck je odmah stigao. Vidjelo se da je pio, ali se držao dobro.

— Ali, Nick, da samo znaš... nikad ne bi pogodio, Nick, što se dogodilo!

— Čekaj! — umirio ga je Crandall. — Imam vezu! Čuo se glas telefonistice iz Tibeta:

— Halo, New York! Govorite! — Na ekranu se pojavilo lice Frederica Stoddarda Stephensona. Bio je ostario više od svih koje je Crandall dosad vidio. Nije rekao ni riječi: micao je nešto usnama i čekao.

— Kako ste, Fredy? — zapita Crandall. — Ono što vam želim reći neće biti dugo i od danas možete prekinuti pokušaje da me ubijete ili osakatite, jer nisam kivan na vas.

— Ne mrzite me više? — promuca Stephenson jedva se svladavajući. — Zašto?

— Zato što... pa, ima mnogo stvari... kad bolje promislim, vaša smrt ne

bi vrijedila onih sedam godina robije. A, uostalom, vi me niste izdali više nego ostali, i vjerujem da je tako moralo biti. Bio sam takav, vjerovao sam previše. Vi ste samo iskoristili moju glupost.

Stephenson je promatrao Crandalla, a onda se vidljivo opustio i prekrižio ruke.

— Sve je to istina — rekao je.

— Dakako, ja sam iskren. Evo, vidite li ovo? — Pokazao je dva revolvera na kompresiju. — Još večeras ću ih baciti, neću više nositi oružje. Neću da bilo koji ljudski život ovisi o mojoj volji.

Stephenson je bio zamišljen.

— Slušajte — rekao je napokon. — Ako doista mislite kao što govorite, a imam dojam da ste iskreni, mogli bismo raditi zajedno. To bi vam možda donijelo odštetu. Zaista bih volio učiniti nešto, ali na vama je da odlučite. Vidjet ćemo se poslije, zar ne?

— A zašto mi to niste predložili prije nego što ste otputovali u Tibet? — zapita Crandall.

— Možda biste mislili da vas želim kupiti.

— Nikad vas neću shvatiti — primijetio je Crandall pošto je malo razmislio. — No, moram vas, čini se, uzeti onakvog kakvi jeste. Slažem se, vidjet ćemo se poslije!

Kad je Crandall ustao, Henck je opet počeo:

— Nikad nećeš pogoditi, Nick! Elsa je otputovala na Mjesec prije mjesec dana, s turistima. No, ondje joj se začepila cijev za dovod zraka na kacigi pa je umrla prije nego što su je uspjeli spasiti. Baš imam smolu, ha?

Crandall je zagrlio Hencka.

— Hajde, izađimo, stari moj!

Kad su ulazili u dizalo, Crandall se sjetio večeri i čudnih reakcija na smrt. Sjetio se Polly i Willa, pa Irvinga, ne baš osobito ponosnog, ali pripravnog na trgovanje, sjetio se Edouarda Ballaskije, pa one žene iz restorana, i napokon, tu je bio Fredy, Fredy Stephenson, jedini kome je zaista bila namijenjena nemila sudbina, a koji jedini nije molio. Nije se

nisko spustio, ali je želio pomoći Nicku Crandallu. Je li baš trebalo da prihvati da mu Stephenson pravi usluge, možda iz grižnje savjesti? Nick je slegnuo ramenima. Tko. bi mogao znati što tko treba da uradi?

— A sad — veselo će Otto kad su izišli iz »Capricornea«. — Što ćemo sada?

— Ovo! — odgovori Crandall i dohvati oba »kompresivca« i baci ih svom snagom prema transparentnom zidu hotelskog trijema. Zveknulo je i revolveri su načinili dvije rupe u stijeni. Ljudi koji su sjedili u trijemu zaprepašteno su se okrenuli.

Dotrčao je policajac.

— Vidio sam vas! — viknuo je. — Dobit ćete trideset dana zatvora!

— Trideset dana? — Crandall će zabavljajući se. Zatim izvuče iz džepa otpusnicu pa je pruži policajcu. — Evo, uzmite odavde tih tridesetdana, ali mi ostalo vratite, možda će mi još zatrebati...

Fredric Brown:

Letter to Phoenix

Prevela Vesna Mahečić

Pismo Feniksu

Tako je mnogo toga što vam imam reći da je teško znati odakle početi. Srećom, zaboravio sam najveći dio onoga što mi se dogodilo. Srećom, mozak ima ograničenu sposobnost pamćenja. Bilo bi strašno kad bih pamtio pojedinosti kroz sto i osamdeset tisuća godina, pojedinosti iz četiri tisuće životnih vjekova, što sam ih proživio od prvog velikog atomskog rata.

Ne znači da sam zaboravio doista velike trenutke. Sjećam se da sam bio u prvoj ekspediciji koja se bila spustila na Mars i u trećoj na Veneru. Sjećam se — vjerujem da je to bilo u trećem velikom ratu — eksplozije Skoroa na nebu, snagom koja je u usporedbi s nuklearnom fisijom ista kao i u usporedbi nove s našim, sporo umirućim Suncem. Bio sam prvi od zapovjednika na svemirskom brodu hiper-A-klase u ratu protiv onih izvangalaktičkih napadača koji su bili postavili baze na Jupiterovim mjesecima prije nego što smo znali da su ondje, i gotovo nas istisnuli iz Sunčeva sistema prije nego što smo pronašli oružje kojem se nisu mogli suprotstaviti. Tako su pobjegli gdje ih mi nismo mogli slijediti, izvan Galaksije. Kad smo ih slijedili, nakon nekih petnaest tisuća godina, oni su već bili nestali. Bili su mrtvi već tri tisuće godina.

A to je ono o čemu vam želim pričati, o toj moćnoj vrsti i o drugima, ali najprije da biste saznali kako sam ja saznao za ono što znam, pričat ću vam o sebi.

Nisam besmrtan. Postoji samo jedno besmrtno stvorenje u cijelom svemiru; osim njega, nitko drugi. U usporedbi s njim, ja sam sasvim beznačajan. No vi nećete razumjeti niti povjerovati što ću vam reći ako ne shvatite tko sam ja.

Ime malo govori, što je sretna okolnost, jer ja se svojega ne sjećam. To nije tako čudno kao što mislite, zato što je sto i osamdeset tisuća godina mnogo vremena, a zbog ovog ili onog razloga mijenjao sam ime tisuću i

više puta. A što bi moglo značiti manje od imena koje su mi dali moji roditelji prije sto osamdeset tisuća godina?

Nisam mutant. Ono što se dogodilo sa mnom, dogodilo se kad su mi bile dvadeset i tri godine, za vrijeme prvog atomskog rata. To jest, prvog rata u kome su se obje strane koristile atomskim oružjem — nedoraslim oružjem, naravno, u usporedbi s onim što su poslije proizvedena. Bilo je to manje od dvadeset godina nakon otkrića atomske bombe. Prve su bombe bile bačene u manjem ratu dok sam još bio dijete. Taj se rat brzo svršio jer je samo jedna strana imala bombe.

Prvi atomski rat nije bio loš — prvi nikada nije. Srećom za mene, jer da je bio gadan, da je uništio civilizaciju, ja ne bih bio preživio unatoč biološkoj nezgodi što me je zadesila. Da je rat uništio civilizaciju, ja se ne bih održao na životu za vrijeme šesnaestogodišnjeg sna, što sam prošao poslije nekih tridesetak godina.

Ali ja opet pričam unaprijed.

Bila mi je, vjerujem, dvadeset ili dvadeset i jedna godina kad je počeo rat. Nisu me odmah uzeli u vojsku, zato što sam bio fizički nesposoban. Patio sam od prilično rijetke bolesti hipofize — nečiji sindrom. Zaboravio sam ime. Između ostalog uzrokovala je gojaznost. Imao sam oko dvadeset kilograma previše za svoju visinu i bio sam neotporan. Odbacili su me bez mnogo razmišljanja.

Otprilike nakon dvije godine moja je bolest malo uznapredovala, ali su druge stvari napredovale više nego malo. U to je vrijeme vojska svakog uzimala; uzeli bi bili i jednonogog, jednorukog slijepca, kad bi bio voljan da se bori. A ja sam bio voljan da se borim. Izgubio sam roditelje u radioaktivnom zračenju, mrzio sam svoj posao u tvornici municije, a liječnici su mi bili rekli da je moja bolest neizlječiva, i da mi preostaje jedna do dvije godine života. Tako sam otišao u ono što je od vojske preostalo, a to me je primilo bez ikakvog premišljanja i poslalo na najbliže bojište, udaljeno dvadeset kilometara. Našao sam se u borbi drugi dan poslije regrutacije.

Sada se sjećam dovoljno stvari da bih znao kako to nije sa mnom imalo nikakve veze, ali se dogodilo da je u vrijeme mog regrutiranja, sreća okrenula stranu. Druga je strana bila izvan dohvata bombi i prašine, a zalihe granata i metaka male. I mi smo također bili izvan dometa bombi i prašine, ali oni nisu uništili sve naše proizvodne kapacitete, a mi gotovo

sve njihove. Još smo imali i avione da ih prenesu, i još smo imali nešto nalik na organizaciju, koja ih je upućivala na prava mjesta. U svakom slučaju, približno prava mjesta; ponekad smo ih greškom bacali suviše blizu naših vlastitih jedinica. Tjedan dana pošto sam dospio u borbu, bio sam ponovo izvan nje — izbačen jednom od naših manjih bombi, bačenom oko milju daleko.

Osvijestio sam se otprilike nakon dva tjedna u baznoj bolnici prilično gadno opečen. Do tog vremena rat je već bio završen, osim raščišćavanja i uspostavljanja nekog reda, ponovnog pokretanja svijeta. Vidite, to nije bilo ono što bih nazvao eksplozijskim ratom. Ubijeno je — ja samo nagađam, ne sjećam se brojki — otprilike četvrtina ili petina svjetskog stanovništva. Preostalo je još dovoljno proizvodnih kapaciteta, a i dovoljno ljudi da se moglo nastaviti; trajala su mračna vremena nekoliko stoljeća, ali nije bilo povratka na divljaštvo, nikakvog počinjanja od početka. U takvim vremenima ljudi se vraćaju na korištenje svijeća za svjetlo, na paljenje drveta za gorivo, ali ne zbog toga što ne bi znali kako upotrijebiti elektricitet ili ugljen; samo zato što ih konfuznost i revolucije na neko vrijeme izbace iz ravnoteže. Znanje postoji, u iščekivanju povratka reda.

To nije kao eksplozijski rat kad devet desetina, ili još više populacije Zemlje — ili Zemlje i drugih planeta — biva ubijeno. Tada se svijet vraća potpunom divljaštvu i stota generacija ponovo otkriva metale, da bi pravila od njih vrškove svojih strelica.

Ali ponovo sam se udaljio od teme. Pošto sam se osvijestio u bolnici, dugo sam osjećao bolove. Tada više nije bilo anestetika. Imao sam duboke radioaktivne opekotine, od kojih sam patio gotovo nepodnošljivo prvih nekoliko mjeseci dok postupno nisu zacijeljele. Nisam bio spavao, a to je bilo neobično. I zastrašujuće, zato što nisam shvaćao što se sa mnom dogodilo, a nepoznato uvijek straši. Liječnici su se malo osvrtali na me, zato što sam bio jedan od milijuna opečenih ili nekako drugačije ozlijeđenih — i mislim da nisu vjerovali u moje tvrdnje da nisam uopće spavao. Mislili su da sam bar malo spavao i da pretjerujem, ili da griješim s poštenim uvjerenjem. Međutim, ja doista nisam spavao. Nisam spavao sve dok, mnogo kasnije, nisam izliječen napustio bolnicu. Izliječen, igrom slučaja, i od bolesti štitnjače: moja težina vraćena je na normalu, a zdravlje savršeno.

Nisam spavao trideset godina. Onda sam zaspao i spavao šesnaest godina. I na kraju tog četrdeset šestogodišnjeg razdoblja, fizički sam očito

bio u dvadeset i trećoj godini.

Da li počinjete shvaćati što se to dogodilo, kao što sam tada ja počeo shvaćati? Radijacija — ili kombinacija tipova radijacije — koju sam bio pretrpio, radikalno je izmijenila funkcije moje štitnjače. A bili su uključeni i drugi faktori. Nekoć sam studirao endokrinologiju, otprilike prije stopedeset tisuća godina, i vjerujem da sam otkrio princip. Ako su moji proračuni bili točni, ono što mi se dogodilo bila je jedna od mnogo milijuna mogućnosti.

Naravno, učinci starenja i trošenja nisu bili eliminirani, ali je stopa bila smanjena otprilike petnaest tisuća puta. Starim za jedan dan svakih četrdeset i pet godina. Stoga ja nisam besmrtan. Ostario sam jedanaest godina za proteklih sto i osamdeset tisućljeća. Moja fizička starost je sada trideset i četiri godine.

A četrdeset i šest godina meni je kao jedan dan. Ja sam budan od toga oko trideset godina — onda otprilike spavam petnaest. Dobro je za mene da svoje prve »dane« nisam proveo u društvenom divljaštvu, inače ne bih bio preživio prvih nekoliko spavanja. Međutim, ja sam ih preživio i za to vrijeme priviknuo sam se na sistem i počeo se brinuti sam za vlastiti opstanak. Od tada sam spavao oko četiri tisuće puta, i preživio sam. Možda ću jednog dana biti slabe sreće. Možda će jednog dana, unatoč svim mjerama opreza, netko otkriti i provaliti u pećinu ili duplju u koju se zatvaram, potajno, za razdoblja sna. Međutim, to nije vjerojatno. Imam godine na raspolaganju da pripremim sebi takva mjesta, i iza sebe iskustvo od četiri tisuće spavanja. Mogli biste mimoići tisuću puta jedno takvo mjesto, a da nikad ne otkrijete da je tu, niti biste mogli ući ako biste i posumnjali.

Ne, moji izgledi da preživim između perioda svog budnog života, mnogo su bolji nego izgledi da preživim za vrijeme svojih svijesnih. aktivnih perioda. Možda je čudo da sam preživio tako brojne, usprkos tehnikama preživljavanja koje sam razvio.

A te su tehnike dobre. Proživio sam sedam velikih atomskih — i superatomskih — ratova, što su populaciju Zemlje smanjili na nekoliko divljaka okupljenih oko logorskih vatri u malobrojnim, za život prikladnim područjima. A u drugim vremenima, u drugim dobima, boravio sam u pet galaksija osim naše vlastite..

Imao sam nekoliko tisuća žena, ali uvijek po jednu, jer sam se bio rodio

u monogamno doba i navika se trajno zadržala. Odgojio sam nekoliko tisuća djece. Naravno, nikad nisam mogao s jednom ženom ostati duže od trideset godina, prije nego što sam morao nestati u snu, ali trideset godina je dovoljno za nas oboje — osobito kad ona stari normalnom brzinom, a ja nezamjetno. Oh, naravno, to stvara probleme, ali mogao sam s time izaći na kraj. Uvijek se oženim, ako se ženim, djevojkom mnogo mlađom od sebe, tako da raskorak neće postati prevelik. Recimo, meni je trideset; ženim se djevojkom od šesnaest. Tako, kad je vrijeme da je moram napustiti, njoj je četrdeset i šest, a meni i dalje trideset A najbolje je za nas oboje, za svakoga, da pošto se probudim, više ne odlazim na to mjesto. Ako je još živa, više joj je od šezdeset, i ne bi bilo dobro, čak ni za nju, da joj se muž vrati iz mrtvih — još mlad. A ja sam je ostavio kao dobro opskrbljenu, imućnu udovicu — bogatu novcem ili bilo čim drugim što stvara bogatstvo u određenom razdoblju. Nekad je to bio nakit i vrškovi strelica, ponekad žito u zemljanim loncima, a jednom — stvarno je bilo čudnih civilizacija — to su bile riblje ljuske. Nikad nisam imao nimalo teškoća da steknem svoj dio, ili više, bilo novca, bilo njegova ekvivalenta. Praksa od nekoliko tisuća godina i teškoća postaje drugi put — znajući kada prestati kako se ne bi neprimjereno obogatio i tako privukao pažnju.

Zbog očitih razloga, uvijek sam uspijevao u tome. Zbog razloga što ćete ih shvatiti, nikad nisam želio moć, niti sam ikada — nakon prvih nekoliko stotina godina — omogućavao ljudima da posumnjaju kako sam drukčiji od njih. Čak sam svake noći provodio nekoliko sati razmišljajući ležećki, praveći se da spavam.

Ali ništa od ovoga nije važno, kao što ni ja nisam važan. Govorim vam o tome samo zato da biste shvatili otkud znam ono što ću vam reći.

I kada vama govorim, ne pokušavam vam nešto podvaliti. To je nešto što ne možete promijeniti i kad biste željeli, a — kad to shvatite — nećete to ni poželjeti.

Ne pokušavam utjecati na vas, niti vas zavesti. U toku četiri tisuće životnih vjekova bio sam gotovo sve — osim vođe. To sam izbjegao. Oh, više nego često bio sam bog među divljacima, ali to je bilo zato što sam morao biti bog da bih preživio. Poslužio sam se moćima za koje su vjerovali da su magične, samo zato da bih zadržao red, nikad da bih ih vodio, nikad da bih ih sputavao. Ako sam ih bio naučio da se služe lukom i strijelom, bilo je to zato što je divljač bila rijetkost, a mi smo gladovali i moje je preživljavanje ovisilo o njihovu. Uviđajući da je princip bio

neophodan, ja ga nikad nisam remetio.

Ono što ću vam sad reći neće poremetiti princip. To je ovo: ljudski je rod jedini besmrtni organizam u svemiru.

Bilo je i drugih vrsta, a postoje i sada po cijelom svemiru, ali one su izumrle ili će izumrijeti. Jednom smo ih bili prikazali kartom, prije stotinu tisuća godina, pomoću nekog uređaja što je otkrivao prisutnost misli, prisutnost inteligencije, koliko god bila strana i na bilo kojoj udaljenosti — dajući nam mjere tog duha i njegove osobine. A pedeset tisuća godina poslije taj je uređaj bio ponovo otkriven. Bilo je otprilike isto toliko vrsta kao i prije, ali samo osam onih koje su postojale i prije pedeset tisuća godina, i svaka je umirala od starosti. Oni su prešli vrhunac svojih snaga i gasili se.

Dosegnuli su granicu svojih sposobnosti — a granica uvijek postoji — i nisu imali izlaza osim smrti. Život je dinamičan; nikad ne može biti statičan — na kako god visokom ili niskom stupnju — a preživjeti?

To je ono što vam pokušavam reći, tako da se nikada više nećete bojati. Samo ona vrsta koja sebe i svoj napredak periodički uništava, koja se vraća na svoje početke, može preživjeti više od, recimo, šezdeset tisuća godina inteligentnog života.

U cijelom svemiru samo je ljudska vrsta dostigla visoki stupanj inteligencije, a da nije dostigla visoki stupanj zdravog razuma. Mi smo jedinstveni. Mi smo već sada najmanje pet puta stariji nego što je to ikada bila bilo koja druga vrsta, a to zato što nismo zdravi duhom. Čovjek je u nekim vremenima naslutio da je bezumlje božanstveno. Ali samo na visokim stupnjevima kulture on shvaća da je kolektivno bezuman, da borio se protiv toga koliko god htio, on će uvijek uništavati sebe — i ponovo niknuti iz pepela.

Feniks, ptica koja se povremeno žrtvuje na plamtećoj lomači, da bi se digla iznova rođena i živjela još jedno tisućljeće, ponovo i vječno, mit je samo metaforički. Ona postoji i samo je jedna jedina.

Vi ste feniks.

Ništa vas nikada neće uništiti, sada kad je — za vrijeme mnogih visokih civilizacija — vaše sjeme razasuto po planetima tisuća sunaca, u stotinama galaksija, da ondje kad-tad ponovi isti princip. Princip koji je počeo prije sto osamdeset tisuća godina, vjerujem.

Ne mogu biti sasvim siguran, jer sam vidio da dvadeset do trideset tisuća godina što proteknu između pada jedne civilizacije i rasta sljedeće brišu sve tragove. U dvadeset do trideset tisuća godina sjećanja postaju legende, a legende postaju praznovjerja, a čak se i praznovjerja gube. Metali rđaju i korodiraju natrag u zemlju, dok vjetar, kiša i prašuma mrve i pokrivaju kamen. Konture samih kontinenata se mijenjaju — a ledenjaci dolaze i prolaze, i grad od prije dvadeset tisuća godina sad je kilometrima ispod zemlje ili ispod mora.

Stoga ne mogu biti siguran. Možda prvi rasap za koji znam i nije bio prvi: civilizacije su mogle rasti i padati i prije mog vremena. Ako je tako, to samo potkrepljuje moju tvrdnju da je ljudska vrsta mogla preživjeti više od sto osamdeset tisuća godina za koje ja znam, mogla je preživjeti više od šest eksplozija što su se bile dogodile od onog na što ja mislim kao na prvo otkriće feniksove lomače.

Ali — osim što smo tako dobro razasuli svoje sjeme do zvijezda da nas čak niti umiranje sunca ili njegovo pretvaranje u novu ne može uništiti — prošlost nije važna. Lur, Candra, Thragan, Kah, Mu, Atlantida — to je šest civilizacija koje sam ja znao, a izgubili su se kao što će i ova dvadesetak tisuća godina odsada, ali će ljudski rod ovdje ili u drugim galaksijama preživjeti i živjeti vječno.

• • •

Ovo će vam smiriti duh, sada u godini 1985. vaše tekuće ere, da to znate — jer vaš je duh uznemiren. Možda, ja to ne znam, možda će pomoći vašim mislima da nadolazeći atomski rat, onaj do kojeg će vjerojatno doći za vaše generacije, neće biti eksplozijski rat; dogodit će se prerano za takvo nešto, prije nego što razvijete stvarno razorna oružja, kakva je čovjek prije imao tako često. Bacit će vas to unatrag, da. Bit će mračnih vremena jedno ili više stoljeća. Onda, sa sjećanjem na ono što ćete vi zvati Trećim svjetskim ratom, kao opomenom, čovjek će misliti — kao što je uvijek mislio nakon blagih atomskih ratova — da je upokorio vlastito bezumlje.

Zakratko — ako princip izdrži — on će držati kontrolu. Ponovo će dosegnuti zvijezde, da bi ondje pronašao sebe. Kako da ne, ponovo ćete biti na Marsu za manje od pet stotina godina, a i ja ću također poći onamo, da bih opet vidio kanale koje sam nekoć pomagao kopati. Nisam, bio ondje osamdeset tisuća godina, volio bih vidjeti što im je vrijeme učinilo, kao i onima koji su ostali odsječeni kad je ljudska vrsta posljednji put izgubila

svemirski rat. Naravno, i oni su bili slijedili isti obrazac, ali nije baš prijeko potrebno da brzina ostaje trajna. Mogli bismo ih naći u bilo kojoj fazi ciklusa, osim u vrhunskoj. Kad bi oni bili na vrhu ciklusa, ne bismo morali ići k njima — oni bi došli k nama. Misleći naravno, kako oni sad već misle, da su Marsovci.

Pitam se kako ćete se visoko ovaj put popeti. Ne toliko visoko, nadam se, kao Thragani. Nadam se da nikad ponovo neće biti otkriveno oružje kojim su se Thragani poslužili protiv svoje kolonije na Skorou, koji tada bijaše peti planet, dok ga Thragani nisu raznijeli u asteroide. Naravno da će to oružje biti razvijeno tek pošto među-galaktičko putovanje postane obična stvar. Ako vidim da se to sprema, izgubit ću se iz Galaksije, ali bi mi bilo mrsko da to moram učiniti. Volim Zemlju i volio bih ostatak svog smrtničkog života provesti na njoj, ako potraje toliko dugo.

Moguće je da neće, ali će ljudska vrsta trajati svuda i uvijek jer nikada neće biti zdrava duhom, a samo je bezumlje božansko. Samo ludi uništavaju sebe i sve što su stvorili.

A samo je feniks besmrtan.

Objuvljeno prema dogovoru s GPA München.

Požutjela SF: godina 1935.

John W. Campbell Jr:

Blindness

Preveo Momir Lukšić

Sljepilo

Umro je stari dr Malcolm Mackay. Reći da se napokon smirio više je od obične istine. Posljednjih nekoliko godina život mu je bio težak i gorak. Bio je slijep, a oslijepio je, kako to svi znaju, izlažući se tri pune godine nepodnošljivom svjetlu Sunca.

Da je ogorčen i to su, dakako svi znali. Međutim, ljudi to jednostavno nisu mogli shvatiti. Jer, činilo se, u životu tako velikog čovjeka koga su voljeli na sva tri svijeta ne može biti ničega što bi ga moglo ogorčiti.

Neki su to pripisivali sljepoći i starosti — smrt ga je zatekla u osamdeset sedmoj godini — ali nisu imali pravo. Ja mislim da je to bilo čak vrlo okrutno, jer njega je ogorčilo upravo priznanje za njegovo najveće otkriće. Vidite, on nije želio baš to priznanje, nego hvalospjeve za jedan mnogo manje značajan pronalazak.

Želja mi je pošteno prikazati njegovo djelo, kako bi ljudi bolje shvatili tog Velikog Starca. I povijest njegove sljepoće također, ali ne kako se najčešće o tome govori. Sljepoća ga je pogodila mnogo prije nego što mu je Sunce razorilo oči. Čini mi se da bi to morao potanje objasniti.

Malcolm Mackay rodio se 1974. godine, točno godinu dana pošto je Cartwright napokon, kako je to oduvijek želio, počinio samoubojstvo gušenjem na površini Mjeseca ispustivši zrak. Bile su mu tri godine kad je Garnall, prvi čovjek koji se na Zemlju vratio živ, potonuo u jezeru Erie, na povratku s Mjeseca. Garnall, naravno nije preživio, ali je živ dospio na Zemlju. To je dokazano.

Kad se Randolphova ekspedicija, nakon jednogodišnjeg izbivanja na Mjesecu, vratila s mineraloškim uzorcima i dnevnicima, Mackay je bio znatiželjni jedanaestogodišnjak.

U sedamnaestoj godini upisao se na Institut za tehnologiju države Massachusetts, a diplomirao je u klasi 1995. godine. Bavio se fizikom, atomskom fizikom.

Mackay je shvatio da je atomska energija jedina stvarna nada za ekonomski opravdano, doista komercijalno međuplanetarno putovanje. Uvjerio se u to još kad se kao sedamnaestogodišnjak upisao na Institut. To njegovo uvjerenje još je ojačalo nakon diplome, jer je u to vrijeme umro stari Douglas Mackay i ostavio mu tri četvrt milijuna dolara.

Malcolm Mackay vidio je u tome prst providnosti jer mu je novac bio zaista potreban. Oduvijek je tvrdio da je novac viši oblik života jer zadovoljava tri životna uvjeta. Osjetljiv je na podražaje, može se oploditi i napokon, a to je po Mackayevoj procjeni bilo najvažnije, sposoban je za razmnožavanje. Zato je Malcolm Mackay uložio novac u jednu veliku kompaniju i pustio ga da se, što je brže moguće, umnožava

Živio je u zapuštenim stanovima, nosio uglavnom iznošenu odjeću, da bi poslije — kada počne raditi — imao novaca. Studirao je. Mackay je nedvojbeno bio jedno od najinteligentnijih ljudskih bića ikada rođenih. Krenuo je od onoga što se znalo u to doba o atomima, savladao je to u pojedinosti i bio spreman krenuti dalje. Sedamnaest godina proveo je na Institutu, što učeći, što podučavajući, sve dok nije otkrio da mu je profesura postala više gnjavaža nego koristan utrošak vremena.

U to doba njegovi su se novci, u skladu sa zakonima financija i života umnožili, ne jednostruko nego dvostruko, jer Skot je bio odabrao dobru kompaniju. Posjedovao je sada dva i četvrt milijuna.

Bio je to trenutak da krene u potragu za atomskom energijom koja bi se dobivala iz lakih elemenata. Dobivanje atomske energije iz teških elemenata — teorija, urana i još težih — nije bilo bez perspektive, no visoki troškovi proizvodnje davali su uvijek skupo gorivo, dakle samo za specijalne namjene. Čovječanstvu je trebalo jeftino atomsko gorivo poput Sunčevoga — atomska energija vodika, koga ima u izobilju i lako ga je izlučivati iz vode u neograničenim količinama.

Nije potrebno prepričavati Mackayeve rane eksperimente. Poznato je kako je izgubio tri prsta na lijevoj ruci, kao i sve o bezbrojnim manjim i srednjim eksplozijama s kojima je eksperimentirao i o radijacijskim opeklinama koje je stekao tom prilikom. Ipak, čini se da sve te radijacije i nisu bile pogubne koliko se mislilo, jer i nakon trideset pet godina otkako

je bio napustio Institut, u dobi kada većina ljudi već počiva — u mrtvačkom kovčegu ili u invalidskim kolicima — on je i dalje radio. Svoj glavni cilj Veliki Starac ostvario je tek kad je napunio sedamdeset treću godinu.

U to je vrijeme njegov asistent i laboratorijski inženjer bio John Burns. Gubitak prstiju bio je za starca težak udarac, jer je s mukom mogao rukovati osjetljivim instrumentima, pa mu je tada trideset-dvogodišnji Burns nadomještao ruku, bio mu nezaobilazni tehnički pomoćnik. Posljednji eksperimenti, u svibnju 2047, dali su izuzetno zanimljive, ali negativne rezultate. Malcolm Mackay je pogledao Burnsa.

— Johne, evo dokaza — reče on tiho. — Nešto nedostaje. U dva životna vijeka, ma koliko bila duga, mi to ovdje nećemo pronaći. Postoji samo jedno jedino mjesto gdje to možemo naći. Ti ga znaš.

— Pretpostavljam, mislite na Sunce — odvratio je nujno Burns. — Ali kakva korist od Sunca kad mu se ne možemo dovoljno približiti? Houston, jedini čovjek koji se uspio živ vratiti, dospio je do 41,743.560 milja od Sunca, a i to bez rezultata. Automatske rakete dospijevaju bliže, ali ne mnogo bliže. Vrelina ih redovito uništi. Vi sami kažete da bismo morali dospjeti na udaljenost od četiri, nikako četrdeset milijuna milja. A to je sasvim beznadno. Takvu blizinu starog Sunca ništa ne može izdržati.

— Mi ćemo izdržati — reče Mackay nepokolebljivo. — Gotovo tri četvrt stoljeća proveo sam radeći na problemu atomske energije, pa znam da ćemo uspjeti. — Zastao je trenutak, papogledao Burnsa uz ljubazan osmijeh. — Zapravo, hoću reći, ne idemo mi, nego idem ja. Izgaram od želje. I bude li potrebno, rado ću žrtvovati dvije godine i onako predugoga života da bih svijetu poslao poruku koja će ga osloboditi vjekovnog problema energije... Možda ipak uspijemo koristiti solarnu energiju. O tome se govori još od početka prošloga stoljeća, ali bezuspješno. Jer, solarna energija je suviše oslabljena. Nemoguće je konstruirati dovoljno veliko ogledalo. Međutim, uspijemo li Suncu ukrasti tajnu i ovdje na Zemlji stvoriti mala, pojedinačna sunca, problem bi bio riješen. A i rakete bi dobile nov, moćan pogon.

Starac se sve više oduševljavao.

— Znaš, Johne, san moga života oduvijek je bio da raketama dam atomsku energiju kako bi mogle stvarno dosegnuti druge planete. Atomska energija! A vidiš, skoro mi je tri četvrt stoljeća, a nikada nisam napustio

Zemlju. Gmizavac ... Uostalom, raketama i nije baš prijeko potrebna atomska energija. Imaju one već svoje dobro gorivo, pouzdano i snažno. Atomska energija potrebna je ovdje na Zemlji, gdje su tvornice, gdje se ljudskim radom u rudnicima ugljena dobiva gorivo, gdje se proizvodi gorivo za rakete. Tu je čovječanstvu potrebna atomska energija... Tako mi svih nebeskih sila, ako je Sunce mjesto gdje mogu doći do toga, onda idem na Sunce!

— Ali, baš zbog jedne od tih nebeskih sila, zbog svjetlosnog zračenja, ne možete — usprotivio se Burns. — Zračenje vam to onemogućava..

— Poništit ću ja već nekako i to zračenje. Hoću reći, stvarni je problem zapravo u tome: kako to postići. Otkako smo počeli na tome raditi razvili smo mnoge proturadijacijske štitove i blokade. Moramo nešto pronaći.

— Da, doktore. Svako poznato zračenje, uključujući i Millikanovo, možemo zaustaviti, ali zračenje od tri ili četiri milijuna tona u sekundi ne možemo zaustaviti. Zapravo, i nije riječ o zaustavljanju. To se još i može postići. Problem je u onome što do sada nikada nismo ni pokušali: što uraditi sa zračenjem kad ga zaustavimo.

— Zaustavit ćemo ga i već nekako iskoristiti — zaključio je Mackay.

Burns se predao. Mackay je shvatio: to je, dakle nov problem. Nerješiv, u to nema dvojbe, Burns je to znao, ali očito tako stoje stvari s atomskom energijom. Tragajući za njom, morali su prokrstariti sve slijepe ulice svemira, da bi mogli pokušati i dalje, u drugim pravcima.

Malcolm se bacio na rješavanje ovog problema jednako odlučno i revno kao što je to činio u toku pedeset pet godina aktivnog istraživanja na glavnom pravcu. Za njega je to bila samo još jedna prepreka na glavnom putu. Ispriječila se između njega i Velike tajne.

Eksperimentirao je ponajprije s fotoelektričnim ćelijama, jer je naslućivao da je to rješenje za pretvaranje topline u električnu energiju. Elektricitet je jedini oblik energije koji se može pojačavati i slabiti. Svjetlosna energija može se razlagati od X-zraka od ultra-ljubičastih, do plavih, do crvenih, do infracrvenih, ali spajati je ponovo vjerojatno nije moguće. Elektricitet se može pojačavati, odnosno slabiti, transformirati po volji. Zato je Mackay nastojao toplinu pretvoriti u elektricitet.

Nije mu trebalo dugo da shvati nemoć fotoćelija. One apsorbiraju dio svjetlosne energije u vidu elektriciteta, ali približno devedeset pet posto nje

pretvaraju u izravno molekularno gibanje znano kao toplina. Tako se, uostalom, i inače zbiva.

Pokušao je zatim sa superogledalima, pa odustao nakon tri mjeseca. Bio je to pogrešan put. Ipak, mora postojati nekakav način pretvaranja toplinskog molekularnog gibanja u električnu energiju.

Bilo je to nalik na lutanje kroz kakav labirint. Najprije otkrijete sve slijepe ulice, pa vam onda preostanu pravi putovi. Tako je i on krenuo u potragu za pretvorbom molekularnog gibanja u elektricitet Iskušavao je bimetale. Oni funkcioniraju samo na hladnome. Hladnoća! Pa on to upravo želi postići. I od toga je digao ruke.

Pozabavio se histerezom. Eksperimentirao je s magnetima i naizmjeničnom strujom — i tu našao pravi put. Za otprilike godinu i pol dana, 2049, razvio je termlektrij.

Prvi komad nove legure stavljen je u zavojnicu i toplinski obrađivan dok nisu postignute osobine kakve su bile potrebne. Sva je tajna zapravo bila u toplinskoj obradi. I uspjelo je. Dobiven je srebrnastosivi, bez sjaja, prilično težak čelik od nikla, željeza, kobalta i ugljika.

Termlektrij je bio sličan bilo kojoj od stotine tisuća poznatih slitina. Međutim, kada su ga stavili u zavojnicu zatvorenog kruga, na njemu se za petnaest sekundi pojavila rosa, za dvadeset inje i dok se zavojnica zagrijavala, potekla je kroz njega struja od pedeset ampera. Mackay je blistao od radosti. Prepreka je uklonjena! Put do Sunca bio je otvoren.

Mackay je zatim objavio svoje planove novinskim agencijama. Prijavio ih je kompaniji Baldwin, i ova je pristala da mu, prema njegovim nacrtima, sagradi brod.

Termlektrij je magnetična slitina čija je bitna osobina da su mu kristali gotovo potpuno jednake veličine. Kad se u žičanoj zavojnici magnet okrene, kad se obrne polaritet, krugom poteče struja inducirana energijom koja okreće magnet.

U svakom stalnom magnetu kristali su sićušni pojedinačni magneti čiji su svi sjeverni polovi usmjereni u istom pravcu. Ako se magnetizirani čelik zagrije, toplinsko gibanje obrne neke od čestica pa se izgubi magnetičnost. U termlektrij u čestice se obrću čak i na niskim temperaturama, ali se obrnu sve istovremeno. Učinak je isti kao da se komad metala obrnuo. U žičanoj zavojnici oko njega inducira se struja. Naravno, energija koja obrće magnet

i pokreće električnu struju jest molekularno gibanje poznato kao toplina. Toplina je pokorena!

Dr Mackay je užurbano dovršavao svoje planove. Burns je uporno zahtijevao da i on pođe, a Mackay ga nije uspio odgovoriti.

Bili su to neobični planovi. Dovoljno neobični da odvrate svakog normalnog čovjeka. Mogao ih je smisliti jedino fanatik, kakav je bio dr Mackay, i postao Burns. Odnosno, neki krajnje uobražen čovjek. »Prometheus« je trebao krenuti s Mjeseca. Zatim kružiti prema Suncu gotovo sto milijuna milja da bi dospio na udaljenost od tri milijuna milja od užarenog globusa promjera milijun milja. Tu je trebao zaustaviti pad i ući u kružnu orbitu.

Danas se to ne čini toliko značajnim. No pokušati takvo nešto nitko i nikada nije ni pomišljao. Houston, koji je obletio Sunce, zapravo ga je samo zaobišao po orbiti komete i prepustio se inerciji da ga vrati. To i nije bilo teško. Ali da bi se prekinula golema parabolična orbita, kakvu tijelo što pada sa Zemlje prema Suncu mora slijediti, potrebna je i posljednja kap goriva koje je »Prometheus« mogao ponijeti i odlijepiti od Mjeseca.

Bit će lako uvesti »Prometheusa« u orbitu oko Sunca. Međutim, nije vjerojatno da će se moći osloboditi te orbite pomoću bilo koje poznate energije, osim atomske. Kada i ako bude iskoristiva!

Malcolm Mackay bio je spreman založiti svoj život. Atomska energija ili vječno sužanjstvo i smrt. Ni Burns, fanatik koliko i Mackay, nije se kolebao.

Bile su samo te dvije krajnosti u ovoj dilemi. Trećega, srednjeg puta nije bilo. I tako je Veliki Starac uložio u to i posljednji novčić svoga velikog bogatstva, a i više, koliko se mogao zadužiti.

»Prometheus« je građen dugo. Za vrijeme gradnje tjednima i mjesecima Mackay i Burns sakupljali su zalihe opreme, instrumente, kemikalije. Prije svega, svih je elemenata moralo biti na brodu u količinama razmjernim svojoj zastupljenosti u prirodi. Čak je tu bio i radij, premda on nikada neće moći biti izvor atomske energije, jer takva bi energija bila ipak preskupa za komercijalnu upotrebu. Međutim, radij može biti apsolutno bitan kao upaljač stroja. I fluor, smrtonosni, neukrotivi halogen, sve.

Ona su postupno sve to prenosili na brod čija se gradnja bližila kraju. Izvanjski oklop bio je od tungsten-čelika otpornog na visoke temperature, a

unutrašnjost ispunjena vodikom pod pritiskom jer vodik je najbolji mogući provodnik topline. U tom međuprostoru smješteno je na tisuće elemenata termlektrija i ventilatora za pojačanje cirkulacije.

Dovršen, »Prometheus« je bio lijep brod. Blistao je sjajem teleskopskih ogledala, savršeno uglačanih. Crn je bio samo s jedne strane, crn kao svemir i tu načičkan golemim mlaznicama i grijačima. Energija što se stvara apsorbiranjem topline u termičkim elementima pretočit će se tu u poluge tungstena debele poput ljudske ruke i užariti ih do bjeline u toj vodikovoj atmosferi.

Napokon je »Prometheus« lansiran. Leteći sa Zemlje, dospio je do Mjeseca, svoje prve stanice, i tu do kraja nakrcao tankove gorivom. Zatim je u kolovozu 2050. krenuo na dalek put.

Kada se jednom oslobodio Mjeseca i Zemlje, nije mu više uopće bio problem dosegnuti Sunce. Dan za danom padao je prema njemu povećavajući brzinu. Sunce se činilo sve većim i sve vrelijim. Proradili su veliki žiroskopi, pa je »Prometheus« okrenuo svoje posrebreno lice Suncu reflektirajući poplavu topline. Približavao mu se. Ostavio je iza sebe Venerinu, pa onda i Merkurovu putanju.

Osjećali su već vrelinu. I radijaciju. Sunce je postalo golema, divovska peć čiji su plamenovi lizali na daljinu od četvrt milijuna milja. Proradili su termički elementi, pa se toplina nešto smanjila. Onda su rakete ponovno pokrenute. Počele šu kočiti, polako, ravnomjerno, ubacujući brod u predviđenu orbitu bliže Suncu.

Satima su monotono zujale pa tutnjile i grmjele, a vrućina se povećavala, iako su termički elementi radili punom snagom. Radio-veza sa Zemljom prekinula se drugog dana nakon lansiranja, ugušena radijacijskom bujicom sa Sunca. Odašiljati su još mogli, ali ne i primati. Njihove poruke hvatale su stanice na Mjesecu gdje smetnje sa Sunca nisu gušile sve signale što su stizali. Jer, oni su svoje valove usmjeravali, a Sunce, naravno, nije.

— Uskoro ćemo se morati smjestiti u orbitu, Johne — reče Mackay. Ležao je iscrpljen i bolestan od promjenljiva pritiska. — Star sam i bojim se da možda neću moći sve ovo izdržati.

— Morat ćemo onda oštrije kočiti, doktore — odgovorio je Burns zabrinuto. A tada nećemo moći uspostaviti savršeno kružnu orbitu kakva nam treba.

Mackay se kiselo nasmiješio.

— Ne bude li to uskoro, Johne, meni će biti svejedno kakva je.

Rakete su postale bučnije, a brod je sve brže usporavao. Trebala su proći još tri dana da bi se mogli početi ustaljivati u orbiti. Ipak, najprije su pustili brod u ekscentričnu orbitu i žiroskopima smirili kolebanje broda koji je pokazivao sklonost da se okrene crnom stranom prema Suncu.

Dr Mackay se polako oporavljao. Protekla su još tri teška tjedna udisanja kisika prije nego su zapravo počeli podešavati konačnu putanju. Radili su dan za danom, promatrali i povremeno davali raketama lagani dodatni potisak radi postizanja željene orbite.

Napokon, »Prometheus« je počeo kružiti oko gigantske zvijezde na udaljenosti od 3,73 milijuna milja. Strana okrenuta Suncu bez obzira na sav svoj visoki sjaj neprekidno se crveno žarila. I unutrašnjost broda postala je vrela isušena peć premda su termički elementi neprekidno radili. Ni oni nisu mogli potpuno savladati vrelinu.

— Ah, Johne — reče napakon Mackav — na svoj način, Zemlja kakva god bila, bolja je od ovih čudnih uvjeta u kojima se nalazimo. Volio bih da sa Zemlje možemo primiti vremenski signal. Sunce ovdje iskrivljuje prostor.

Staro Sunce, goleme mase i snage, iskrivljavalo je prostor, pa linije spektra više nisu bile iste, instrumenti nisu bili točni, gigantska električna i magnetska polja kvarila su im inače vrlo osjetljive instrumente. No ovi su ipak radili.

Na sreću, termički elementi su i smanjivali vrućinu i proizvodili energiju. Pomoću energije omogućavali su život na brodu, razlažući vodu koja se stvarala prilikom disanja i tako dobiveni kisik uskladištavali u jedan od ispražnjenih tankova za gorivo.

Mackay i Burns nastavili su opažanja i proračunavanja. Za šest mjeseci činilo im se da nikada drukčije nisu ni živjeli osim u tom nepodnošljivom svjetlu koje bi ih zaslijepilo kad bi se usudili imalo odškrinuti otvor za promatranje; radijacija bi bila nepodnošljiva, smrtonosna, da su bez zaštitnog odijela koraknuli iza sigurnosnih zidova laboratorija i stambenih prostorija u skladište. Veći dio broda bio je za ultrakratke Sunčeve valove jednako transparentan kao i prazni svemir.

Ipak, prešlo im je u naviku svakodnevno slati izvještaje. Navikli su ne primati signale sa Zemlje, navikli su da Zemlju čak i ne vide, jer je ovdje vladalo vječno kontra svjetlo. Osljepljujuće reflektirano svjetlo s oblaka sitne prašine sa Sunca.

Ta ih je prašina, svakako, usporavala. Zapravo, kretali su se prema Suncu u spirali. Za nekih sedamdeset pet godina bili bi na dohvatu plamenih jezika. Ali mnogo prije toga njihova tezulja mora prevagnuti na jednu stranu. Ili atomska energija, ili neizbježan kraj.

Ipak, Mackay je tu bio sretan. Njegove oči, nekada plavo-sive postale su blijedocrvene, krvlju podlivene loptice. Koža mu je najprije potamnjela, postala mrkosmeđa od ultraljubičastih zraka, zatim šarena i bolesnog izgleda. I Burnsu se koža izmijenila; ali su mu oči bile izdržljivije. Bio je mlađi. Ipak, Mackay je bio siguran u svoj cilj. Gledao je u samo vatreno srce Sunčeve pjege, istraživao protuberancu iznutra, promatrao plimu i oseku valova bijelo užarenih plinova.

Godina 2050. otišla je u prošlost, brzo su za njom prohujale i 2051. i 2052. Do tamo nisu dopirali glasovi o važnim događajima na Zemlji i planetima. Samo užareni plamen Sunca, a onda, u veljači 2053. godine znaci velikih promjena.

— Johne — reče tiho Mackay jednog dana. — Johne, mislim da naslućujem otkriće tajne. Mislim, Johne, da ćemo uspjeti!

Burns je pogledao na oštre linije spektra koji je ležao na stolu pred Mackayem i na liste s proračunima, mjerenjima i podacima.

— Ne vidim u tome, doktore, nikakvu promjenu. Nije li to opet jedna Sunčeva baklja?

— Nadam se da nije, Johne. Zar ne vidiš ovu tanku crtu? Zar je ne prepoznaješ?

— Ne, moram priznati, ne prepoznajem — reče John. — Malo je previsoka za 4781? liniju. Ne shvaćam što tu ...

— Nema se tu što shvatiti, Johne — rekao je Mackay prijazno. — Nema. Ta linija je nedopuštena, nemoguća. To je, Johne, nemoguća linija natrija. Takva se transformacija jednostavno ne može dogoditi. A, eto, dogodila se. I zato moram otkriti kako se dogodila. Uspijem li na isti način izvesti takvo nemoguće oslobađanje...

— Ali to je tako malo značajno. Čak kada biste i uspjeli ponoviti takvu promjenu, proizvesti tu liniju, bili biste od rješenja tajne daleko koliko i od Siriusa. Ili od Zemlje, bolje da kažem.

— Ipak, više ću znati, Johne. Zaboravljaš da je jedino znanje prava tajna. Kada saznam sve o atomu, znat ću kako treba uraditi ono što želim uraditi. Saznam li sve promjene koje se mogu desiti, i zašto se one dešavaju, moći ću sam izvršiti i tu promjenu. Ah, kada bih samo mogao zaviriti nekoliko milja dublje u srce Sunca...

— Ali mi smo jedini u povijesti vidjeli izbliza nekoliko najvećih Sunčevih pjega. Mislite li da možemo zaviriti još dublje? Svjetlo... to strašno svjetlo!

— Zasljepljuje nam čak i instrumente i malo nam je još preostalo što možemo učiniti, Johne. Ali možemo računati, možemo snimiti mnogo takvih linija. Moram naprije vidjeti što su instrumenti zabilježili kada smo uhvatili tu liniju.

Zabilježili su više nego se starac nadao. I to je bilo dovoljno. Udvostručili su tu nemoguću liniju, a zatim proizveli još nekoliko nemogućih linija. Bio je to ključ. Dalje nije ništa bilo nesavladivo. Sad su mogli projektirati uređaj, i učinili su to u rujnu, tri godine i mjesec dana nakon uzlijetanja prema Suncu.

Izradili su ga, komad po komad, dio po dio i iskušali ga u siječnju. Tu nije bila zima. Nikada tu nema zime. Tu vlada vječita vrelina. Vid je ubrzano napuštao Machaya. Njegov je posao bio završen, i to dvostruko. Ne samo zato što više nije mogao raditi nego i zbog toga što je 14. siječnja 2054. godine čovjek ukrotio atomsku energiju! Velika tajna bila je otkrivena. Hidrogenski ciklus sunaca.

Kada je to bilo obavljeno, samo je snažno svjetlo moćnog luka moglo nadražiti stare oči. Vidjele su samo još njegovu strahovitu oslepljujuću moć. Uši su mu čule tutnjavu glomaznog stroja sasvim dobro, a prstima je napipavao njegove obrise. I kada je napokon zatutnjio svoj toliko žuđeni pozdrav čovječanstvu, on ga nije mogao vidjeti.

Ipak, tanke su mu se usne razdvojile u zadovoljni osmijeh dok je starim žilavim prstima milovao hladan metal i glatko hladno staklo.

— Radi, zar ne, Johne? Stroj radi! Johne, mi smo uspjeli! — Na trenutak, starčevim licem preleti sjena. — Već više od tri godine nismo čuli

Zemlju. Pomišljaš li, nije li možda to isto otkrio i netko drugi? Ne treba biti sebičan, ali ipak se nadam da nije. Želim da to bude moj dar svijetu... Johne, možeš li sam upravljati tim uređajem?

— Da, doktore, mogu. Napravili ste sve nacrte. Jednostavno je slijediti ih. Zapravo, nije velika razlika. Umjesto da nas tjera plin visoke temperature što izlijeće brzinom od tisuću stopa u sekundi, tjerat će nas ioni visoke voltaže što izlijeću brzinom od tisuću milja na sekundu. Budući da sada, kako ste predvidjeli, možemo koristiti vodik, više uopće ne treba da brinemo o energiji.

— Tako je, Johne. Više uopće ne treba brinuti o energiji. — Starac je uzdahnuo, pa se onda zadovoljno zakikotao: — Želio sam oduvijek doživjeti da svijet ovlada atomskom energijom. To sam želio, a čini se neću moći to i vidjeti. No to i nije tako važno, Preostalo mi je još malo godina, pa ne žalim zbog takve sitnice. Ja sam svoj posao ipak obavio. O energiji više ne treba brinuti, Johne. Svijet je lišen svih briga. Nikada više ljudi neće morati rovati tlo da bi pribavili gorivo. Neće više morati teško raditi, jer rad neće više biti jeftiniji od energije. Energije... energije za industriju cijeloga svijeta. Sve zamašnjake tvornica na Zemlji pokretat će eksplozija atoma. Ona će ugrijati Arktik, pretvorit ga u perivoj. Prostrana Kanada postat će ugodno ljudsko prebivalište sve do sjevernog pola.. Nikada više gradovi u oblacima dima. Atom će zbaciti breme rada s ljudskih pleća. Nikada ljudi neće svakodnevno prolijevati znoj šest sati za kruh svagdašnji. Jedan sat dnevno, i ničim ograničena, neiscrpna energija. A možda će to jednog dana dovesti i do korisnih transmutacija, no ja to ne mogu vidjeti. Mislim, ne mogu to vidjeti čak ni duhovno — reče Mackay uz tužan osmijeh. — Sunce mi je otkrilo svoje tajne, a oduzelo vid kojim sam ih sagledao. Ali, vrijedilo je. Svijet je dobio energiju. Ja sam svoj zadatak izvršio... Počinješ li to pokretati pogonski motor?

— Da, doktore. Glavnu komoru treba...

Burns je zaglibio u tehničku raspravu. Doktorove oči nisu mogle slijediti nacrte, ali je starčev duh bio svjež kao i uvijek. Svaku je pojedinost sagledavao prodornije nego pogledom očiju. Zadovoljno je mrmljao kad je na to pomislio.

— Johne, ja sam više dobio nego izgubio. Sada vidim jasnije nego ti ovu metalnu komoru. Sagledavam joj srce i vidim ione kako struje postojano, precizno. Oko moga duha oštrije je od tjelesnog oka, a tek se razvija. Tu komoru mogu vidjeti i dok još ne postoji, sagledati joj srž, što ti

ne možeš. Na posao, Johne, moramo brzo natrag!

Strojevi su zabrujali napajani atomskom energijom, a električna se peć žarila od eksplozije atoma tolikom toplinom da je stari znanstvenik to gotovo vidio.

Oko njegova duha bilo je oštrije nego što su njegove stare oči ikad bile. A ipak, bio je slijep; njegovo duhovno oko nije moglo vidjeti bijeloužarene poluge tungstena na »mračnoj« strani broda kako isijavaju u svemir tisuće i tisuće kilovata energije koju su termički elementi stvarali hladeći brod.

Izrađene su pogonske komore i njihova velika metalna ležišta. Zatim su im na krajevima navarene velike raketne mlaznice, pa podrezane i ponovo izolirane. Ovaj put električno izolirane. Ionske komore su odlikovane i. pričvršćene, a golemi provodnici spajali su komore ioniziranog plina s atomskim motorom. Iz dana u dan Burns je sjekao i oblikovao metal i vario ga vatrenom snagom atoma razbijenih u atomskom generatoru.

Napokon je brod blago zadrhtao od nove plime. Trebalo je postupati oprezno, jer su njih dvojica bili već tri duge godine naviknuti na beztežinsko stanje. Ipak, vrlo postupno »Prometheus« je — noseći vatru ukradenu Suncu — sve brže izmicao iz svoje putanje i, ponovno u spirali, vrlo se polako približavao Zemlji. I radio je upravio svoje valove prema matičnom planetu.

Mackay i Burns nisu mogli primati odgovore koje su im slali sa Zemlje i Mjeseca, ali su ih, radosni, zamišljali. Ionske mlaznice blago su zviždale i brujale, šuštale kao zmije dok gmižu kroz suho lišće, a brod je stalno povećavao brzinu. Komore su danonoćno radile, a oni su im postupno povećavali snagu. Sada nije bio potreban maksimum. Nisu ih morile brige zbog trošenja energije. Imali su je u izobilju.

Jedina je nedaća bila u tome što zbog rada snažnih ionskih komora nisu mogli primati radio-signale čak ni kada su obilazili Merkur, pa Veneru, i dalje se privikavajući na gravitaciju. Komore nisu isključivali zbog toga navikavanja na gravitaciju. Sad su se kretali sve brže, tako da su pokraj Venere prošli prebrzo za brodove koji su im poletjeli s toga planeta u susret da bi čestitali dru Mackayu i saopćili im velike novosti.

Nastavili su kružiti oko Venere sve dok se ponovo nisu navikli na Zemljinu gravitaciju a kada su se približili rodnome planetu morali su aktivirati ionske rakete za kočenje.

— Ne zaustavljamo se na Mjesecu, Johne — smješkao se Malcolm Mackay. — I mi i cijelo čovječanstvo oslobođeni smo toga zauvijek. Letimo ravno na Zemlju. Najbolje ćemo prizemljiti u pustinji Mojave. Reci ovima na Zemlji da se sklone, jer ioni su opasni.

John Burns je slao poruku dok je Zemlja postajala sve veća. Polako se razaznavala Sjeverna Amerika, a zatim su se uputili prema pustinji.

Staroga je znanstvenika prenulo slabo, suho šištanje zraka koji je ulazio u brod. Živio je u tami, poruke iz vanjskog svijeta prenosile su mu samo uši.

— To je zrak, Johne! — uskliknuo je iznenada, — Opet smo u atmosferi! U zemaljskome zraku! Koliko smo daleko?

— Još samo sto pedeset milja, doktore. Gotovo smo kod kuće.

— Kod kuće! Volio bih da mogu progledati, da samo na trenutak opet vidim Zemlju. Johne, nikada je više neću vidjeti! Ali neka. Čut ću je. Čut ću je i omirisati je, čistu, svježu i vlažnu. Osjetit ću je u zraku. Zrak na Zemlji je, Johne, gust i miriši po zelenilu. Sada je jesen. Želim opet omirisati uvelo lišće. Osjetiti snijeg, čuti ga kako nježno miluje prozorsko staklo, želim čuti škripu ljudskih koraka u snijegu. Sretan sam što je jesen. Proljeće ima svoje mirise, ali oni nisu tako zasićeni i čisti. Nije zanimljivo kad ne možeš vidjeti zelenilo trave, ono jarko zelenilo kao na. dječjim crtežima. Ovdje nema toga za mene. Boje... nikada više neću vidjeti lišće, Johne. Ali mirisat ću ga i slušati zujanje i šum tisuća, milijuna atomskih strojeva pomoću kojih će čovječanstvo osvojiti svemir. Gdje smo sada? Zrak je gušći!

— Manje od pedeset milja. U pustinji Mojave je pedeset milja oko nas sve evakuirano. Ali, doktore, posvuda je na stotine tisuća osobnih zračnih vozila... novih oblika. Mora da su razvili bežični prijenos energije. Svi imaju vlastiti pogon, očito električni.

— Bežični prijenos energije? To je dobro. To znači da će atomska energija dospjeti u svaku kuću. Ovaj će uređaj biti skup. Preskup za privatnu upetrebu.

— Zrak je prepun brodova. Evo, sada, oko nas leti tucet velikih, stratosferskih brodova. Čujete li dahtanje njihovih elisa?

— Ah, to je ta buka! Ljudi su ljudi, Johne. Želio bih čuti odjednom

tisuću glasova.

Burns se nasmijao opušteno, bezbrižno.

— I čut ćete ih, čuti, bogami, kako stvari izgledaju. Eno ih tamo dolje, na stotine tisuća!

— Usporavamo? — pitao je Maqkay.

Burs je trenutak šutio. Iznenada je kruti štropot komora promijenio ton, bljesnulo je na tren, osjetio se blagi udarac, škripa pijeska, a onda su ionske komore umuknule.

— Brod se zaustavio, doktore. Stigli smo kući.

Kroz debele zidove dopirao je nejasan, oslabljen žamor tisuća glasova. Mackay se prizemljio! Veliki Starac se vratio! Pola svijeta pohrlilo je da mu poželi dobrodošlicu, da pozdravi čovjeka koji je dao novi život cijeloj Zemlji i svoj Veneri.

Vrata su otvorena Do Mackaya je dopirao žamor glasova, brujanje, zujanje, tutnjava tisuća i desetaka tisuća elisa. Glazbena kakofonija tisuća sirena zračnih vozila i snažne grmljavine nekog divovskog glasa, hrapavog i prodornog, božanski snažnog, što se probijao i sve nadglasavao.

— Pozdravljaju vas, doktore Mackay; žele vam dobrodošlicu.

— Čujem i sam — reče Malcolm i sretan i malo tužan. — Čujem, ali suviše sam umoran. Bilo bi najbolje da se najprije malo odmorim. Stariji sam od tebe, Johne. Učinio si koliko i ja. Bolje da im ti odgovaraš.

Sada su izbliza dopirali uzbuđeni, sretni glasovi dobrodošlice i kratki jezgroviti odgovori Johna Burnsa:

— Umoran je. Bio je to za njega velik napor. I, treba da znate, izgubio je vid. Prejako Sunčevo zračenje. Volio bi da ode nekamo gdje će se moći odmoriti.

— Svakako, ali zar ne može nešto reći? Samo nekoliko riječi?

Burs je upitao starca; Mackay je odmahnuo glavom.

Čovjek izvana opet se javio:

— U redu, odmah ćemo ga odvesti kamo god želi.

Mackay se smješkao blago, zamišljeno.

— Bilo kamo gdje mogu mirisati drveće. Volio bih nekamo u planine gdje je zrak blag i pun mirisa četinara. Za nekoliko dana oporavit ću se...

Prevezli su ga u jedno privatno odmaralište u planinama, u »kolibu« od deset soba. Izolirali su ga od svijeta, a jedan se liječnik brinuo o njemu. Spavao je i odmarao se. Sutradan ga je dvaput posjetio Burns, ali nakratko, užurban. Sljedećeg dana nije dolazio, a ni poslije.

Jer, čak ni Burns nije odmah shvatio značenje svega što se desilo. I on je u početku mislio da se to proslavlja pronalazak atomskog generatora.

A onda je napokon morao doći. Polako je ušao u Mackayevu sobu. Po njegovim koracima slijepi je čovjek osjetio da nešto nije u redu.

— Johne, što to tebe toliko muči?

— Ništa me ne muči. Nisam bio siguran da li ste budni.

Mackay je nekoliko trenutaka razmišljao pa se nasmijao.

— Ne govoriš istinu, Johne. Ali, neka, prijeći ćemo preko toga. Žele li oni da govorim?

— Da. Na posebnom zasjedanju Američkog društva za unapređivanje znanosti. I to o termlektrijskim elementima. Vi, doktore, i ne slutite što ste uradili. Vi ste već izmijenili svjetove. Sjećate se, ona vozila...? Ja sam mislio da ih pokreće energija prenesena bežičnim putem! E, pogriješio sam. Bili smo slijepi, nismo uočili mogućnosti one male stvarčice, termlektrijskog elementa. Eto, on pokreće ta vozila, crpeći energiju iz topline u zraku. I ne samo to, on pokreće svu industriju na svijetu. To je besplatna energija. Elementi su mali i jeftini. Nezamislivo, komad običnog metala, navoj žice. I nikakav nadzor nije potreban, nikakva pažnja. Energija ne stoji baš ništa. Svaka kuća, svaka trgovina, svaki pojedini čovjek ima svoj osobni termlektrijski element. On pokreće sve automobile, sva vozila. U ove tri kratke godine to je izmijenilo i kartu svijeta. Tropi su svjetski vrt. Divovski termlektrijski uređaji hlade cijele četvorne milje površine. Gradovi su opremljeni klimatizacijskim uređajima. Energija se proizvodi u tolikim količinama da ljudi ne znaju što će s njom. Tropi su podesni za prebivanje. Pomoću naših termlektrijskih elemenata i ondje je stvorena ugodna, svježa klima. Ti elementi zagrijavaju Antarktik! Dva velika uređaja crpe tophnu iz smrznutog zraka i proizvode toliko energije

koiiko se ne može utrošiti. Ni raketno gorivo ništa ne stoji! Baš ništa! Tropske su zemlje otkrile da je elektrolitsko razlaganje vode jeftin i praktičan način da se oslobode obilja energije ne pretvarajući je ponovo u toplinu. Plin daju svima koji su ga voljni otpremiti... I Veneru ste preobrazili. Ondje već žive dvije velike kolonije. Pomoću termlektrijskih uređaja Venera je rashlađena i osposobljena za život. Uređaj vrijedan deset dolara trajno će hladiti i opskrbljivati energijom svako domaćinstvo i pri tom se uopće neće trošiti. Zimi se postavi vani i daje toplinu i energiju. Na Veneri, međutim, stalno hladi. Sada se taj planet razvija. Doktore Mackay vi ste izmijenili svjetove!

Dr Mackay je problijedio. Polako se oblikovalo veliko pitanje. Veliko, bolno pitanje.

— Ali, Johne, što je s atomskom energijom?

— Jedna velika svemirska brodska linija želi ugovor za korištenje atomske energije. Treba im za međuplanetarne letove.

— Jedna? — kriknuo je Veliki Starac. — Jedna! A što je s ostalima?

— Postoji samo jedna međuplanetarna linija, doktore. Linije do Mjeseca nisu interplanetarne...

A doktor Mackay osjetio je sućut u njegovu glasu.

— Shvaćam — reče on. — Shvaćam, koriste se besplatnim plinovima iz tropa. Besplatna energija... sasvim besplatna. Znači, svijetu nije potrebna moja atomska energija, je li tako? — pitao je tiho. Činilo se da će njegovo staro tijelo klonuti.

Objavljeno prema dogovoru s GPA München.

Damon Knight:

Shall the Dust Praise Thee?

Prevela Vesna Mahečić

Hoće li prah tebe slaviti?

Sudnji je dan stigao. Nebo je brujalo od trublji, izmučeno nasmrt, pozivajući pred sud. Posvuda su se čvrste stijene dizale u zrak, ječeći, a zatim padale smrvljene. Tada je nebo prepuklo, a u blještavilu se pojavilo prijestolje od razbijeljene vatre u dugi što je plamtjela zeleno.

Munje su odskakivale prema horizontima. Oko prijestolja lebdjelo je sedam veličanstvenih pojava u bijelom, opasanih zlatom preko prsiju; svaka od njih nosaše u svojoj gigantskoj ručetini fijalu što se pušila i dimila u nebo.

Iz blještavila na prijestolju začu se glas: »Pođite svojim putovima i prelijte fijale gnjeva Božjeg na Zemlju«:.

I prvi se anđeo obori na Zemlju i isprazni svoju fijalui u struju tame što se dizaše s ogoljele Zemlje. I nastade tišina.

Zatim drugi anđeo sletje na Zemlju, jurnuvši na jednu, pa onda na drugu stranu ne ispraznivši svoju fijalu: konačno, on se opet pojavi pred prijestoljem vičući: »Gospode, moja bijaše određena da je prolijem u more. Ali gdje je more?«

I ponovo nastade tišina. Naime, prašnjave stijene Zemlje pružahu se unedogled pod nebom; a ondje gdje su bili oceani ostale su tek izrovane šupljine, prazne i suhe kao i sve ostalo.

Treći anđeo povika: »Gospode, moja je za rijeke i izvore voda«.

Zatim viknu četvrti anđeo: »Gospode, dopusti da ja ispraznim svoju«. I on isprazni svoju fijalu na Sunce: i u jednom trenutku postade vrelo uz strašno zračenje: a on je parao gore i dolje tako da je svjetlost njegova padala na Zemlju. Nakon nekog vremena pokoleba se i krenu natrag ka prijestolju. I ponovo nastade tišina.

Zatim s prijestolja pade glas: »Neka bude«.

Pod prostranom kupolom nebeskom ne poleti ni jedna ptica. Ni jedno stvorenje nije puzalo, ni gmizalo po licu Zemlje; nije bilo ni jednog drveta, ni jedne jedine travke.

Glas reče: »Ovo je dan određeni. Pođimo dolje na Zemlju«.

I Bog je šetao po Zemlji kao u stara vremena. Pojava mu bijaše poput pokretnog stupa dima. A za njim su marširala sedmorica bijelih anđela, s fijalama u rukama, mrmljajući. Bili su sasvim sami pod žutosivim nebom.

»Oni koji su umrli, spasili su se od gnjeva našeg«, reče Jehova. »Usprkos tome, neće izbjeći Sud Božji«.

Isušena dolina gdje su stajali bijaše Rajski vrt, gdje je prvom muškarcu i prvoj ženi bilo dano voće koje nisu smjeli jesti. Na istočnoj strani vidio se prolaz kroz koji je nesretni par bio protjeran u divljinu. Malo dalje prema zapadu vidjeli su bezdane litice planine Ararat, gdje se Arka zaustavila nakon Velikog potopa.

I Bog reče značajnim glasom: »Neka knjiga života bude otvorena; i neka mrtvi ustanu iz svojih grobova, kao i iz dubina mora«.

Njegov je glas odjekivao nadaleko pod natuštenim nebom. I ponovo se suhe stijene digoše i padoše dolje; međutim, mrtvi se nisu pojavili. Samo se prah kovitlao, kao da je to sve što je ostalo na Zemlji od svih milijarda živih i mrtvih.

Prvi je anđeo stajao držeći golemu knjigu otvorenu na rukama. Pošto je tišina trajala neko vrijeme, on sklopi knjigu, a lice mu je bilo sam strah; i knjiga mu nestade iz ruku.

Drugi su anđeli mrmljali i uzdisali zajedno. Jedan od njih reče: »Gospode, strašan je zvuk tišine, kad bi naša uha morala odzvanjati lamentacijama«.

I Bog reče: »Ovo je vrijeme određeno. No jedan dan na nebu jest tisuću godina na Zemlji. Gabrijele, reci mi, po onome kako ljudi računaju vrijeme, koliko je dana prošlo od onog Dana?«

Prvi anđeo otvori knjigu i reče: »Gospode, po onome kako ljudi računaju vrijeme, jedan je dan prošao od onog Dana«.

Žamor se zatalasa među anđelima.

Okrenuvši se od njih, Bog reče: »Samo jedan dan: trenutak. A ipak, oni se ne dižu iz groba.«

Peti anđeo ovlaži usne i reče: »Gospode, zar ti nisi Bog? Zar ima tajni skrivenih pred Stvoriteljem svega?«

»Mir!« naredi ljutito Jehova i gromovi zatutnjaše prema mračnom horizontu. »Kad dođe vrijeme, uradit ću tako da ovo kamenje bude svjedokom. Pođimo dalje.«

Lutali su preko suhih planina i po praznim kanjonima morskimI Bog reče: »Mihaele, ti si bio postavljen da paziš na te ljude. Kakvi su im bili posljednji dani?«

Zastali su blizu naprsnutog stošca Vezuva, koji je za jedan tren nebeske nepažnje provalio dvaput i pokopao na tisuće živih.

Drugi anđeo odgovori: »Gospode, kad sam ih posljednji put vidio, pripremali su se za veliki rat«.

»Njihovi poroci bijahu nevjerojatni«, reče Jehova. »Kojih su nacionalnosti bili oni koji su pripremali rat?«

Drugi anđeo odgovori: »Gospode, nazivali su se Engleska i Rusija i Kina i Amerika«.

»Pođimo onda u Englesku«.

Iza suhe doline, što nekoć bijaše Kanal, otok je stajao kao kamena ploha, pusta i razorena. Posvuda je kamenje bilo lomno i bez snage. A Bog je postajao gnjevniji, te povika: »Neka kamenje progovori!«

Tada se sive stijene rasprsnuše u vodoskoke prašine, otkrivajući pećine i tunele; nalik na odaje praznog mravinjaka, a na nekim je mjestima blistao svijetao metal, što je ležao u pramenovima, ali kao da je bio rastaljen i tekao poput vode.

Anđeli su zažamorili, međutim, Bog reče: »Čekajte. Ovo nije sve.«

On naredi ponovo: »Govori!« — I stijepe se podigoše još jedanput, razotkrivši komoru, što je ležala još dublje. I dalje u tišini, Bog i anđeli stajahu u krugu naginjući se da bi razgledali kakvi oblici blještahu odozdo.

U zidu najniže komore netko je uklesao red slova. I kad je stroj u toj

prostoriji bio razoren, plamteći je metal poškropio zid i ispunio slova na zidu tako da su sada sjala poput srebra u tami.

I Bog pročita riječi:

»Mi smo ovdje bili. A gdje si ti bio?«

Objavljeno prema dogovoru s GPA München.

PRIKAZI ● VIJESTI ● OSVRTI
DOGAĐAJI ● POLEMIKE

Velemajstori ilustracije u SF-u: Frank Kally Freas (2)

Freas, na kojega je Campbell načinio dubok dojam i do krajnosti mu razigrao maštu brojnim mislima i idejama, jedva je pravo sjeo za crtaći stol kad je nazvala Campbeliova tajnica i naručila da naslika naslovnu stranicu legendarnom Astoundingu. Ilustracija s naslovom Ponor (The Guli Between, 1953) i danas se smatra jednim od najboljih Freasovih radova. Na njoj je prikazan golemi robot koji na rukama drži mrtvog čovjeka i koji s tugom u očima gleda u nas. Pogled pun molbe i nade koji izražava uvjerenje da se biće u njegovim rukama još može vratiti u život, uspješno je premostio ponor između mehanike metalnog stroja i čuvstvenosti ljudskog bića. Robotova mehaničnost smanjena je na vizuelni minimum a njegove čuvstvene crte su istaknute do krajnosti.

Iako je ilustracija u likovnom pogledu daleko od savršenstva (njena slaba strana je prije svega u neizrađenoj pozadini), to likovno djelo, kojim je 1953. godine John W. Campbell Jr. i službeno predstavio Franka Kellyja Freasa ljubiteljima SF žanra na svjetskom kongresu SF u Philadelphijl, jedan je od kamena međaša, suvremene SF ilustracija. Izuzetno značenje tog likovnog djela kako za Freasovo slikarsku karijeru kao i za razvoj cjelokupnog SF žanra najbolje pokazuje to što je lik robota, koji 'nemoćno drži mrtvo ljudsko biće, bio otisnut na jednoj od ključnih antologija SF književnosti. Godine 1973, to jest dvije godine poslije smrti Campbella, izasla je, naime, spomen antologija s vrlo jednostavnim naslovom Astounding a u kojoj su se najveći pisci SF književnosti pedesetih i šezdesetih godina poklonili Campbellovoj uspomeni. Naslovnu stranu antologije u kojoj su izašle tako značajne novele kao što su posljednja, deveta priča Simakovog epskog ciklusa Grad (City) s naslovom Epilog ili izuzetna novela Brača (Brothers) Gordona Dicksona koja je sastavni dio ciklusa Dorsai, ukrasila je tada već legendarna ilustracija Ponor Franka Kellyja Freasa.

To likovno djelo, koje je zapravo bilo Freasov prvijenac u toj najutjecajnijoj SF reviji svih vremena, značajno je još zbog nečega. Iako znamo da je SF ilustracija integralni dio znanstvene fantastike. ipak smo

premalo svjesni toga da su žanrovska misaonost i futurološka ikonografija prerasle okvire žanrovske pripadnosti i postale dio naše kulture. Lik mehaničkog bića koje očajava nad sudbinom mrtvog čovjeka zbog svoje je značajnosti i snage umjetničkog izraza izašao iz okvira SF žanra. Zato ne može biti slučajnost što je rock grupa Queen otisnula malo preinačenu Freasovu ilustraciju na omot jedne svoje velike ploče, jer je ona bez svake sumnje dala njihovim glazbenim težnjama i izražajnoj snazi novu dimenziju.

Ako je Freas 1953. godine još bio u sjeni slavnijih kolega Virgila Finlaya, Eda Emswillera i Hannesa Boka, do idućeg SF kongresa je pridobio toliku naklonost ljubitelja SF žanra da su mu poslije dvije godine dodijelili nagradu Hugo za najboljeg SF ilustratora godine.

John W. Campbell Jr je imao vrlo jak utjecaj na Freasa i plodna suradnja koja je trajala puna dva desetljeća bitno je oblikovala Freasovu metodu rada i utisnula neizbrisiv pecat na njegovo pojmovanje ilustrativne komponente likovne umjetnosti. Osnovna uputa koju je Campbell davao svojim suradnicima bio je zahtjev komunikativnosti ilustracije i logički pristup rješavanju problematike.

Campbell je imao običaj da sugovornicima postavi određeni problem samo zato kako bi upoznao njihov način razmišljanja. Poznata je anegdota kako je jednom za vrijeme razgovora s mladim i perspektivnim ilustratorom usput spomenuo misao o tehnološkom razvitku podvodnih vrsta. Campbellov sugovornik nije osjetio težinu naizgled beznačajne misli i, ne opazivši skriveno iskušavanje svojih misaonih sposobnosti, odvratio je da podvodna bića zbog nemogućnosti da koriste vatru ne bi upotrebljavala metalne nego glinene proizvode. Campbell se tome niie usprotivio iako je jasno da se i pri izradi lončarskih proizvoda mora osigurati visoku temperaturu i da time problem nekorištenja vatre pod vodenom površinom nije ni izdaleka riješen. Zbog nedosljednosti pri logičnom rješavanju problema glavni urednik revije Astounding alatko je odbio ilustratora.

Spomenimo i to da je Frank Kelly Freas prilikom povremenih posjeta uredništvu Astoundinga više puta s neprikrivenim divljenjem prelistavao likovne mape svojih profesionalnih kolega koje je Campbell često odbijao s obrazloženjem da aulori tih likovnih ostvarenja ne znaju logički razmišljati.

Campbell je bio vrlo slab poznavalac likovne umjetnosti što je i sam prostodušno priznavao i zato je tako malo pažnje poklanjao likovnim

kvalitetama djela. Osnovni zadatak SF ilustracija koje su ukrašavale Asioundinir ležao je prije svega u prijenosu sadržajnih komponenata književnih predložaka na slikarsko platno tako da su ta likovna djela bila zapravo ilustracije u najužem značenju te riječi. Campbell je vrlo oštro istupao protiv larpurlartizma, to jest, stavu da je umjetnost sama sebi svrhom i da je njena bit samo umjetnička ljepota, i zato je priznavao samo praktičnu, komunikativnu vrijednost likovne građe. Cesto je u uvjerenju da neka, iako lošije izrađena ilustracija, čitatelju bolje prenosi određenu zamisao i da je zbog toga komunikativni]a od umjetničkog likovnog ostvarenja, radije objavljivao lošiju ilustraciju. Campbellov stav prema likovnoj umjetnosti zapravo je odraz njegovog odnosa prema SF književnosti, gdje je davao prednost znanstveno osnovanijim i futorološki dalekovidnijim književnim djelima i zapostavljao izrazito književne komponente SF književnosti.

Campbellov utjecaj na Freasovo shvaćanje ilustrativne komponente likovne umjetnosti kao i na njegov daljnji umjetnički razvoj možemo prikazati zorno ilustracijom Imigrant (Immigrant, 1954) koju je Freas naslikao za istoimenu novelu Clifforda Simaka. Na ilustraciji je oker bojom bila prikazana široka ravnica koja se proteže u beskonačnost a nad horizontom zjapi crni nebeski svod. Uz ugaženu stazu koja se vijuga prema hori-zontu i koja simbolički očigledno predstavlja prođeni životni put, leže odbačene igračke i predmeti u kojima se posredno odražava dozrijevanje čovjeka. Na predmetima se vide tragovi korištenja. Dječji pištolj je polomljen, knjiga pohabana, kocka na kojoj se vide otisci prstiju izlizana. Životne želje pojedinca na slici prikazane su simbolički svemlrskim brodom na samom rubu horizonta i dvjema samotnim zvijezdama koje nijemo škilje na crnom nebeskom svodu. Brod koji se nalazi ispod niže zvijezde time simbolizira određenu ostvarljivost ljudskih želja a magnet ispod udaljenije zvijezde pak opominje da svaki čovjek stremi udaljenijim ciljevima nego što ih je sposoban dostići.

Freas je postigao osjećaj prostorne dubine s ponešto pretjeranom perspektivom tla koja je do krajnosti istakla prostorne vrijednosti likovnog djela. Pojedini detalji ilustracije ističu se vrlo snažno zbog vizualnog kontrasta izazvanog prazninom nebeskog svoda. Ilustracija koju karakterizira i izuzetna čuvstvenost, nije se svidjela Johnu Carnpbellu. Iznenađenom Freasu, koji je nesumnjivo naslikao jedno od svojih najboljih djela, objasnio je da takav neizraziti i bezobrični krajobraz na kojem ne raste ni trava ne može postojati. Zahtijevao je da na ravnicu uslika travke tako da čitatelj zna da je to prikaz stvarnog života a ne nadrealistička

apstrakcija. Prigovori Freasa koji je ostajao uporno uz nadrealističnost umjetničkog izraza, bili su uzaludni. Tako je došlo do toga da je zbog banalnog zahtjeva urednika, koji je bio uvjeren da svako likovno djelo mora ilustrirati pojedine prizore književnog predloška. Freas otišao kući sa svojim majstorskim djelom pod pazuhom a zatim cijelu noć uslikavao travu na široku ravnicu. Pri svemu tome bila je velika sreća što se simboličnost ilustracije nije bitno izmijenila zbog novonaslikane travnate podloge. Ilustracija je bila objavljena na naslovnoj strani Astoundinga u ožujku 1954. godine i požhjela brojne povoljne ocjene. Najvćće priznanje Franku Kelliyju Freasu nesumnjivo je bilo oduševljenje samog Ciifiorda Simaka koji je otkupio original.

Iako Freas nije nikada bio izraziti nadrealist i u njegovim se dijelima samo povremeno pojavljuju neki elementi nadrealističkog umjetničkog izraza, Campbellov je utjecaj nesumnjivo pripomogao tome što Freas u svom daljem razvoju nije zašao u apstraktniji i simbolićkiji smjer likovnog stvaranja. Ocjenu da li je 1954. godina bila potencijalna prekretnica Freasovog slikarstva ne može se dati. Razlog je izuzetno jaka prisutnost slikarskih komponenata futurološke ikonografije pa je vjerovatno valja tražiti baš u njegovim osnovnim umjetničkim predispozicijama koje su diktirale nastanak takvih ilustracija kao što je Imigrant.

Likovno stvaralaštvo Kellyja Freasa, dakle, označuje tipična ilustrativna slikarska komponenta kojoj je umjetnik više puta uspješno udahnuo emotivni sadržaj i time bitno raširio razumijevanje ilustracije i produbio njen umjetnički dojam. Među uspješnijim likovnim ostvarenjima koje karakterizira snažna čuvstvena izražajnost spomenimo ilustraciju Zenya (Daw, 1974) za istoimeni roman E. C. Tubba, koja je bila otisnuta i kod nas na naslovnoj stranici dvadesetog broja Siriusa. Freas je u Zeniyi uspješno prikazao preplitanje svijeta realnosti i iluzije. Sanjarsko žensko lice okrenuto prema nebu izražava nezadrživu čežnju. Svemirski brod koji kao tipična ikona SF ilustracije izaziva asocijaciju putovanja u svemirsku prazninu čini simbolički most između znanog i neznanog. Zvijezde posijane po ženskom licu odražavaju nemir i istraživalački duh, stisnute usne pak čežnju i želju za spoznajom, Freas je upravo ovdje postigao novi kvalitetni stupanj svog likovnog izraza jer se nije kruto držao književne podloge. Ovdje ne možemo zaobići duboke misli Mihe Remca koji u novom i još neobjavljenom SF romanu Mana kaže da je »dar slikara mnogo temeljniji od pisanja. Riječi su naime dogovoreni znakovi, u gustišu njihovih značenja se izgubiš, čak više ne razumiješ ni vlastiti jezik a kamoli tuđi«.

Likovna umjetnost, čak ako o njoj govorimo u njenom najužem ilustrativnom značenju, ne smije, dakle, biti podređena književnom predlošku nego ga mora dopunjavati svojim izražajnim sredstvima l biti s njim u simbiozi. Spomenimo još tri Freasove ilustracije koje se snažno ističu u njegovom stvaralačkom opusu. Usamljenik (A Man Alone) prikazuje naoružanog svemirca koji je naslikan s leđa i osvrće se prema rodnom planetu. Zvjezdano nebo i obližnji planet zauzimaju dvije trećine slike i potpuno okružuju divovskog vojnika koji usamljen stoji na vrhu stijene i gleda u nebo. Freas je tom ilustracijom vrlo djelotvorno prenio osjećaj samoće slijepog pjesnika Heinleinove novele Zelena brda Zemlje (Green Hills of Earth). Ilustracija Druga vrst samoće (The Second Kind of Loneliness) izašla u prosincu 1972. na naslovnoj stranici SF revije Analog (novi naziv legendarnog Astoundinga). a ilustrirala je istoimenu novelu Georgea R. R. Martina. Freas je naslikao mladića koji sjedi u sjedalu svemirske stanice u blizini gravitacijskog vrtloga u koji upada svemirski brod. Slika je izuzetno uspješna prije svega zbog originalne i efikasne palete boja i zato nije čudo što ju je jedan Freasov kolega po profesiji uvrstio među najbolje SF ilustracije posljednjeg desetljeća. Kao treću ilustraciju spomenut ćemo još Zvijezde na dlanu koja je izašla na naslovnoj strani SF revije Galaxy u kolovozu 1977. Na toj, za Freasa pomalo neobičnoj, ilustraciji prikazan je golemi ljudski dlan na kojam leže cijeli zvjezdani sistemi.

Ilustracije s tako snažnim emocionalnim sadržajem u Freasovoj su tridosetgodišnjoj karijeri više izuzetak negoli pravilo. Bezbroj puta se oslanjao samo na književne predloške i u svoja likovna djela nije unosio ništa svoje. S obzirom na to da su se kriteriji vrednovanja SF slikarstva u srazmjerno kratkoj povijesti SF žanra vrlo brzo mijenjali, vrlo je čudno da su ljubitelji SF-a Freasu čak deset puta dodijelili nagradu Hugo i time ga birali za najboljeg SF ilustratora godine. Razlog tome vjerovatno leži u tako izuzetnoj plodnosti tako i u činjenici da je bio redovit gost najčitanijih SF revija posljednjih desetljeća. Najviše nagrada je Freas dobio potkraj pedesetih i početkom sedamdesetih godina; danas je njegov stvaralački vrhunac već prošao. Bez obzira na to što je svojim prilično konzervativnim stavovima podsjekao perje bržem razvoju SF ilustracije, on je nekim izuzetnim djelima osigurao sebi ugled najslavnijeg SF ilustratora svih vremena.

ŽIGA LESKOVŠEK

(Sa slovenskog: Krunoslav Poljak)

• NAPOMENA: Na posljednoj omotnoj stranici ovoga SIRIUSA reproducirane su Freasove slike Ponor, Imigrant t Usamljenik o kojima je riječ a ovome dijelu teksta o Freasa, te slika Preskakivači Mjeseca o kojoj se govorilo u prošlom SIRIUSU.

Kako se (ne) piše SF priča

• Argumenti, kojima je SIRIUSOV stalni recenzent priča pisanih na slovenskom jeziku ocijenio jednu prispjelu priču, toliko su poučni za SVE pisce SF priča a nipošto samo za one koji pišu na slovenskom — da ih doista vrijedi pročitati, ne kao ocjenu JEDNE priče nego kao dragocjenu OPCE UPUTE svima onima koji žele pisati SF. Ili ga već pišu. Evo, dakle, što kaže naš recenzent Žiga Leskovšek:

Priča je tematski vrlo zanimljiva, pristup je izuzetno svjež, ideja originalna, završetak domišljat. No bitan nedostatak priče je krajnje loša jezička komponenta. Blago rečeno: jezik je posve nemaran, jer autor ne nastoji pisati pravilnim (slovenskim) jezikom. Sve vrvi greškama, kako gramatičkim, tako i stilskim. Čitatelj se doslovno mora probijati kroz stranputice nagrđenog jezika i zbog toga mu je uskraćen svaki užitak u čitanju tog inače zanimljivog djela.

Valja napomenuti da tu nije riječ samo o manjim gramatičkim greškama; priča ima velike stilske mane, tolike da bi ponegdje bila potrebna prerada. Primjer: »opazoval, če bi koga opazil, da mu je sledil« (gledao, ne bi li koga ugledao, da ga slijedi). Pravilno: »opazoval, če mu je tko sledil« (..gledao, da li ga netko slijedi). Nadalje, greške, odnosno pogrešna koncepcija priče, pojavljuju se i u njenoj strukturi, koju bi trebalo na nekim mjestima prilagoditi toku pripovijedanja, kako bi se funkcionalnije uklopila u karakternu preobrazbu glavnog junaka.

Iz toga slijedi da je glavna mana priče loš jezički izraz, što u priličnoj mjeri ukazuje na nedostatak sposobnosti izražavanja pojmovima, sudovima i zaključcima. Moramo znati da su jezik, mišljenje i spoznaja neraskidivo povezani i da se misli najpotpunije vide tek u govoru.

Jezik je piščev alat kojim on izražava svoje misli i spoznaje. A ako ne poznaje svoj alat, misli mu se razvodnjuju i čitatelj je prikraćen, kako za potpuno razumijevanje sadržaja, tako i za umjetnički užiitak od pisane riječi. Pretpostavimo da je svaki pisac obrtnik, koji — dakako — mora poznavati svoj alat. A taj su alat, osim pisaćeg stroja i papira, i osnovna gramatička pravila, abeceda interpunkcije itd.

Tek kad pisac svoj tekst dotjera u zanatskom pogledu, možemo govoriti o umjetničkim kvalitetama književnog djela. SF književnost, kao i svaka druga književna vrsta, potpada pod iste one kriterije koji se ne mogu zaobići, koliko god bila originalna idejna koncepcija. Svaki pisac mora ukrotiti bujicu riječi, disciplinirati je i pripovijedati samo ono bitno, s punim efektom, autentično i spontano. Piščev instrument je, dakle, jezik, i na njemu valja znati svirati.

Treba posvetiti pažnju i melodiji rečenice, lijepome izrazu, i razmisliti može li se što reći kraće i bolje. A sve to nedostaje u recenziranoj priči. Idejna i filozpfska potka su doduše snažne, ali je to premalo da bi se objavila priča s takvim nedostacima.

Jezik je dio kulture i valja ga gajiti i brinuti se da sazrijeva, jer se misli samo jezikom prenose u punoj snazi i ne dolazi do misaonog siromaštva, i te kako prisutnog u mnogim djelima autora koji jezičnoj komponenti ne pridaju pravu vrijednost.

Tu valja spomenuti i problem prevođenja. Nema sumnje da se priča može potpuno zadovoljavajuće prevesti na hrvatski ili srpski i da bi takva posve udovoljila kriterijima za objavljivanje. Samo, treba uzeti u obzir i to da bi za njeno objavljivanje u nekom slovenskom časopisu bio potreban genijalan lektor, odnosno, za prijevod genijalan prevodilac. Takav lektor ili prevodilac morao bi zahvatiti izravno u piščev način izražavanja, izbacivati pojedine dijelove teksta, dopisivati riječi koje nedostaju, ispravno raspoređivati riječi, umetati znakove interpunkcije, birati adckvatnije riječi itd.

Pitanje je, dakle, da li bi tada to bio isti tekst. Da li bi to i dalje bila priča s naslovom što ga je dao autor, djelo tog slovenskog autora koji je naveden uz taj naslov.

Mislim da bj to u određenom smislu bila suradnja dvaju pisaca, dakako, primarnog, i drugog sekundarnog. Isto tako mislim da bi se autoru učinila vrlo loša usluga ako bi se njegova priča objavila na stranom jeziku, dok bi na jeziku na kojemu je napisana, dakle njegovom vlastitom, i dalje bila neobjavljiva.

To su, dakle, razlozi zbog kojih odbijam priču koja je izuzetno originalna i domišljata. Uvjeren sam da je zanatsko poznavanje pisane riječi potpuno jednakovrijedno ostalim zahtjevima kvalitetnog, angažiranog književnog djela i da bez jezičnih kvaliteta toga djela čitatelj

ne može doživjeti umjetnički užitak.

Iako pri prevođenju uvijek dolazi do manjih odstupanja od izvornog teksta — jer prevodilac ponekad dodaje komponente koje se u njegovom jeziku mogu lakše izraziti, a drugi put osiromaši original opet zbog specifičnosti svoga jezika — prevodilac mora nastojati da odgovarajuće predstavi sve komponente prevođenog djela: stlllstičke značajke, bogatstvo leksika, gramatičke osobitosti i slično.

Uvjeren sam da se pod tim uvjetima ova priča ne može prevesti tako da i dalje odražava originalni piščev izraz, a da istodobno udovolji i kriterijima objavljivanja u javnim glasilima.

(Z. L.)

Za SIRIUS...

• Među šezdesetak priča što ste ih, dragi čitatelju, poslali SIRIUSU u toku srpnja nema nekih remek djela, no nekoliko ih je prilično zrelo za objavljivanje. Tako **NA KIŠI I VJETRU** nema baš najčišću robotsku logiku, no izvlače je ostale kvalitete, u prvom redu dobro ocrtana atmosfera. **PORUKA** će biti dostupna ostalim čitateljima SIRIUSA tek pošto ostane bez tri posljednja retka, posve suvišna. **LJUBAV NA SVEMIRSKI NACIN** je malo preopširno prošireni poznati vic, no dovoljno je zabavan da bude i objavljen. **PROBNI PRIMERAK** i **LJUBAVNI SLUČAJ**... su prilično uspješno prerađene priče prema uputama u ovoj rubrici, tako da je ova druga zapravo najkvalitetniji prilog SIRIUSA u ovome mjesecu. **MISTERIOZNO UBISTVO** je (crno-humorni) vic; kad se nakupi više takvih, možda posluže za popunjavanje suvišnih praznih ploha na stranicama SIRIUSA.

• I to bi bilo sve. Ostalo...

...nije za SIRIUS

• Ima tu, doduše, i nekih priča koje bi, uz uklanjanje nekih većih nedostataka, mogle doći i na granicu objavljivosti, pa evo najprije nekoliko riječi o njima.

• TELEFON ima loš stil i naraciju: kad bi bila malo ljepše ispripovijedan, mogao bi se nazvati pričom. ANUS je zgodna erotska dosjetka, no što je s ostalim slovima abecede? Pošaljite još neko slovo ako ste ga obradili, pa ćemo vidjeti... VRIJEME ODMORA je predugo ispripovijedani vic; svedite ga samo na vic! DAZDEVNJAK (i ostale tri priče) imaju sve kvalitete izvrsnih priča, ali, na žalost, nikakve veze sa znanstvenom fantastikom. Pokušajte ih plasirati drugdje, vjerojatno ćete uspjeti. TREĆE PITANJE je znatno predugo za (inače dobar) vic na kraju; skratite! Nešto slično vrijedi i za SPAŠAVANJE (prije dvije stranice su razvučene i lošije ispripovijedane od nastavka priče). SLEĐENO VREME SADAŠNJE također, samo što su tu srednje stranice priče prerazvučene, a treba naći i efektniji svršetak, jer štos nije dovoljno jak ni za ljude, a kamoli za bogove. ZELJA je, ovako prerađena, bolja nego u prvoj verziji, no ostalo je još nelogičnosti (zar je dr Paytn tako glup da prešućuje za sebe bitnu olakotnu okolnost?; zašto nitko nije zapazio veliku i očitu činjenicu da djetinjstvo Homo superiora traje duže nego ono Homo sapiensa?; zar će

ginekolog bježati u drugu zemlju samo zbog neshvaćenosti). DRUGA MOGUĆNOST HIROŠIME je također bolja u ovoj verziji; u dužoj bi bila svakako gora. Jer je i ovako preduga i prerazvučena za slabačke ideje koje obraduje. Osim toga: obilne ispravke što ste ih upisali rukom uglavnom su nečitke (a SIRIUS zasad još nema među svojim osobljem grafologa, pa je stoga i priča SLOBODA završila u košu. kao i svaka dosad koja nije bila otipkana pisaćim strojem).

• Očito, prešli smo sad među one priče koje nemaju kvaliteta za objavljivanje, ne samo u SIRIUSU. Evo ih.

• I TAD SE DESILO — ali nitko živ ne zna što se to desilo: bar nitko od nas koji smo priču pročitali, a možda to ne zna ni autor. I poruka je tako skrivena da je nitko nije otkrio, a moja je poruka: pišite na svome jeziku a ne na onome koji ne poznajete! PLANET APOLON zasniva se na besmislenoj pretpostavci da moral u dalekoj budućnosti neće dopuštati mješovite posade — kao da već danas žene i muškarci ne plove uspješno zajedno, čak i po svemiru! ISPIT nije položen, bar ne otprve ta priča nema nekih većih grešaka ali ni kvaliteta koje bi je dovele U SIRIUS; ta kvaliteta pogotovu nije tema priče početak 3. svjetskog rata. PRVI PUTNIK nije prvi, ali ni posljednji dokaz o besmislenosti (ozbilinin) priča o vremeplovu. ZBOGOM ZEMLJO je i zbogom originalnosti, odnosno 'broj'tro stereotipnosti i nemaštovitosti (drugih zamjerki nema!). CRTICA O HIBERNACIJI je vic ’crnjak’, ali ne takav da se smrzneš. POBUNA ROBOTA je pisana zabavno, ali je tema, koja se vidi i iz naslova, već odavna diskvalifici-rana. PJESMA ZA GEJU ima vrlo zanimljivu ideju, no ujedno i nikakvu vezu sa znanstvenom, astrofizičkom realnosti univerzuma. PARANOID EYES ima normalnu, nimalo paranoičnu ideju i naraciju, ali sadrži i besmisleni (no bitni) detalj o automatskom sistemu za otpočinjanje 3. svjetskog rata koji se protivi elemantarnoj logici (i već 30 godina provjeravanoj praksi u suvremenom svijetu). ZORAN I SAŠA su jako, jako zastarjeli: danas kad se astronauti kreću prostorom uz pomoć retroraketnih mlaznica, priča koja se temelji na pucanju užeta što astronauta veže za brod, nema baš nikakva smisla. POJEDNOSTAVLJIVAČ je kvazibudistička filozofija umotana u vrlo šuplji okvir (zakonsko odobravanje ubojstva izvršenog na želju onoga tko će biti ubijen), koji vjerojatno neće biti moguć ni u jednom pravnom sistemu. PEH je imao sam autor: priča o odnosu muškoženske bolje pristaje u žanr koji traži manje logičnosti nego što je to SF, a dvije logičke greške u priči uočljive su već na prvi pogled. DITIRAMB EPIKUREJCA se također temelji na nelogičnosti (pilot-idiot) NEUSPEO KONTAKT bi možda i uspio da nije

prastari biblijski štos. KAZNA je u svemu u redu, osim u logici: kakva je to revolucionarna vlast koja zadržava sistem radi čijega je rušenja krenula u revoluciju? I, ako je ukinuta prostitucija, kako se žena može po kazni natjerati da bude kurva? ITI unatoč razvučenosti i poznatoj (viđenoj) ideji ipak ne zaslužuje tako nemaštovit svršetak. ČOVEK BEZ SENKE bila bi space opera bez sjenke da nema logičku grešku: zašto bi se izvanzemaljci predstavljali (po vašarima) kao takvi, ako ne žele ostvariti kontakt? PLAVI PLANET je nevješto ispripovijedana priča: imena likova su odveć slična onima iz Zvjezdanih staza, što je dopušteno samo u parodiji. Savjet autorici: mnogo vježbati, i rezultat toga ne pokazivati kolegicama, nego profesoru književnosti i jezika. MAŠKARE: SIRIUS ne čitaju samo desetogodišnjaci! Pogriješili ste adresu! U SREDIŠTU STONEHENGEA: Sporo. Razvučeno. Glavni lik glupan. A KUDA SAD — pitanje je zanimljivo, no roboti su vam toliko čovjekoliki da ono nema ozbiljnosti. MIRIS NAFTE miriši po Vašoj dosad najboljoj priči, ali samo stilom i naracijom; SF element je tanan, a uveli ste i deus ex machina, što zajedno sa šupljikavim svršetkom čini tek osrednji SF. SISTEM ŽIVOTA ima samo jednu, ali bitnu grešku: ideja je pohabana, a KOBNA GREŠKA sadrži sve ostale greške, kobne po objavljivanje u SIRIUSU. Čista fantastika s tek ponekim elementom SFa je ZMIJSKA BOGINJA — uz neke nejasnoće: 1. Kako se kamena statua može tek tako kretati? 2. Što taj kristal čini tako poželjnom drogom? 3. Čemu tako isforsiran svršetak? NEZNANAC, koliko god bio neznan, ne treba godinu dana da se oporavi od nesvjestice, i to posve obične. Ni ostale kvalitete ne vade tu priču, jer ih jednostavno nema. JESENSKA VEČER nije dovoljno tmurna da skrije tajnu kako to jeleni mogu upravljati svemirskim brodovima. NAJORIGINALNIJA PRIČA NA SVIJETU nije uopće originalna, a ostale umotvorine poslane uz nju ili nisu SF, ili još gore. NEOBIČNO OTKRIĆE niti je neobično, niti otkriće, jer je stari štos, kao i PRIČA ZA LAKU NOC. ORUŽJE BEZ PREMCA ne bi bilo djelotvorno ni u nekom dječjem školskom listu. VEZA ostaje bez veze, posve nejasna: Tko? Kako? Zašto? GLAS U CRKVI bio bi, unatoč mjestimičnoj razvučenosti (9. stranica, hrkanje, razgovori direktora i Lota) dobra priča da nije poante, koja je ipak mistika, a ne SF. EUTANAZIJA, onakva kakvom je Vi shvaćate, može se uvesti samo u fašističkim režimima, ali nipošto onako kako ste vi to opisali. THOMPSONOV SINDROM je radio-drama (?) kojoj je glavni lik psihički nestabilna osoba, posve nepodobna za astronauta (u koje ste ga zanimanje Vi uvalili), a ima tu i drugih nelogičnosti. KONTAKT SO BANANA. Kud ste tu priču podvalili baš Jimmyju Tayloru, jednom od najuglednijih homića? Savjet: Ako priču ikada negdje objavite (u SIRIUSU to neće biti

nikada, za to jamčim), učinite to pod vlastitim imenom, i to s adresom. Samo tako ćete dobiti ono što tražite, tj. ženidbene ponude od svojih seksualnih istomišljenika.

• Moram priznati da je na 9 stupnjeva Celzija teško ocjenjivati priče koje su pisane na omari od 39 stupnjeva. Ipak, nadajući se da smo i Darije Bokić i ja bili maksimalno objektivni, pozdravljam Vas, dragi čitatelju, do 101. SIRIUSA.

Vaš Borivoj JURKOVIĆ

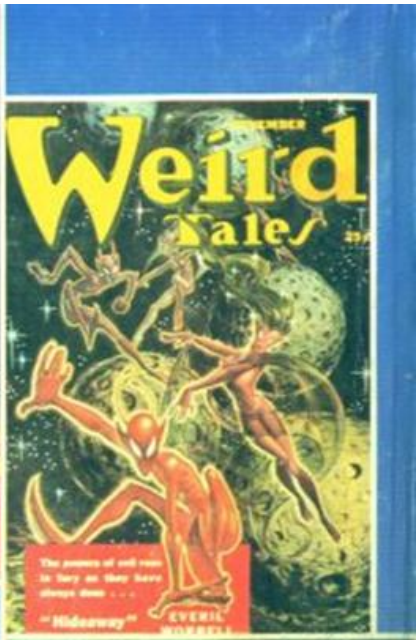

Velemajstori
sf ilustracije:
Frank Kelly Freas